

ERDI AROA: V.mendetik XV.mendera

1.ATALA. Kontzeptuaren jatorri eta definizioa

ERDI AROA ZERGATIK IKASI?

- Iraganaren azterketa edo ikaskuntzak orainaldia ulertzen laguntzen digu. Ikasbide moral bat ematen digu bere lan metodologian aplikaziotik eratorria.

Kritika

- Gizabanako independenteak hezitzea, garai bateko ideia, sineskeria edo irudietatik askatzeko gai izango direnak.
- Errealitatea bere osotasun eta konplexutasun guztian aztertu eta ulertzeko gai izango diren pertsonak sortu.
- Ziur asko, iraganaren denboraldirik ezezagunena edo gaizkien ikertutakoa da.
- X.mendean hizkuntza erromaniko edo "arrunten" agerpena ematen da, gaur egun oraindik erabiltzen ditugunak.
- Orainaldian ere Erdi Aroko isla edo aztarnak aurkitu ditzakegu (zeintzuk?)
- Lan metodoa: kritika, hausnarketa eta frogaketa/egiaztapena: metodologia, iturri dokumentalak eta interpretazio arazoak (Historia berreraikitze objektiboa ala subjektiboa da? zientzia edo literatur estiloa da?) Subjektiboa irabazleek idatzi ohi dutelako.

HISTORIA ETA BIZITZAREN INGURUAN HAUSNARKETA

- Gizarte guztiek dute bere iraganaren kontzientzia tenporal bat.
- Bere existentzi biografiko indibidualaren baino lehenagoko aldi bat egon zela.
- Lehenaldi komunitario honen sorkuntza elementu ezinbestekoa bihurtzen da, balore erakunde eta tradizioen esentzia, ingurune fisiko eta beste inguruko gizarteekiko harremanak finkatzen dira.
- Identifikazio, legitimitate, orientazio faktore bezala funtzionatuko baitu.
- Tradizio oralak igorritako kontakizun mitiko eta erlijiosoekin egiten duten bezala.
- Iraganaren ezagutza bizitza sozial guztiaren elementu kritiko bat da, maiz baliabide politiko bihurtzen da.

ERDI AROAREN JATORRIA

-Ez da iraganaren errealitate objektiboa. Analisi historiografikoaren kategoria bat da.

(historialariaren banaketa errazago ulertzeko)

- **V-XV**.mendean gauzatzen da. Mila urte, Antzinarotik Errenazimendura.

-Adinen banaketa kontzepzio historiografiko kristauari zor diogu:

1. Aurrerapenaren ideia eta honen garapena adin batzuen segiden bitartez **kultura kristauaren** elementu propioak dira, historiaren filosofoengatik geroago onartuak.

2. Kultura kristau baten parte edo oinordeko garena uste duzue?

- Mendebaldeko herrietan garbi agertzen den aldi historikoa da, baina bere erabilera beste eremu edo tokietan ez da egokia (Islamiar mundua, Txina, India, Japonia, Ameriak).

- "Erdi Aroa" ideia gisa Errenazimentuan (XVII.mendea) agertu: Antzinaroko Klasikoaren balore kultural eta artistikoen berreskuratze testuinguruan.

1. Historia unibertatsala ulertzeko forma berria, 3 adinetan banaturiko prozesua bezala: Antzinaroa, Erdi Aroa, Aro Modernoa

- Dekadentzi irudia izango duen denboraldia jarraitzean izango du XX. Menderarte.

1. Historialari erromantiko eta nazionalistek **Europa osatzen duten nazioen jatorria Erdi Aroan** dagoela jabetuko dira. Erdi Aroko sinbologia gaur egun presente. Adib. Arranoa. Nazionalistek euren jatorria garai honetan aurkituko dute, legitimazioa lortzeko.

2. Loraldi eta bultzada berri bat emango zaio Erdi Aroaren ikerkuntzari

Reino de Navarra XI

XV-XVI Reino de Castilla

ERDI ARO UNIBERTSALA EZ DA EXISTITZEN

Lurralde, kronologia, hizkuntza eta koiuntura irizpide ezberdinak

Mendebaldeko herrietan garbi agertzen den aldi historikoa da, baina bere erabilera beste eremu edo tokietan ez da egokia.

Hizkuntza, ezberdintasun eta sailkapen etniko anitzak, adibidez Euskal Herrian.

- ERROMATAR GARAIA: "Autrigo", "Karistoi", "Bardulo", "Baskoiak"
- BISIGODO GARAIA: "Baskoiak".
- 100.URTEAN: Euskaldunak (vascongados).
- BEHE ERDI AROKO: Bizkaitar, gipuzkoar, nafar eta ipar eta hegoaldeko euskaldunak (XIV-XV.mendeak).
- Gaskoiak, gaztelaniarrak, juduak: Beste hizkuntzak.

Esaldia: "*El atrevimiento ayunte el miedo, qu0e para morir o bivar yremos a la guerra*" gerra erreferente ukaezin edo salbaezin bat da, kriston pixua eta beldurra ematen duen arazo bat

da. Zaldunak dira, besteak artisauak, merkatariak, elizgizonak, emakumeak...gehienbat gerrara joaten zirenak gizonak dira. Nola gauzatzen da Erdi Aroan gudara joateko ejertzitoen izendapena? Zaldunak joan behar dira, artisauak, arotzak, merkatariak?

Erdi Aroan gerrateak pisu handia edukiko du. Bildurra izango da nagusi, harresiek garrantzia. Mundu kaotikoa.

METODO HISTORIKOAREN XEDEA: IKERKUNTZA ARAUAK, ITURRI DOKUMENTAL ETA BIBLIOGRAFIKOAREN KRITIKA

Dogma eta **errebisionismoa** oinarritzko posizioak izanik, zientzia historikoan aldi berean existitzen diren bi printzipioak dira: **OSO OSO GARRANTZITSUA**

Dogma

iz. Erlijio edo filosofia-eskola batean, oinarritzotzat eta ezin eztabaidatuzkotzat hartzen den baieztapena. *Kristautasunaren dogmak (Ik. **sinesgai**). Dogmatzat hartua. Marxismoaren dogmak.*

Errebisionismoa

1. iz. Sozialisten doktrina ideologikoa, Marx eta Leninen tesi iraultzaileak bilakaera politiko, ekonomiko eta sozialaren arabera berrikustea proposatzen duena.
2. iz. Dogma gisa finkatu den doktrina edo interpretazioa berrikustea proposatzen duen jarrera. *Japoniako errebisionismo historikoaren aitazindari argienetakoa da Shinzo Abe.*

Kritikak ezagutza historikoaren berrikuntza ahalbideratzen du, dogmen iraunkortasun laburraren kausa bezala, teoria historiko anitzen agerpena posible egin du

- Hala ere, dogmak antzeko papera jolasten dute, kritika eta errebisionismoaren gainetik jartzen saiatzen dira.
- Lehiaketa edo kontrajartze hau Historiak duen giza-zientzi izaerari zor diogu: biak kontzeptu historikoa garatzen den gizartearen estruktura mentalaren mende edo menpeko dira.
- Termino eta kontzeptu historikoen anbiguitasunak interpretazio dibertsitate edo aniztasunera eramaten gaitu.
- Arazo hauek Historiaren baliotasuna zalantzan jarri dute sarri.

Ezagutza historikoari eragiten dioten funts edo oinarriak:

- Dogma eta errebisionismoaren ohiko presentzia
- Errealitate eta ezagutza historikoaren arteko harreman estua: Historia idazten den garaiko edo momentuko interes eta kezkek islatzen ditu.
- Ohizko kontzeptuaren anbiguitasuna.

Ondorioak:

- Historiaren zientifikotasuna ez da edukian baloratu behar, ikerkuntza metodoan baizik.
- Metodologi egokia erabiliaz zientifikotasun handiago edo lortuagoa lortuko da (errebisionismoa ahalbideratu eta erraztu).

TENDENTZI ETA ESKOLA HISTORIOGRAFIKOAK

Historiaren "*Historia*"

Errenazimendua: kritika historikoaren agerpena (XIV-XVI.mendeak)

Antzinaroko klasikoen berreskurapen testuinguruan kritika dokumentalaren hastapenak (itzulpen eta interpretazio arazoak)

Erudizioaren hobekuntza: metodologi historikoaren lehen pausoak (XVII. mendea)

Filosofoen planteamenduen eragin nabarmena (Descartes, Locke, Spinoza...)

Ilustrazioa: "aurrerapen" ideiak "probidentziaren" lekua hartzen du. Historia zientifikoaren jatorria (XVIII. mendea)

Ondorengo eskola eta tendentzi nabarmenak (XIX-XXI. mendeak)

- XIX. Eskola Alemana
- Erromantismoa eta nazionalistak
- Annales eskola (Frantzia XX.mendea)
- Materialismo historikoa (Marxismoa)
- Kliometria estatubatuarra (Historia ekonomiko berria)
- Gaur egungo munduaren Historia

2. ATALA. Europaren jaiotza (IV-X. mendeak)

ERROMATAR INPERIOAREN BEHERAKADATIK GERMANIAR ERRESUMETARA

Aurrekariak

Erromatar inperioaren hedapena (k.a. VI-k.o. V mendeak)

Hirualdi edo etapa historiko ezberdin irizpide politikoetan oinarritutakoak

Monarkia (k.a. 753-509 urteak)

Errepublika (k.a. 509-27 urteak)

Inperioa (k.a. 27-k.o. 476 urteak)

Kronologiaren inguruan zenbait xehetasun: K.a. 750. urtea, Romuloren urtea, erromatarren egutegia.

- k.a. 750. urtea: Romuloren urtea, erromatarren egutegia. = ZIBILIZAZIO EREDU BERRIA (Occidente medio, Bizantziar inperioa eta Islama)
- K.a. 700. urtea: Numa-ren urtea.
- K.a. 46. urtea: Julio Cesarren erreforma (365 eguneko urteak, gaur egungo egutegi sistema). Erromatarrek taula bidez zenbatzen zituzten urteak.

Expansión del imperio romano

Estatu, organismo edo erakunderik ezin da existitu finantzaketa biderenbatek ez badu sustatzen
CALIGULA (37-41)

Zerga berri eta ezezagunak bildu zituen, lehendabizi publikanoen bidez, gero, irabaziak handiak zirenez, zenturioi eta tribuno pretorianoen bitartez, inolako gauza-mota edo pertsonak ahaztu gabe. Hirian saltzen ziren elikagaiengatik kopuru finko eta ezarria eskatzen zen. Auzi eta epaiketengatik edonolako tokietan ospatuak izanda ere, auzian zegoen kopuruaren berrogeigarrena eramaten zen; eta zigorrak ahaztu gabe norbait auzia saihesteko akordioarenbat sinatzearen errudun aurkitzen baldin

bazen. Gazte garraiatzaileen eguneko irabazien zortizkoa exijitzen zen; emagalduen diru jasotzeen kasuan, koito baten kantitate baliokidea. Eta legearen atal hau emakume zein gizonen artean emagaldu edo bitartekari gisa aritutako guztiei impositu zitzairen, baita senar-emazteei.

- Publikano: erromatar garaiko errekaudadorea.
- Dirurik gabe ez dago estaturik, instituziorik, armadarik
- Erromatar inperioan dirudunak ezkontzen ziren, dirua ondo banatzeko beraien oinordekoen artean.
- Lehenengo 12 enperadoreen bizitzen kontakizunak.

Errepublikako gobernuaren antolakuntzan murgildua, Julio Zesarrek egutegia zuzendu zuen, aspaldidanik desorekatua zegoena pontifizeen erruz, egunak tartekatzeko zuten joera zela eta. Udako festak ez zuten uzta garaiarekin bat egiten, udazkenekoak mahats-bilketarekin bezalaxe. Urtea eguzkiaren ibilbidearekin egokitu zuen, 365 egun izan zitzaizkien laurteko egun bakarrekarekin. Horrela, tartekaturiko hilabetea ezabatu zuen. Baina urtarrileko azkeneko kalendak denboraren konputoarekin hobeto etortzeko, beste bi hilabete ipini zituen azaro eta abenduaren tartean. Erreforma hauek ezarri urtean egutegiak hamabost hilabete izan zituen, harri berri izan zen hilabete hau kontuan izanda, ohitura denez, bertan erori zen.

Augusto, Marco Tulio Ciceron eta Gayo Antonioren kontsulatuan jaiotzen zen, urriko kalendetako bederatzigarren egunean, eguzkia atera baino lehenago, Palatinoko eskualdean, "Idi buruetan", orain santutegia duen lekuan, bera hil baino gutxira eraikitakoa.

- Erromatar garaiko egutegiak: *Fasti Consularii*, kontsulen jardueraren arabera urteak zenbatzen dituen egutegia.
- Julio Zesarrek egungo egutegi sistema finkatu zuen. Julio Cesarren aurretik, urteak kaos nabarmen batetik zenbatzen dira egunak. Julio Cesarren urtea eguzkiaren ibilbidearekin egokitu zuen, 365 egun izan zitzaizkien, lau urteko egun bakarrekarekin.

SUETONIO, *Vidas de los Cesares*

1.1.III. mendeko krisia eta Inperioaren berrantolaketa

III. mendeko krisia: Seberoetatik (193) Dioklezianoren agintaldira (284)

Manualeko ezaugarriak ezberdinak.-

- Funtzioa galdu, espazioak artikulatzeko gaitasuna galdu
- Biziaren ruralizazioa
- Harreman publikoen ahultzea (Pribatuak nagusitu)
- Tropen fideltasuna erosteko kapital eza.- Erroma seguru mantentzeko
- Kristautasunaren nagusitasuna

Ezaugarri orokorrak:

Seberoen "monarkia militarren" (193-235) sistematik Maximo eta bere ondorengoen "anarkia militarren" (235-305) bilakaera prozesua.

- Armadak Senatua ordezkatzeko du sarritan enperadoreen hautaketetan (militar eta usurpatzaileen txandatzeko nabarmena).
- Fronte militarretan (inperioaren muga edo "limes" -ean) lortutako garaipenak boterean ezartzeko sarbide edo bide nagusia bilakatzen da
- Armadako koadroen errefortzua: kide edo talde espezializatuak.
- Estatuko gastuaren igoera nabarmena.

Inperio eta probintzietako administrazioaren erreforma/aldaketak

- Zaldiko gizonen ("ordo equester") promozio edo igoera Senatuaren influentzia progresiboki ordezkatur. Legionarioen 'soldata' igoera.
- Maila baxuko burokraten progresioa Estatuko goi-kargu eta magistratuetan.

Monetan balio-gutxitze eta zerga politika (krisi ekonomikoa)

- Zilarrezko txanponaren devaluazio bortitza (denarioa) (-%95) eta tipo monetario berrien ezarketa, molde eta erabilera laburrekoak.
- Nahitaezko prezioen igoera ondorio bezala baina langileriaren soldaten igoerarik gabe: erosteko ahalmenaren beherakada.
- Zerga berriak eta klase ertainei bideratutako presio fiskalaren areagotzea. Zergak mantentzen dituztenak klase ertainak dira, klase ertainei bideratutako zerga sistemak egingo dira mende hauetan.

Erlijioa: kristautasunaren ezarpen progresiboa (NAGUSITASUNA) (prozesu motel baina atzeraezina)

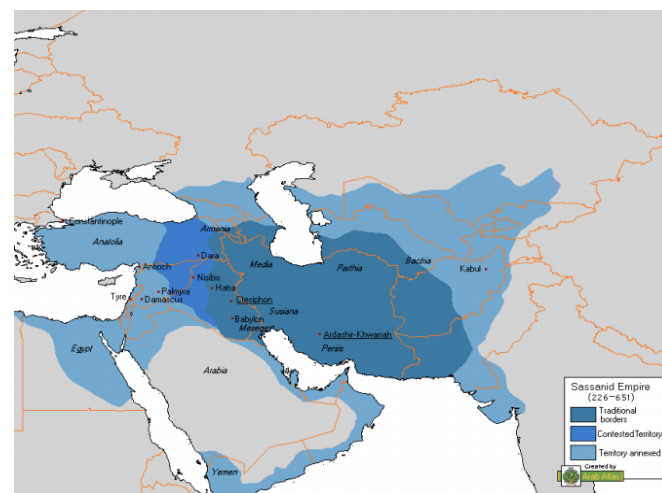
- Ekialdeko kultu berrien adopzioa erromatar kontingenteen bitartez (Mitra, Serapis, Isis, Atitis, Cibeles).
- (ca. 200): Miraren gurtza da Mendebaldean gehien finkatu edo hedaturikoa.
- III. mendea: politeismo tradizionalak monoteismoari uzten dio lekua (Jainko goren bat gailurrean oraindik pluralista den kultu edo sinismen sistema batean).
- Botere politikoan dagoen buruzagia derrigorrez legislazioan jarriko du eta inperioan bizi diren biztanle guztiak gertu behar dute enperadorearen figura eta inperioarena.
- III.mendea ½ : kristauen jazarzea, gurtu imperialaren ezezkua.
  - 250. urtea: Daciok derrigorrezkoak egiten ditu jainkoei eskeinitako sakrifizio ekintzak pena edo zigor gogorrenpean: Erroma, Afrikan, Asia Txikian, Sirian eta Egipton jazarzeak.
  - 257. urtea, Valeriano: kristauen jazarzearen 2 ediktu. Elizaren goi hierarkia eta ondasunak, erromatar gizartean kristautasunera bihurtutako eliteak.
  - 260. urtea: tendentzia aldaketa, Galiенок kultu askatasuna ezartzen du.

*ca→circa=gutxi gorabehera urte horretakoa dela.

Fronteak, gudu fronteak eta politika belikoa

- Boterearen finkapena eta inperioaren hedapenaren freno edo atzerakada.
  - Ekialdean (ca. 235): Arsácida dinastiaren (*Partia* inperioa) ordezkapena sasanidengatik (persiarrak)
  - Mendebaldean: Danubioren fronteak eta germaniar herrien geldialdiak bake akordioen (*foedus*=bake akordioa) sinadurak eskatzen ditu.

Pertsiar inperioak ibilbide nahiko luzea izan zuen -> k.a.VI.mendetik k.o. VII.mendera

3. MAPA. PERTSIAR SASANIDARRREN IMPERIOA (226-651)

Garaiaren gertaera nabarmenak

Septimo Severo (192-211) (jatorri probintzialeko lehen enperadorea) Monarkia militarrek

- Osroene erreinuaren eta Mesopotamia lurraldearen errekonstruktioa partiarren eta arabiarren aurka. Arabia ere berreskuratu zuten.

Carcalla (211-217) (bere anaia Geta eta bere jarraitzaileak hil zituen boterea lortzeko)

- 212. Constitutio Antoniana: erromatar hiritartasun estatutua inperioko hiri guztientzako. Zerga neurria.
- Herentzien zergen tasa bikoiztu zuen eta txanpon berria (*antoninianus*).
- Bi kanpaina: danubiar eta partoen aurka.

Macrino (217-218)

- Senatuko kide ez den lehen enperadorea izendatzeko momentuan.

(Heliogábalo (218-222) eta Alejandro Severo(222-235))

Anarkia militarrek: Enperadore militarrek, ejerzitoak hautatuak eta denbora gutxiko iraupena.

Maximino (235-238): alamanak garaitu eta pertsak Mesopotamia inbaditu.

Gordiano III (238-244): Resainako gudua: godoen laguntzarekin pertsak garaitu eta Mesopotamiatik botatzen ditu.

Filipo Arabiarra (244-249)

- Sedizio altxaketak barbaroen presioagatik: Kapadozia (Jotapiano), Danubio (Pacaciano), Siria (Uranio): enperadore izendatzen dira erreinu independenteak fundatu nahian.
- Balkanen okupazioa godoengatik.

Decio Trajano, irabazlea kanpaina gotikoan eta horrela enperadore bilakatu zen. Aldaketa politiko eta ideologikoak; kritauen lehenengo pertsekuzio orokorra.

Treboniano Galo soldadu danubiarrek aukeratu zuten enperadoretzat. Godoekin bake akordioa sinatu zuen baina hauek ez zuten jaramonik egin (Emiliano eta bere tropek gelditu zituzten).

Inperioan 4 enperadore: Treboniano eta bere semea Volusiano (legitimoak) eta Valeriano eta Emiliano (ilegitimoak). 253an Umbrian borroka, Valeriano garaile

Valeriano (253-260)

- Inperioaren lehendabiziko zatiketa Mendebalde (Galieno) eta Ekialdearen (Valeriano) artean fronteen defentsa babesteko.
  - Ekialdean: barne altxaketak eta pertsiarren sarrera.
  - Mendebaldean: godoak, karpok, kuadoak eta markomanoak Danubioko frontera, frankoak eta alemanak Rhinekoan.
- (261) Inperioko senatariei militar karrera jarraitzeko debekua, probintzien gobernu tropa militarren bitartez gauzatuko da.
- Bi ediktu krisatuen pertsekuziorako (257-8)

Galieno (260-268) ejerzituaren erreforma.

Claudio II (268-270) Naisusen batailan alamanak eta godoak garaitu

Aureliano (270-275) batasun inperiala berreskuratu, **Probo** (276-282), **Caro** (283-284)

Iliotarren errekupeketa politiko eta ekonomikoa. 268-284 militar ilioetek boterea.

Inperioaren berrantolaketa (III. mende bukaera-IV. mendea)

Diocleziano eta Tetrarkia (284-305)

- Gobernu sistema berria: 4 enperadore eta 4 sede inperial
- Erreforma militarra
- Administrazioaren erreforma: probintzien handiagotzea (50etatik 96ra). Deszentralizazioa.

Tetrarkia 293-314:

Gerra sahiesteko administrazioaren zatiketa da. Hiribilduak (militarrak dira) fronterekin markatu. Erromatar inperioek bere erakunde era administrazioarako ezartzen dituen zatiketa eta abanketa instituzionalak. Honen barruan probintziak daude.

Constantino I askatasuna izendapenarekin (324-337)

- (312. urtea) Majencio garaitu eta mendebaldeko probintziak irabazi
- (313. urtea) Milaneko ediktua: kristau jazarpenen bukaera eta kultu.
- (330. urtea) Bizantzio sede inperial berria "Konstantinopla", Inperioaren zatiketa formal. Diozesia barruan probintziak daude.
- Bere heriotzarekin tetrarkia hautsi zen

Constancio II (337-361)

- Konstantinoplako Ekialdeko Senatuaren sorrera
- Enperadorearen zerbitzuan dauden inspektoreen handiagotzea.
- Administrazio eta armadan integratuak dauden kristauen errefortzua.

Juliano (361-363), sinesmen paganoak bultzatu zituen kristauen krisiaz baliatuz. Bere jarduera ekialdean zentratu zuen. Gero, Joviano enperadore, Armenia galdu.

Valentiano (364-378)

- Inperioko administrazioaren zatiketa formal 2 alderditan: administrazio eta armada ezberdinak batasun legislatiboa mantenduz.

Valente (-378)

- Enperadorearen heriotza Adrianopoliseko batailan (378) bisigodoen aurrean (Edirne-Turkia)

Teodisio (379-395)

- (380.urtea): Tesalonikako ediktua: kristautasuna inperioko erlijio ofiziala (379-) bihurtzen da.
- (382.urtea): *Foedus*-a bisigodoekin hauen finkapena ahalbideratzen du Mesian (Balkanak).
- (384.urtea): Teodisio eta Sapor III. arekin bake akordioa. Armeniaren zatiketa
- (395): Partitio imperii

1.2. Barbaroen ezarpena. Germaniar erresumen hastapenak (IV-V. mendeak)

Gizartearen antolamendua:

Germanoen finkapenak ez du estruktura aldetik aldaketarik ekarriko; salbuespena, bandaloak.

III.mendean > **populazioak behera** egingo du eta berarekin batera funtzioak ere behera

Sistema zaharra krisian sartuko da= urbs + territorium (hiri batzuetan mantenduko da harresien poderioz)

Merkantzia arloan beheraldi nabarman izango da, sistema galtzearen arrazoi zehazki. Bideak mantendu egingo dira nahiz eta egoera txarretan egon erabilera ezagatik.

Berrerabiltzen hasiko dira VI.mendean.- Bizantziarrak Ipar Afrika hartu zutenean Negozio berriek dirudunak hornituko ditu. **Komertzio eta merkatuak karakterra aldatuko ditu** (ez ditu hiri handiak hornituko, baizik eta objektu txikiak eta balore handikoak aberatsei ahalbidetzen zizkieten)

Diru falta nabarmenaren ondorioz, TRUKEA **esklaboen eta errearen bidez** egingo da. Interkanbioak oso komunak dira. Bi arrazoi; autosufizientea izatea eta momentuko aginte politikoarentzako interes handikoa zelako.

> Antolaera.-

- Aristokratak
- Langileak (esklaboak, kolonoak, zerbitzariak...)
  - ❑ Lurrak landuko ditu administrazioaren menpe
  - ❑ aberatsen zerbitzura egongo dira

Sierboak gizon bezala identifikatu zituzten gehiegi zirelako eta esklabo asko zeudelako. Kolonoak juridikoki libre kontsideratuak ziren.- Jabe handien babesa lortu zutelako lurren trukean.

Kronologi mugak eta ezaugarri orokorrak:

405-750.urteak. Germaniar taldeen sarreratik 3 area ekonomiko, politiko eta kulturalen finkapena

1. II.mende bukaeran hasten den prozesu luzea izango dugu, IX. Mende erdialdearte bukatuko ez den, bikingoen ezarpenarekin.
2. Bi fase handi:
  - "Lehenengo inbasioak". 376. Urtea (bisigodoen etorrera) 568. Urtea (lombardoen finkapena Italian).
  - "Bigarren inbasioak": IX-X. mendeak: bikingoak, hungariarrak, pirata sarrazenoak.

Lehenengo inbasioak: "barbaroak" eta Inperioaren beherakada

Barbaroen barneratzeak: Inperioan bi modalitate edo modutan gauzatuko dira

- **Zilegizko sarrerak** (onartuak). (etorkinen kopurua handia ez delako eta lanerako erabiliko dituztelako) GIZARTE ESKLABISTA
- **Inbasioa**. Etnia desberdin edo askotarikoak ("germaniarrek")
  - K.o I. mendetik erromatarrek ezagun zituzten lekualdaketa herrien migrazio ezaugarriak izango dituzten mugimenduak gehienetan bat-bateko inbasioen aldean

- II-IV. Mendek: talde familiar edo tribu fakzio txikien saildiak, inperioak arazorik gabe onartuko dituenak.
- IV-V. mendek: herri osoek bideratutako saildiak

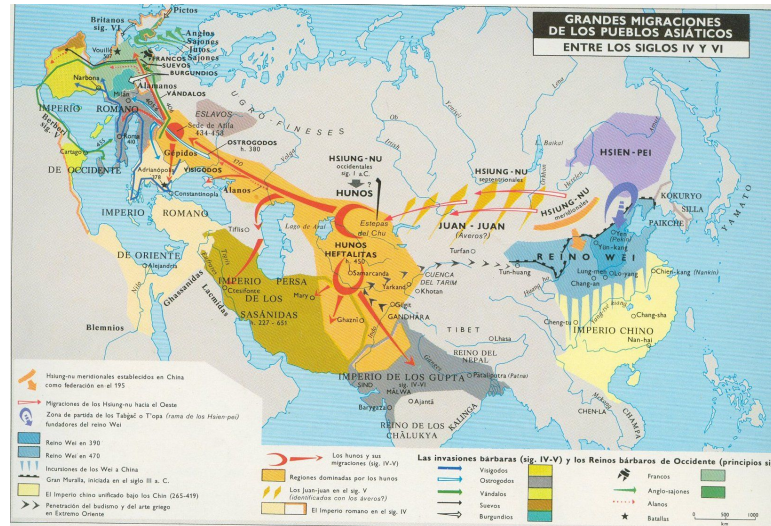
Asiar herrien migrazioak (IV-V.mendek)

Inbasioen faseak

Lehenengo inbasioak.

376. urtea: Godo, eta bisigodoen sarrera oxtrogodo taldeekin, Danubio ibaiaren zeharkaketa.

- 375: Asia Erdetik etorritako Hunoak Doa Ibaia menperatzen dute godoak bultzatuz.
- Hasiera batean Erromak onartu egiten ditu (mantendu)
- 378: erromako funtzionarioen gehiegikeria eta godoen altxamendua. Adrianopoliseko matxinada/bataila armada inperialen porrotarekin (godoen zalduntza).
- 382: *foedus*-aren sinaketa godoen finkapena bideratzen du Mesian, Erromaren zerbitzuan egongo diren frontierako tropak bezala.

Bigarren inbasioak.

396: Hunoen sarrera Dazian eta Panoniako arroan beste germaniar herrien existentzia aztoratzen du, Inperioaren mugak gaudituko dituztenak. 15 urteren bitartean mendebaldeko erromatar inperioaren inbasio fasea gauzatuko da (germaniar erromanizatuak, bagauda matxinadak).

- 400: Bandalo eta alanoak Retia eta Norika hartzen dute (gaurko Austria eta Suitza).
- 405: herri hauen talde ostrogodoekin Italian sartzen dira (Estilikonek geldiaraziko dituelarik).
- 406: Bandalo, alano eta sueboak Rhin ibaia zeharkatu eta Galiaren inbasioa prestatzen dute.
- 407: Britainian kantonatuko inperioaren tropak kontinentera bueltatzen dira: pikto, sajoi eta eskotoen sarrera irletan gauzatzen da.
- 408: Estilikonen hilketa bisigodoen sarrera errazten du Italian (410. urtean Alariko eta bere ostek Erroma arpilatzen dute).
-San Agustinen pentsaeraren adaptazio eta definizioa
- 409: Suebo, alano eta bandaloak baturik, sarrera Hispanian.
-Bisigodoen kontratazioa Inperioaren zerbitzura beste germaniar herrien aurka (415. urtean Hispanian sartzen dira).
- 418. urteko *foedus*-a: enperadoreak bisigodoak Aquitania eta Toulouse artean instalatzen dira federatu gisa bezala (Mendebaldeko lehen erreinu barbaroen sorrera).
Bigarren inbasioek “onurak ekarri zituen”; inbasioen ondorioz, erromatar-inperioaren gizartearen sorkuntza eta hedapena emango da.

- ★ DIOZESIA: Erromatar inperioak bere erakunde eta administrazioarako ezartzen dituen zatiketa edo banaketa instituzionalak. Honen barruan probintziak daude.
- ★ LIMESA: Inperioaren frontera. Latinez frontera deskribitzeko terminoa
- ★ FOEDUS: Akordio edo bake sinaketa.

ERROMAREN PORROTA ULERTZEKO

Erromatar administrazio publikoa birrintzea izango da. V. mendeko testuingurua. Konkisten inguruan estatuaren desagerpena. Biztanleak, dirua, armadak, zergak galtzen ditu erromak, bisigodoen erregentzako dira diru sarrera hauek. Erromak bere administrazio mantentzeko dirua behar du ZERGAK. Estatuak galtzean zergak galtzen ditu.

429: Bandalok hegoaldean, Gibaltarreko itsasartea gurutzatu eta Ipar Afrika arakutzen dute.

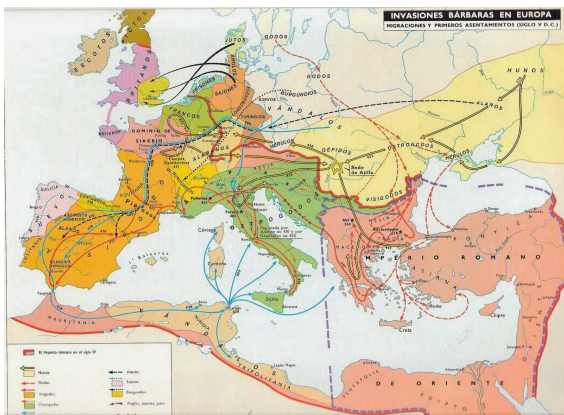
- 430: Hiponaren setiaketa eta San Agustinen heriotza.
- Erroma eta ipar Afrikako itsasbideen haustura.
- *Foedus* berria: inperioko bigarren erresuma barbaroen ezarpena.

451: Atila eta hunoak Galian barneratzen dira, hurrengo urtean Erromako hiria mehatxatuz.

- 451 : Atila Galian garaitua da Katalauniar Zelaietako gudan.
- 452: Atilaren heriotza eta huno inperioaren haustura.
  - Hauen ondorengotzat Bulgariarrak ematen dira, Kanato (erreinu) honen goraldia 679an emango da Kufraten eskutik eta Kazaroek garaituak izanen dira honela Bizantziarreri bateratuz. Danubio eta Volgan kokatzen ziren.

455: Bandaloen konkista Erroman

476: Odoacrok (heruloa) Romulo Augusto enperadorea baztertzen du eta inperioaren intsignak Konstantinoplara bidaltzen ditu

Konkista militar bat ikusten da, baina erromako inperioaren estatuaren beherakada da, admin publiko baten (estatu) baten porrota. Zerga eta diru sarrerik gabe tropak ezin dira finantziatu. Eta estatuak galtzen direnean zergak galtzen dira.

Germaniar herrien inbasioak (IV-V. mendeak)

Barbaroen finkapen eta sendotzea: germaniar erreinuen hastapenak (IV-V mendeak)
Finkapen modalitateak, 476. urtetik aurrera mendebaldeko inperioaren oinordeko bezala agertzen diren erreinuen jabeak.

- a) Talde familiar edo herri fakzioen barneratzea, kolonizatzaile moduan finkatzeko lekua bilatzen zutenak.

- b) Konkista indarrezko ebastearen (3 kasu): anglo eta saioiak Ingalaterran; bandaloak ipar-Afrikan; 568. urtetik aurrera lonbardoak Italian.
- c) *Foedus*-aren sinaketa Inperio eta germaniar herrien artean: bisigodoak (Toulouse-Aquitania); burgundioak (Borgoina); ostrogodoak (Italia).

(M) BARBAROEN FINKAPENA.-

III.mendean krisia jaso zen; 5 ezaugarri

1. Funtzioak galdu, espazioak artikulatzeko gaitasuna galdu
2. Biziaren ruralizazioa
3. Harreman publikoen ahultze (pribatuak nagusitu)
4. Tropen fideltasuna erosteko kapital eza; Erroma seguru mantentzeko
5. Kristautasunaren nagusitasuna

Barbaroen esku hartzeak Inperio Erromatarren bi modalitate izan zituen;

1. sartzeko baimena
2. inbasio justuak

Germanoak=inbasoreak.- Migrazioa hobe; helburua, leku egokia bilatzea bertan finkatzeko eta haien biziraupenerako

II eta IV.mendeetan.- tribuen bidez saiatu ziren. IV.mende amaieran modu hau etnia ezberdinek egin haien erlijio finkatu nahirik, alabaina Godoek bakarrik egin zuten.

376: Godoak Inp. Erromatarren sartu; onartuak izan ziren

378: Godoak ez zuten haien hitza bete eta Adrianópoliseko armada suntsitu zuten. Gerra honek estrategia militarren eragina izan zuen. Halaber, VALENTE enperadorea hiltzeak garrantzi handia izan zuen; Teodosio behartua izan baitzen Godoekin tratua egitera.

Germaniarren banaketa Inperioan eta hauen dominazio lekuen mugaketa erresumak bezala mendebaldeko inperioaren beheakada baino 30 urte geroago ikus daiteke garbiago.

- ❖ **Sueboak** (Gallaecia)
- ❖ **Bisigodoak** (Galia eta Hispania)
- ❖ **Bandaloak** (Ipar-Afrika)
- ❖ **Alemanak** (Alsazia eta Worms)
- ❖ **Frankoak** (Rhin, 507 Vouillé: hedapena Frantzia zehar)
- ❖ **Burgundioak** (Saona eta Rodanoko ibarretan)
- ❖ **Anglo, Saijoi eta Jutoak** (Britannia)

Ezaugarri ekonomiko eta sozial orokorrak

***Foedus*-en termino edo ildo nagusiak**

- Hasiera batean eskualdean finkatu eta kanpamendu modura ezarritako germaniarren gastuak inperioak jasango ditu.
- V. mendetik aurrera: bi modalitate.
  - Lurren zatiketa/banaketa germaniar eta erromatarren artean ($\frac{2}{3}$).
  - Inperioko errenten (zergen) zatiketa.

Germaniarren gailentasun politikoa, baina erromatar biztanle gehiago izango dituen gizarreak jarraitzen izango dira (%5).

Populatzeko landatar eta ezegonkorra autoritate publikoen gainbeheraren ondorioz.

Ekonomi ondorio nabarmenak izango dituenak.

- Hirien gainbehera: jurisdikzio labur edo galdutakoarekin (harresiak).
- Mugimendu eta aktibitate ekonomikoen beherakada, orain landatar eremuetan bildua
- Maila handiko komertzio (internazionala) luxuzko ondasunetan emango da gehienbat, Bizantziorekin kontaktuan jarraituko duena (esklabuak).
- Barbaroen akuñazioak botere politikoaren sinbolo bezala hartu behar ditugu kontuan, baliagarriak diren tresna ekonomiak baino.

La división de tierras entre godos y romanos

Por ninguna razón, se ponga en tela de juicio la división de tierras y bosques hecha entre godos y romanos. Los romanos no deben reivindicar nada de los dos tercios concedidos a los godos, ni éstos del tercio dejado a los romanos. Y que los descendientes respeten la división efectuada por su antecesores o por los vecinos.

En cuanto a los bosques, que inicialmente quedaron al margen del reparto, si los godos o los romanos se apropian de ellos para ponerlos en cultivo, establecemos que, si todavía quedaran bosques con los que poder compensar esa apropiación, efectúese tal compensación. Si, por el contrario, ya no quedaran bosques, procédase a repartir las tierras que, fraudulentamente, se pusieron en cultivo.

Lex Visigothorum, X, 1, 8 y 9, Antigua.

J.A. Garciade Cortazar, Nueva Historia de España en sus textos, Edad Media

---

Ezaugarri ekonomiko eta sozial orokorrak (jarraipena)

Aristokratak "villae" edo lur sail handien jabeak izango ditugu, pixkanaka kompetentzi publikoak zirenak biltzen hasiko direnak (fiskalitatea, defentsa eta justizia). Jaurerrien hastapenak.

Klase sozial berrien agerpena: Jaunak botere publikoaren jabeak.

- Esklabuak (sistemaren biziraupena): Bertako biztanleriaren esklabutza.
- "Servi" morroi/mirabiak: alokairu sistema batena.
- Kolonoak: lursailen jabe libreak, defentaren truke jaunei emandakoak.

---

3. La privatización de las relaciones: la encomendación

Al ilustre señor tal, yo tal. Siendo cosa sabido por todos que no tengo nada de que alimentarme y vestirme, solicité de vuestra piedad, y vuestra voluntad me lo ha concedido, poder entregarme o encomendarme a vuestra protección y jurisdicción (*mundum burdum*), cosa que hecho. En consecuencia, deberéis ayudarme y sostenerme en lo que respecta a mi alimentación y vestido en la medida que yo pueda servirlos y merecer esta ayuda de vos.

En cuanto a mi, mientras viva, debere servirlos y respetarlos dentro de mi condición de hombre libre sin tener derecho a librarme de vuestra jurisdicción o *mundum burdum* sino que, por el contrario, deberé permanecer bajo vuestra autoridad y protección todos los días de mi vida.

Por todo ello, si cualquiera de nosotros dos quisiera sustraerse a este pacto, pagará al otro tantos sueldos y, además, dicho pacto quedará en vigor. Para que cause los debidos efectos, las dos partes redactan y firman dos documentos escritos iguales. Cosa que hacen de esta forma

Formulae Turonenxes, n43

Miguel Artola, Textos fundamentales para la historia

Estatuaren krisia: boterea politikoaren biziraupen eta ahultasuna

- Talde familiarretan eta enkomendi klientelistetan bilatzen den babesa, gizarte erromatar-germaniarren ezaugarri orokorra.
- Ahaidetasun taldeen sendotzea Estatuaren ahultzea konpentsatzeko.

- Enkomienda eta basailutza loturen lehenengo adibideak armen zerbitzua gauzatzeko (VIII-IX. mendeak)
- Landatar aberastasuna erreferente gisa non erromatar eta germaniarrak parte hartzen duten (eliteen bat-egitea, baita komunitate etnikoena ere).
- Elizaren hedapena botere erakunde bezala (germaniarraren bihurtzea).
- Boterearen banaketa: erregearen irudia baina autoritatearen kompetentziak pribatizatuak dituen erakunde edo arloetan. “*Primus inter pares*”. Armada, ogasuna eta justizia (epaiketen) arloetan gehienbat. “Comites” (bisigodoak), “earldomen” (anglosaxoiak), “duce” (lombardoak); apezpikuak.

Erreinu erromatar-germaniarraren ibilbidea

- a) Erreinu iragankorrak: Bandaloak (534), Sueboak (585), Ostrogodoak (554), Lombardoak.
- b) Aurrerantzean estatu nazionalak bihurtzera deituak izango diren erreinuak: frankoak, anglosaxoiak eta “bisigodoak” (711).

Ostrogodo eta lombardoak Italian

490-493: Ostrogodoen sarrera italiar penintsulan eta Odoakro eta heruloen kanporaketa

- Teodoriko “Amaloaren” lidergoa: Konstantinoplan hezitakoa. Mendebaldeko ordezkari bezala aukeratua Bizantizotik (+526)

534: Bizantzioren armada Italian sartzen da, Almalarikoren baztertzea (Ipar Afrikako konskisten testuinguruan: bandaloen desagertzea).

535-554: “Gerra gotikoa” bizantziar armada eta ostrogodoen artean.

ca. 569: Lombardoen irteera Panoniatik Italia bidera abaroen presioagatik.

- Paviako hiriburuan ezarritako gorrea, lurralde zein boterea oso zatitua dagoen testuinguruan (Bizantziar presentzia, Erromako Aita Santua, “duce” edo jaun lombardo aipagarriak).
- Bizantziar tropak iberiar penintsulara iritsiko dira (mapa)

Britainiar irlak

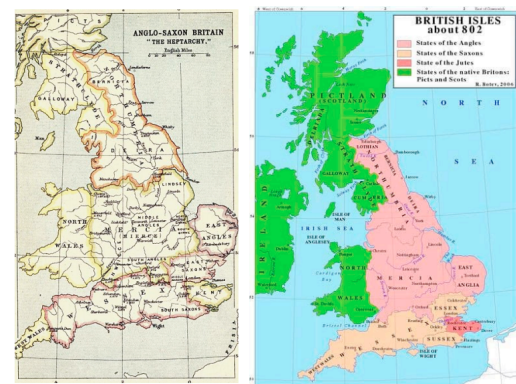
407: erromatar destakamentuen irteera kontinentera (Rhin-eko frontieraren defentsa)

- Anglo, saxoi eta jutoen etorrera: irlen arpilatzea eta bretoi autoktonoen desplazamendua ipar eta mendebaldera.
- Armorikaren (Bretainia) fundazioa kontinentera.
- Pikto eta eskoto irlandarren erasoak ipar eta mendebaldeko kostalde eremuetan.

V. mende erdialdetik- VII. mendera (Iturri historikoen hutsunea)

VIII. mendea: Belda “beneragarria”: *Historia ecclesiastica gentis Anglorum*

- *Heptarkia anglosaxoia*: Essex, Estanglia, Kent, Mercia, Northumbria, Sussex eta Wessex.

IX. mendea: bikingoen inbasioak; Danelag: Northumbria, East Anglia eta Merciaen daniar eremua (878)

Bisigodoak Hispanian

376: Danubio ibaia zeharkatzen dute.

415: Hispanian sartu eta foedus-aren sinaketa (418).

507: Vouillé-ko bataila Clodoveoren frankoen aurka: Galiaren galtzea. Hispanian jarraituko dute beraien ibilbidea bisigodoek.

554: Justiniano bizantziarren ostean sarrera (Murtzia eta Ekialdeko Andaluzian).

Erresumaren hedapena eta administrazio publikoaren bilakaera

585: Sueboen kanporatzea Gallaecia-tik (Leovigildo) Franko, bizantziar eta baskoien fronteak.

589: *Toledoko III. kontzilioa*. Kristautasunera bihurtzea (Arrianismotik).

625: Bizantziar lurraldeen errekuperaketa.

654: *Liber Iudiciorum*: zuzenbide bakarra gizarte eta erresuma guztirako (godo eta hispanoak). Bi arazo nabarmen:

- Aristokraziaren goratzea errege-botere politikoaren zatiketaren aurrean.
- Krisi instituzional eta ekonomikoa: eskabuen desertzioak eta uztaro urrien errepikapenak.

711: musulmanen sarrera eta dominazioa penintsulan.

Islamaren hedapena (VII-VIII mendeetan). Hasieran tribuak dira, mahomak hasi eta beste gobernari eta buruzagi ezberdinek hedapen ikaragarria lortuko dute oso denbora gutxian. Txinaraino iritsiko dira.

Liber Iudiciorum (654)

I, 2, 5. Zergatik egiten da araudia?

Legeak egiteko behararen arrazoa honetan datza: hauen beldurratik (metu) giza gaiztakeria zapaldua izan dadila (inprobitas), errugabeen bizitza errudunengandik babestu, eta gaizkileen artean ere, zigorraren (supplicio) beldurrak okerkeria egiteko asmoa (nocendi) gelditua izan dezan.

- Germaniarren legeak klase sozialen ezberdintasuna legean ezartzen dute, hau da, klase sozialen ezberdintasun hori instituzionalizatu egiten da. Nobleak eta pertsona libren artean humilak direnak eta ez.

II, 3, 4. Tormenturik (questio) ez dadila inoiz agindupean burutu pertsona nobleen (nobilibus) artean, eta zein moduan pertsona umilei, libre edo mirabeak izanik, tormentua ezarriko zaien

Inolaz ere onartzen dugu agindupean torturarik (questionem) ezartzea pertsona nobleen artean. Beste aldetik, pertsona libre eta behartsuak, aldez aurretik okerra egindakoak (in crime), modu honetan bakarrik baimendu egiten dugu, agindupean, torturaren inposizioa: mandatariak eskatu dezala kontua ezartzea pertsona horrengan, ez mirabe baizik eta gizon libre bati, berak baieztaturiko mandatuarekin edota hiru testiguen sinadurarekin (adnotatione). Eta errugabe bati tortura (tormentis) ezarri izan bazaio, mandatariak (mandator) jakin dezala seigarren liburuan ezarritako zigorrarenpean gelditzen dela, titulu lehena, aro bigarrega, non ezartzen den zeinek eta zergatik inposatu dezakeen tortura (questioni) pertsona librearen artean. Beste auzi kriminalak ordea, bideratuak ahal izango dira agindupean, lehen esan den bezela, pertsona libre baten inguruan egondako auzietan, torturaren inposaketa ordezkari libre baten karguan egonik.

III, 1, 1. Legezkoa izan dadila godo batek erromatar (emakume) batekin ezkonzea (sociari matrimonio) erromatar (emakume) batek godo batekin bezalaxe.

Printzearen atentzioak erakusten du arduratsua dela herrien ongizatea (beneficia) babestea etorkizuneko beharrei begira. Eta berezko askatasunak poztu beharko du ez gutxi antzina batean ezarritako legea orain indargabetzen dugulako. Dekretu honek duintasun eta leinuan (in genere) berdinak (compares) ziren pertsonak ezkontzetan banantzen saiatu zen. Horregatik, adimen hobearekin pentsatzen, ezartzen dugu, lege zaharraren epaia baliogabetzen, betirako balio izan dezala honako legea: Godo batek erromatar (emakume) batekin zein erromatar (emakume) batek godo batekin ezkondu nahi baldin badu, berezko solemnitate eskaera eginda, libre izan dadila egiteko, eta gizon libre batek nahi duen emakume librearekin ezkondu dadila, onest elkartasunean (honesti coniuntione), aholkua eskatuz (consultum perquiriendo) eta gurasoen baimen irmoa lortuz.

VIII, 1, 5. Epaiketak gabe ez dadila inori ondasunik usurpatu.

Inongo konde (comes), bikario (vicarius), administratzaile (villicus), prepositu (prepositus), ordezkari (actor) edo prokuradorerik (procurator), ezta gizon libre edo miraberik, saiatu dadila inorren ondasunik usurpatzen, errege, jaun edo bakoitzaren eskubidearen izenean, epaiketak ospatu baino lehen. Eta epaiketak itxaron gabe, norbaitek beste baten jabegoa indarrez hartu ezker, hartutakoa itzuli beharko du bi aldiz, eta auzi-jartzaileari lurren urte bakoitzeko fruituak eman diezazkiola hartutako kopurua zinez aitortu ondoren. Eta mirabe batek bere jaunaren baimenik gabe horrelakorik egitekotan, ehun azote jaso ditzala.

VIII, 1, 6. Norbait harrapatzen baldin bada beste batzuk arpilatzerara gonbidatzen.

Norbaitek beste batzuk arpilatzerara gonbidatu eta beste batena den zerbait suntsitzen badu, edo artalde eta animaliak lapurtzen baditu, lapurtutakoa hamaika aldiz itzuli beharko dio bere jabeari. Eta berarekin egondakoak, gizon libreak baldin badira, bost sueldoko konpentsazioa ordaindu dezala bakoitzak, eta ordaintzekorik ez izatekotan, berrogeita hamar azote jaso ditzala bakoitzak. Baina, lapurreta mirabe batzuk burutu badute bere jaunaren borondaterik gabe, ehun eta berrogeita hamar azote jaso ditzala bakoitzak hartutakoa bueltatuz.

INPERIO KAROLINGIOA: BILAKAERA, INSTITUZIOAK ETA GIZARTEA

Konkista militarren bidez hainbat lurralde ezberdin batu zituzten administratiboki (zaila). Islamaren hedapena: Iberiar penintsulan islama dugu, Asiaraino eta Indiaraino iristen da beraien influentzia. Inperio karolingioa: kristau erlijioaren babesle bakarra, islamiarren mehatxuaren aurrean. Pixkanaka bizantzioren lurraldea txikitzen doa, indarrak galtzen.

Kanpoan, bizantziarren eragina oso nabarmena da.

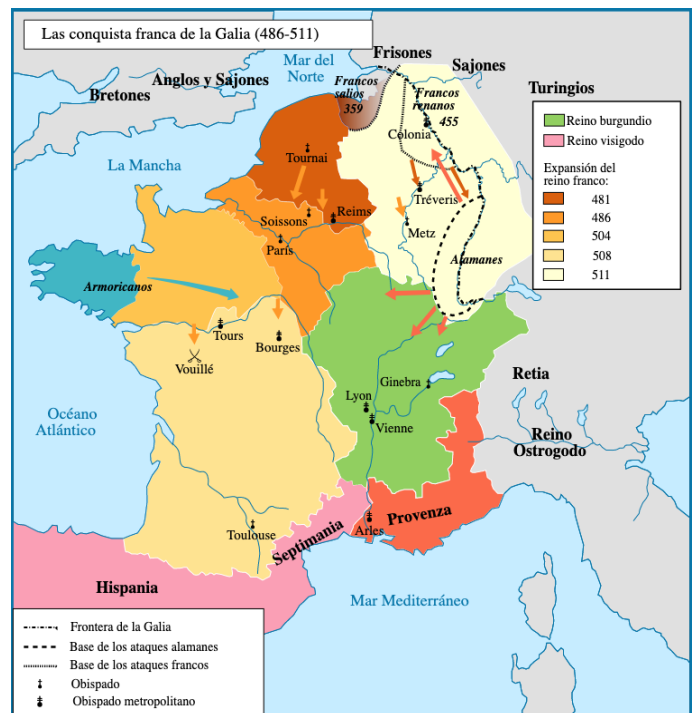
2.1. Frantzia Merobingiarra (V-VII. mendea)

V.mende hasiera: frankoen sarrera gaur egungo Belgika eta Frantziako iparraldean

- *Foedus*-ik gabeko finkapena: ondare publikoaren okupazioa, frankoen bi talde etnikoen fakzio zehatzen artean: salioak eta ripuarioak. Ez zen erromatarrekin akordiorik egin.

Klodobeoren erregealdia eta kanpaina militarrek (481-511)

- 496. Klodobeo bautizatua da honela kristautasunera pasatuz.
- 507. Vouillé: bisigodoen kanporatzea frantziatik.
- Gortearen ezarpena Parisen.
- Erresumaren banaketa bere lau semeen artean. Testamentua.
- 535-537: Ostrogodoak Frankoekin neutral mantentzeko Alaman eta Provenza lurraldeak eman (honela mediterraneoan lurraldeak izanez.)

Klotario I.aren erresumaren bateratzea (558)

Klodobeoren ondorengoa. Anaiak hil eta lurraldeak okupatu dituelako. Eta oinordekoak hil zituelako

Klotario II eta Dagobertoren erresumaren bateratzea (613-639)

Franko talde edo herrien dibertsitateak lurraldearen zatiketa bideratzen du, dukerri (Champgne, Toulouse) eta, batik bat, hiru erresuma nagusien inguruan: *Austrasia*, *Neustria* eta *Borgoina*.

Anai eta lehengusuak hiltzen ditu eta aristokraten interesen arabera errege hau bultzatu zuen, baita apezpikuek ere.

614: Edictum Chlotarii egiten da, lurraldeen kondeak lur-jabeak dira eta askatasun eta independentzia gehio jasotzen dute koroarekiko (lur horien buruzagia ez da erregeak bere lurraldetik bidalia).

629-639: Dagoberto I-ak independentzia hau kendu eta erreinu unifikatzen du zein berriz separatuko da Dagoberto hiltzean.

Elizaren botere hazkundera

- Landatar elizaren hedapena germaniarren bihurtzearekin.
- Apezpikuen etengabeko influentzia gortean eta goi politikan. Aita-santuek oraindik ez dute botererik konparazioan.
- Lehen monasterioen ezarpena (irlandar monakotza eta aristokratek eraikitako zenobioak). Hasieran ez zeuden apezpikuen boterearen menpe.

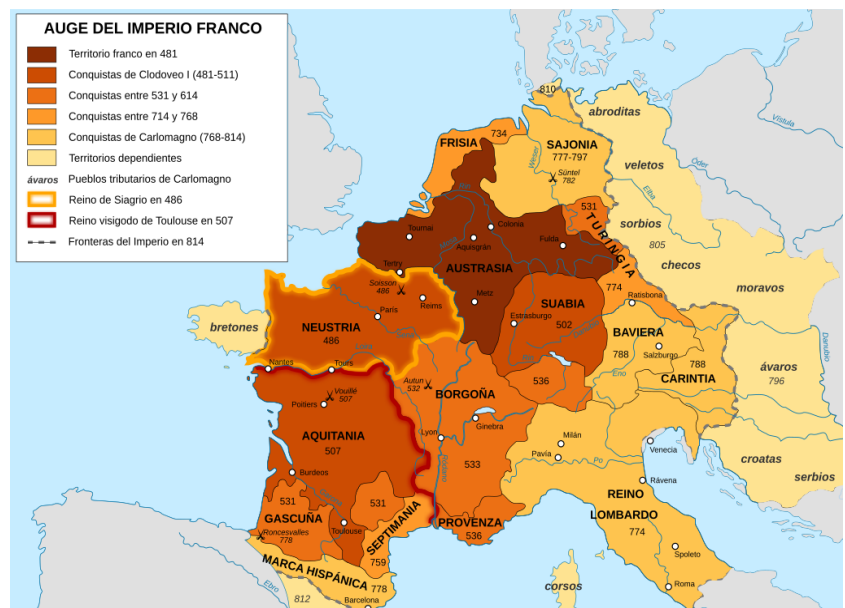
Austrasia erresumako maiordomoen gorakada, laster erregearen tronuan ezarriko direnak:

Metz-eko Arnulfo/ Landen-eko Pipino; Herstal-eko Pipino (687-714) eta Karlos Martel (Pipinoren semea) (715-741). Bere oinordekotza jasoko du eta Austrasiaren prestigioa handituko du (karolingioak ziren). Karlos martelek garaipen militar batzuk irabaziko ditu. Poitiersko guduan musulmanak garaituko ditu, hauek geldiaraziz. Karolingiarren prestigioa handituz joan eta merovingiarrak ere zeuden baina ez zuten gobernatzen. Hirugarren

ordezkari nagusia Pipino Laburra izango da, Karlo Martelen semea eta honek sendiaren dinastia nagusituko du eta horretarako azken errege Merovingiarra (Txilderiko III) tronutik botako du, hau dinastiako azkena izanik. Baina garrantzitsuena, zera da, Pipino laburra koroatu egindoa dela, errege bihurtuko da (751. urtean koroatuko da).

PIPINO LABURRA → LEHEN ERREGE KAROLINGIARRA (dinastia berri bati hasiera emanez) Honek aitasantutzaren bedeinkapena eta onarpena izango du.

PIPINO LABURRAREN OINORDETZA → Erreinoa (frankoen ohitak jarraituz) bere bi semeen artean banatuko du (Karloman eta Karlos) 771. urtean Karloman hil eta Karlos FRANKOEN ERREGE BAKARRA bihurtu zen. Eta Horrela iritsi zen zen KARLOS HANDIA BOTERERA eta ere inperioa hedatzen joan zen.

Merovingiarrak kanporatuko dituzte, aita-santuaren influentzia politikoaren ondorioz. Vatikanoa izango zen, maiordomo hauek babestu egingo dutelako lurralde hori. Bestetik, maiordomoen oinordeko izango diren errege frankoek diru, botere, jende eta armada jarriko dutelako mahai gainean, islamaren influentzia geratzeko. VII. mendeko bigarren erdialdetik aurrera, apezpikuen izendapena erresumetako maiordomoek burutzen dituzte

Mayordomia: gaur egungo lehen ministroen antzekoa. “Etxearen zaindari”. Baita estatuko finantza guztiak kontrolatzen dituen ministroa. Politikan eskuhartzea.

→Frankoen erresuma Herstal-eko Pipinoren ondoren (714). Akitainiako dukerria erresuma frankoaren menpe dago, baina autonomia handiarekin

2.2 Europa Karolingioa (IX-X. mendeak)

Testuinguru eta ildo nagusiak (715/955)

- **Frantziatik kanpo kontuan hartu beharreko gertaerak:** Ionbardoek bihurtzea, misiolarien

lurpenak anglosaxoi lurraldeetan, islamiarren finkapena iberiar penintsulan.

- **Karolingiar eraikuntzaren hasierako urratsak:** mendebaldeko Europaren identifikazio politiko eta kulturala, kristandade latinoaren kontzientziakzioa Bizantziar imperioaren aurrean eta germaniar-erromatar gizarte eredu baten berriarazko hedapena.
- **Inperio karolingioaren esanahi historikoari buruz eztabaida historiografian.** Zenbait ondorio zehatz antzeman daitezke:
  - Hazkunde ekonomikoa eta Antzinaroaren eskema sozialen haustura (esklabotzaren beherakada eta nekazarien hedapena/hazkunde demografiakoa, merkataritzaren hazkundea, erromatar garaiko administrazio publikoaren gainbehera eta aristokrazien gorakada).
  - Latindar kulturaren sintesia karolingiar lurraldeetan: Elizaren irakaskuntza eta hedapena.
  - Iparralde germaniarraren etengabeko garrantzia hegoalde erromatarren aurrean (mediterraneotik-atlantiar itsasora).
- **Karolingiar aldiaren bukaerak frontera egonkortasuna finkatzen du:** iberiar penintsulan (errekonkista), hungariar lurraldean, bikingo eta pirata sarrazenoren ahulezian.
  - Inperio karolingioaren beherakadaren ondoren, printzerri eta erresuma sendotu ezberdinak izango dira europar nazio batzuen etorburu edo abiapuntu. Wessex (Ingalaterra) eta Asturiaseko (Hispania) erresumak Karolingioen influentzia eremutik kanpo jaiotakoak.

Karolingioen gorakada

Erromako Aita Santuaren autoritatea onartzen duen eremuaren murrizketa bizantziar hedapen eta islamiar erasoaren ondoren (Eskoziatik Beneventora, Rhin ibaitik Pirineoetara; laister angloxsasi eta iberiar periferia).

Merovingiar erregeen berezko lur zatiketa:

- **511:** Klodobeo Handiak frankoen erresuma banatzen du bere seme Clotario (Neustria), Teodoriko (Austrasia), Clodomiro (Orleans) eta Childebertoren (Paris) artean.
- **VII. mende erdialdea:** 3 erreinu merovingioek benetazko dinastiak eratzen dituzte: Austrasia, Neustria eta Borgoina. (Austrasian sortuko da Karolingiarren familia)
- Banaketa honen ondorioa oinordetza izango da, erregeak bere semeen artean banatu zuelako eta lurralde frankoa erresuma ezberdinetan banatu zen.

Gertaera nabarmenenak

- **VII. mende bukaera:** Herstal-eko Pipino hiltzen da 3 erresumen maiordomiak batuz (687-714), Akitania eta Britainaren independentzia galarazi gabe.
- **714-741:** Karlos Martelek berriro elkartzen ditu hiru mayordomiak eta "frankoen errege" izendatzen hasten da. Elizaren jabegoak eta aberastasunak kendu eta aristokratei emango dizkiete, hauen onespina lortzeko.
  - Lurraldeen hedapena/konkista eta fronteren handiagotzea barne tentsioak apaltzeko: Frisia, alamanak, saioiak eta islamiarrak Poitiers-etik gertu (732). Desamortizazioa eta lur irabaziak armagizon aristokratentzako. Elizaren jabegoak eta aberastasunak kendu eta aristokratei emango dizkiete, hauen onespina lortzeko.
- **732:** Poitiers-ko gerlan islamiarren expantsio gelditu mendebaldean.
- **739:** Gregorio III.ak Carlos Martel deitzen du aitasantutzaren jabegoa defendatzeko lobardoen aurrean (gaitzetsia).
- **741:** Carlos Martel hiltzen da eta boterea bere seme Karloman (+747) eta Pepin Laburraren (Pipino "el Breve") artean banatzen du (maiordomien banaketa, Txilderiko III.a da errege).

751: Pepin Laburraren tronuratzeari Aita Santuaren baiespenarekin (Zakarias) eta Txilderiko III.aren kanporatzea: Bonifazio legatuaren gantzutea Boissons hirian: dinasti aldaketa eta franko eta Aitasantutzaren arteko aliantza.

- Lonbardoek aurkako kanpainak: "*Erromatarren patrizoa*", "*Konstantinoren donazio faltsua eta San Pedroren ondarea*".
- Hegoaldean konkistak: septimania (islamiarrak) eta Akitania (768 Waifredo dukearen heriotza).

768: Pepin Laburraren heriotza, erresuma frankoaren zatiketa bere seme Karloman (+771) eta Karlosen artean. Maiordomoa da.

Bizantiar lurraldeak (VIII.mendea)

Italiar penintsula VIII.mendea: Lonbarroak, Erromaren dukerria eta Bizantiar lurraldeak.

Pipino “el Breve”-aren donazioak Esteban II.ari: Ravennako exarkate-herria eta Pentapolis (756)

Constitutum Constantini.

Konstantinoren donazio faltsua (VIII. mendeko bigarren erdialdea)

“Beharrezkoa iruditzen zaigu, guri, gure gobernatzaile guztiei, senatuari aho batez, aristokraziari eta erromatar Inperio loriatsuaren menpeko diren herri guztiei, zorioneko Pedrok bezela, Jainkoaren semearen bikario esleitua izan zena lurrean, printzerri hori erabiltzen duten Aita Santuek (pontifizeek) eskuratu dezatela, gure eta gure Inperioarengatik emana, mundu honetan gure naretasun inperialak daukan botere baino handiagoa (gainekoa) [...]”

Ezartzen dugu, orduan, pontifizeak izan dezala lau sede nagusien primatutza, Alexandria, Antiokia, Jerusalem eta Konstantinoplakoak, unibertso osoko Jainkoarenak diren beste eliza guztienak bezala [...].

Hortaz, eta pontifizearen sona (prestigioa degradatua ez izateko, hura dignitatean lurreko Inperioak baino distira handiagoa izan dezan eta honen handitasuna gainditu dezan, zorioneko Silvestre pontifizeari, Aita Santu unibertsalak utzi eta ematen diogu gure Letran-eko jauregia ez bakarrik, lehen esan bezela, baizik eta Erromako hiria, Italiako beste probintzi, leku eta hiriak, mendebaldeko bestelako lurralde guztiak bezala [...], berari emanak izan daitezelako, berak eta bere oinordekoek bere botere eta tutoretza jardun dezatela, konstituzio honek betirako eta eskubide osoz erromatar Eliza Santuari eman dizkiolako [...]”

➔ Konstantinok aita-santutzari eman zizkiola lurraldeak. Bere izenean idazten dute, baita beste gobernatzaile izenean ere, faltsifikatuz. Erromako aitasantutzako eskribek idatzia. Kristautasun

guztietako sedeak (mendebaldekoak barne) aitasantutzari. VIII. mendetik XIV-XV. menderarte balidazio legala izango du goi politikan.

Karlos “Handia” (Karlomagno): Europaren bateratzailea (768-814).

Lurralde konkistak:

- **Ekialde paganoa:** saioi lurraldeak 772-802 (802 “Lex Saxonum”), Bavariako dukerria (788), abaroen inperioa (796).
- **Hego-ekialdea:** Zaragoza eta Bartzelonako gobernari islamiarrei laguntza, Abd-al-Rahman I. arekin eroso ez zeudenak.
  - 778: armadaren atzeguardia erasotzen dute baskoiek, hemen Roland kondea hiltzen da (“Chanson de Roland” XI. mendekoa).
  - Akitaniaren autonomiari bultzada erresuma baten sorrerakin, erregearen semea (Ludobiko Pio) honen titularra izanik.
  - Islamiar eremuetatik ihes ari diren “hispani”-en erakarpena, frankoen aurreratzeak geroago Gerona (795) eta Bartzelonan (801).
    - Erresistentzia indigena frankoen laguntzarekin defentsa eremu bat bideratuko du Katalunia eta Nafarroa artean (“Marca Hispanikoa” 795ean).
    - Pirineoetako ibarrak aristokrazia batek lideratutako organizazio batez hornituko dira frankoen erresumatik independentzia lortuko dutenak: Iruña/Pamplona (IX. mendea), Aragoi (809), Urgel (815), Bartzelona, Osona eta Gerona izango dira nabarmenenak.
- **Italia:** aitasantutzaren lurralde eta jabegoaren defentsa lonbardoaren aurka (774. urtean Pavian sarrera eta erresuma lonbardoaren desagertzea): “lonbardoaren errege” eta “erromatarren patrizio”.

Koroatze inperiala eta bere inplikazioak

800: Erroma, Eguberria. Leon III Aita Santuak enperadorearen koroa ezartzen du oilar-mezan: *renovatio Imperii romanorum*.

- **Errege frankoaren gailentasun politikoaren teoria garatzen da mendebaldeko Europa eremuan** (Orleans-eko Teodulfo eta York-eko Alkuino).
- **Inperioko enperadorearen koroatzea Bizantziok onartuko du 812. urtean** (Miguel I), Venezian emandako zenbait liskarren ondoren.
- **Agustin politikoa:** San Agustinek interpretaturiko jainkoaren hiria zentzu sinbolikoan esfortzu militar eta politikoari esker lurrian bilakatu daitekeen ideia garatzen da.
  - Elizak enperadoreak hartutako neurri politiko-eklesiastiko eta doktrinalak onartuko ditu honek kristautasunaren frontieraren defentsa gauzatu duelaren ondorioz.

Inperioaren antolaketa politiko eta administratiborako erreformak

Lurralde anitz eta zabalegiak garaiko baliabideekin administratuak izateko, baita espazio politiko global bakar edo batean ulertuak izateko.

- Lurralde bakoitzeko legeen nortasuna onartua izango da inperioan kompetenzi batzuen jarduerarekin konpentsatu egingo dena: arlo eklesiastiko, ogasun/fiskalitate, ekonomiko eta aministratiboetan.
  - Apezpikuen izendapena eta kleroaren defenza, feria eta azoken kontrola, monetaren antolaketa, auzitegiak.
- Zirkunskripzio administratiboen sorrera kompetentzi hauen jarduerarako (konderriak, 200 baino gehiago). 795. urtetik aurrera Akisgran izango da inperio eta platium-aren (gortearen) hiriburu iraunkoarra.
  - Kondeen zerenigak errege-ordezariengatik ikuskatua, bata laikoa eta bestea elizgizona (*missi dominici*).
  - Eskualdeko aristokraten etengabeko sendotze eta igoera.
- Erreforma eta berritasunak hiru jarduera-arlo nagusietan (ogasuna, justizia eta gerra). Erresumek ez baitute baliabiderik erresuma aurrera eramateko.
  - **Ogasuna/zerga-sistema:** inperioko ondasunen kontabilitatea. Zilar eta urrezko txanponen hedapena.
  - **Justizia:** konderri auzitegien jarduera zuzena edo ordezkatua: *scabini* (kontseilari profesionalak), ordalia eta duelu errekurtsua.
  - **Gerra:** Basailluen fidelitate edo leialtasunean finkatuko den eraikuntza inperiala. Basailutza piramide edo erlazioen sendotzea feudoen entregarekin eta gizarte eskemen berregiturarekin. Gerlari eta gizon libreen aldikako biltzarrak erregearekiko lotura eta betebeharrak berritzeko.

Kondeek basailuei lur zatiak eman konderri hauen barnean, eta hauek landuta ateratako etekin ekonomikoekin gerlariak kontratatu zituzten.

Inperio Karolingioaren krisi eta desagertzea (4.kapitulua, sajonia alemania gehienbat)

814-840: Inperioaren ondorengotza Karlomagnoen bizirik dirauten seme bakarrean, Luis Errukitsua(Ludovico Pio).

- Lurraldeen ohitura politiko eta sozialen anitzen onarpena.
- Elizaren sendotzea Inperioaren batasun erlijioso eta kulturala lortzeko elementu bakarra bezela.
- Inperioaren zatiketa (830 eta 833. urteko erresumen banaketa-akordioak Luis Errukitsuaren semeen artean [Lotariok Frankoen erreinua, Pipinok akitania eta Luis Germaniarrak Babiera], 840. urteko gerratea[Luis eta Carlos burusoilak(Pipinoren semeak) Lotarioren aurka]), vikingo eta hungariarren “bigarren inbasioak”, eskualde boterren ugaltze eta hedapena.
- **842: Estrasburgoko zina**, gaur egun mantentzen den dokumentu bat, bi hizkuntzatan idatzia beraz esan nahi du bi talde desberdintzen zirela (bi hizkuntza hauek alemana eta frantsesaren aintzindariak izanen dira).

843: Verdungo ituna: Inperioaren zuzeneko zatiketa hiru zatitan: Frantzia Occidentalis (Karlos II “Burusoila”), Lotaringia (Lotario), Frantzia Orientalis (Luis Germaniarra). Banaketa ematearen irizpideak: Lurren hedapena (neurria) eta inperioaren lurralde horien aberastasunaren arabera banatuko dituzte.

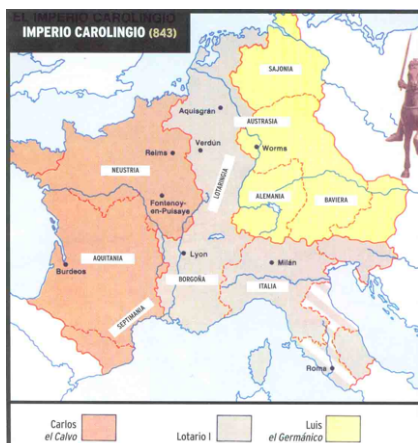
Aurreko prozesuen jarraipena ondorengo erregealdietan.

- Printzerri-lurraldeen sendotzea (konderri ezberdinen bat-egitea duke batzuen gidaritzapean). Aristokrata batzuk konderriak batuko ditzute. Aristokraziaren sendotzea.
- Frantziako erregeen kotsakrazio zeremonialaren ezarpena Reims-en eklesiastikoen partaidetasunarekin.
- Fidelitate omenaldi egite eta feudo-entregaren arteko lotura estua (887. urteko Quierzy-ko kapitularretan feudoaren oinorde-kondizioa onartzen da). Ez bakarrik kondeen beren oinordeko artean titulua legatzeko aukera, beraiek sortutako lur-sailetatik ateratakoa ere oinordekoei eman dezakete.
  - Kapitularra: Frankoen legedia.

Karolingiar dinastiaren desagertzea eta erresuma berrien sorrera

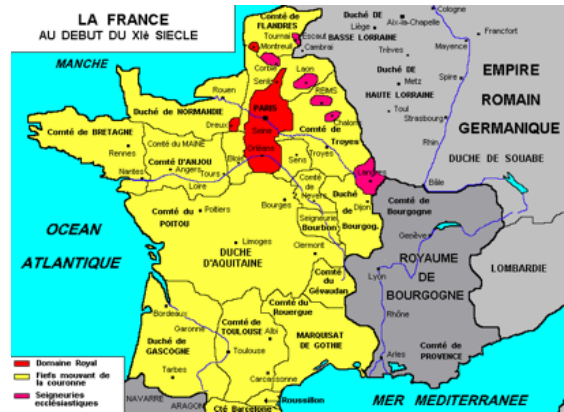
- Frantzia Occidentalis: 888-897. Pariseko kondea zen Eudes-en izendapena errege bezela (Paris defendatzen du vikingoen aurrean, prestigioa du); karolingiar dinastiari oposizio egingo diona (Eudes kondeak) honen bukaera Hugo Kapet-aren etorrerarekin gauzatu delarik.
- Lotaringia: zatiketa eta jabegoen eskualdatzea akordio ezberdinen ondoren. Mersen-eko (870, hemen Lorenaren zati orientala Luis Germaniarrarentzat doa eta Italia Carlos burusoilarentzat, gainera enperadore izendatzen du aitasainduak) eta Ribemont-eko (880) akordio/itunak.
- Frantzia Orientalis: muga egoera hungariar eta bikingoen aurrean botere eskualdeen sendotzea bultzatzen du konderri batzuen inguruan, oinordetza kondizioa izango dutenak.
  - 918: erregearen titulua Henrike I.aren eskuan, Sajoniako dukea, bere seme Oton-I.ak jarraituko dionak.

Verdun-eko ituna (843) eta inperioaren zatiketa: "Frantzia Occidentalis", "Lotaringia" eta "Frantzia orientalis"

X-XI. Mendeko Frantzia eta Germania:
Dukerri eta konderri anitzen bilakaera
feudoen entregen ondorioz
Hugo Kapet-aren Frantzia (987)

EXPANSIÓN DEL REINO DE ASTURIAS (SIGLOS VIII-X)

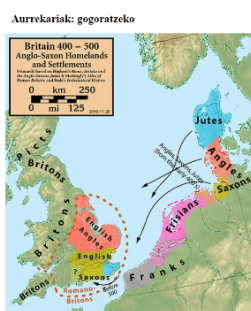
ASTURIASEKO ERRESUMAREN HEDAPENA: INPERIO KAROLINGIOAREN INFLUENTZATIK KANPO

“Hispaniako marka”: erresuma eta konderri berrien hastapenak

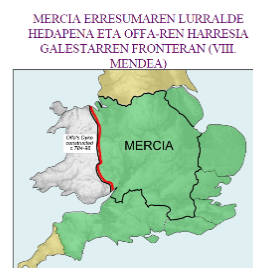
Inperio Karolingioaren periferiak

ANGLO, SAXOI ETA JUTOEN SARRERA FINKAPEN ETA HEDAPENA V-VI. MENDEETAN

Anglo, saxoi eta jutoen finkapen eta hedapena V-VI.mendeetan.

Mercia erresumaren lurralde hedapena eta Offa-ren harresia galestarren frontera (VIII.mendea). 7 erresuma desberdin

Egitura politikoari dagokionez, monarkia honetan erregetza ondorengozkoa zen baina herriak (soldaduak, edota nekazariak eskubide politikekin) eztabaidatu egiten du errege honek merezi duen edo ez erreinatzea “Marteko zelaian” erabakitzen zen (askotan hau guztiz sinbolikoa zen eta erregea beti goraiatua zen); baina Poitierseko guda ondoren eskubide hau galtzen dute. Administrazioari dagokionez, Gortean dago boterearen zentroa eta hemen maiordomoak du kontrolatzen, kantzillaria kontalariek eramana da eta hiriak erregeak hautatutako duke batek eramanak dira.

Elizari dagokionez, erregea da buruzagia (garaian erregea jainkoak hautatua zelako) eta aitasainduaren aginduetara daude.

Komertzio pobrea, mediterraneoan soilik trukeak egin ekialdean Islama dagoelako (eta penintsula iberikoan) hala ere, Rhin eta Loira artean zentro komertzial bat garatuko da non frisoiak, juduak eta sirioak elkartuko diren besteak beste.

Kulturari dagokionez, berpizkunde karoligiarra aipatu beharko genuke, hemen hainbat herrialdeko pertsona biltzen dira eta eskola palatino sortzen dute. Eskola honetatik hainbat idazle eta historiagile aterako dira. Monastegiak hezkuntzan jarduten hasiko dira.

Konstituzioa eratzeko eta erregulatzeko **tribunal popularra** eratzen da

- **Europaren aintzindaritzat ematen da Karolingiar inperioa.**

Ideia orokor batzuk: Azterketan sartzeko aukera (?)

- **Inperio Karolingioak latindar kristandadearen $\frac{2}{3}$ hartzen ditu**, gainerakoa bere periferian kokaturiko lurraldeei dagokio, gizarte erromatar-germaniarren oinordeko diren herri edo populatzeei. Gainontzeko $\frac{1}{3}$:
Iparraldean: Britainiar irltako "anglosaxoiak" bakarrik.
Hegoaldean: Asturiar mendietan finkaturiko erresistentzia, Bisigodoen oinordekoak
- **IX.mendea: bi irudi nagusien inguruan biltzen diren gizarteak: Wessex-eko Alfredo eta Asturiaseko Alfontso**
  - Bere oinordekoentzako erreferentzi izango diren lurralde eta protagonistak, Ingalaterra eta Espainiko nazioen hastapenak bezela hartuak izango direnak.

Latindar Kristandadearen frontierak arriskuan jartzen ari diren kanpoko herriak: bikingoak, hungariarrak eta pirata sarrazenoak.

1. Wessex-eko erresuma: Britainiar Irltako nagusitasunaren bidean

- **450.ean yutoak, angloiak eta sajoiak etortzen dira irlalara (irlatan britainiarrak zeuden lehenagotik)**
- **VII. mendea: anglosaxoien finkapena Ingalaterran kristautasunareko bihurtzearekin**
  - Buruzagi batzuen botere zehaztapena eta prestigioa lurralde jakin batzuetan hauek zerbitzatzen duten erresumen gailentasuna irizpide bezala. "Bretwalda"-ren irudi edo ideia (britainiar buruzagia): errege batek besteekiko gailentasuna aldarrikatzen duena.
  - Iturri dokumentalen urritasunak aldi ezberdinen segida/txandaka erakusten digu non erresuma ezberdinek bideratzen dute gailentasuna (Iparraldetik-Hegoalde norabidean).
- **VII.mende bukaera: Northumbria erresumaren nagusitasun krisia besteengan** (Eskoziako kanpainen porrota elementu azpimarragarritzat).
  - Erresumaren lurralde hedapenaren politikak ez zen lorpen esanguratsuetan gauzatu eta aristokraziari prometituta zitzaizkien aberastasunak ez zitzaizkien lortu. (Eskoziaren independentzi eta bilakaera erresuma propio baten sorrerarekin IX. mende erdialdean).
    - * Dirua ikusten denean arazoak ez daukate garrantzirik, arazoak kendu egiten dira. Eskozia iparraldea nahi zuten konkistatu baina ez zuten lortu.
- **VIII. mendea: Mercia-ren hegemonia: Ethebaldo (716-757) eta Offa-ren (757-796) erregealdiak**
  - Karolingiarren antzeko lurralde administrazioa: konderrriak ("shire") eta erregeek izendatutako gobernariak ("earldomen" → konde edo jaunak); moneten lanketa (txanpongintza/"acuñación"); legedi idatzi baten bultzapena.
  - Irlaren hegoaldea batzeko helburua galestarren aurka (Offa's dyke/ Offaren harresia.- Lur eremu ofentsibo bat hedatu).Beren lurren hedapena bultzatuko du gehienbat.
  - 793: vikingoen sarrera irlaren iparraldean, gerra fronte berria (Lindisfarneko monastiaren hustiaketa)

- **IX. mendea: Wessex-eko nagusitasuna. Eghberto (802-839)**
  - Kornualles eta Londres-Bristol muturren arteko garaipen militarrik. Northumbriarekiko influentzia: “*Bretwalda*” titulua.
  - Bikingoen erasoak (Danimarkatik etorriak) eten egingo dute lurralde hedapenak: inbasoreek Northumbria, East Anglia eta Mercia konkistatuko dute Wessex izanik erresuma independente bakarra vikingoen aurka.
- **Bikingoen aurkako erresistentzia: Etelredo I (866) eta Alfredo Handia (871-900)**
  - Hasierako garaipen militarrik eta daniarrekiko frontera Chester eta Tamesis ibaiaren artean: “danelag” (daniarren legea)
  - Erresumaren garapen eta sustapena: monastegiak, kultura hedapena merkatal hiri eta herrien (*Wiks, boroughs*) hazkunde/bultzada (100 merkatu gune bi mendeko denbora tartean)

-Erresumaren eta errege boterearen sendotzea oinordekoen lurralde hedapena ahalbideratzen du frontera marraren iparraldean daniarren aurka: X.mende erdialdean daniarren hedapen ahalmena gutxitu egin da (bai Ingalaterra, bai kontinentean).

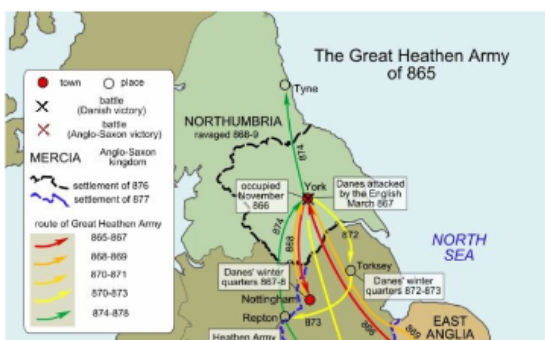
ETELREDO (978-1016) inbasio danesa sahiesten saiatu ordainketa haundiekin

1016-1035: Kanuto haundia erregea hautatu, honek Danimarka eta Ingalaterra du erreinutzat, ez du zentralizatzen erreinu, hainbat dukeri ematen dizkio lurrak (hau hiltzean honek borrok eragin).

- **Erresumaren antolaketa azpimagarria Europa mailan Eliza eta lurralde administrazioaren arloetan. Ez dute parekotasunik**
  - Dunstan apezpikuaren erreforma eklesiastikoa
  - Konderrien eskema antolaketa (*shire*) hiru funtzio nagusien jarduerarekin: militarra (*earldoman*), erlijioa (apezpikuak), zerga sistema eta justizia (*sheriff-ak*)
  - Etengabeko gerra egoera frontieretan erlazio pribatuen susatepan bideratzen du gbernu sistema.
  - Earldomen-en sendotzea, konderri ezberdinak batu edo elkartu egingo dituztenak autoritate bakarrean bere oinordekoei legatuz
  - Basailutza elazioen hedapena jaunen (*thane-n*) autoritatearen mesedetan: herrixka bakoitzak/gehienek bere jauna edukitzera arte
  - Gizartea 3 klasetan ordenatu : Nobleak (*thane*), gerlari libreak (ceorls) eta jopuak
  - Ingalaterra 3 eliza mota ezberdin, galeseko britainiarra, irlandiar eskozesia eta anglosaxoia

- **980: Daniarren erasoaldi berriak**

- 1013: Daniarrek inbaditu Ingalaterra

Alfredo handiaren kanpainak eta lurralde hedapena Daniarren aurka

Britaniar irlen administrazioa

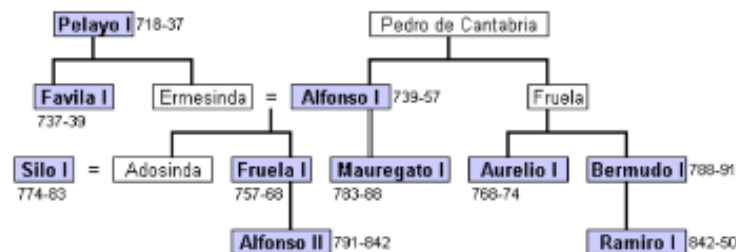

2. Asturiaseko erresuma islamiarren aurka

- **711:islamiarren sarrera iberiar penintsulan eta bisigodoen erresumaren desagertze azkarra**
  - Erresistentzi eremu gutxi batzuen mantentzea iparraldean islamiar konkistatzaileen liskar eta instalazio/domeinu politika ezberdinen ondorioz
    - Finkapen sendoa Ebro eta Guadalquivir bailaretan (oso sendoa)
    - Zergadun eta militar Kontrol soila Kantauriar eta pirinioetako mendikateetan
      - Erresistentzi eremuen garaipen eta hedapenaren iturburuak:
    - Menditar indigenen sentimen edo aldarrikapenak, kutsu tribalak dituztenak (asturiarrak eta baskoia)
      - Beste populazio minoritario baten (erromatar-germaniarren oinordeko edo legatuaren kontzientzia dutena) kokapen/antolaketa sozial, militar eta doktrinala
- **Asturiaseko erresuma lehena da bisigodoen legatua jaso eta babestuko duena.**

- Aristokrata bisigodoen ihes eta babeslekua bihurtzen da islamiarren hedapen konkista gauzatzen diren bitartean (Karolingioen marka hispanikoa bezala).
- Lehen garaipen militarra Covadonga/Europako pikuen inguruan (722) Pelayo buruzagiearen lidergoaren buruan.
  - Ondorengo kronikariek bisigodoen Hispania bateratu baten eta menditar indigenen aldarrikapen politikoen aliantza bezala aurkeztuko dute (azken hauek Kantauriar mendikateetatik kanpo eraturako botereen aurkariak izan direnak historikoki).
- **Alfontso I (739-757).**
  - Kantauriar mendikate inguruan erresumaren finkatze eta sendotzea (lurralde hedapenak). Bere autoritatearen menpe.
  - Dueroko ibarrean, 2 mendeetan zehar Asturias eta Cordobatik at gertauko den lur eremua (oso handia), populazio urria izango duena. Islamiarren presentzia urria.
- **Alfontso II (792-842): Asturiareko erresumaren sendotzea**
  - Bisigodoen oinordetza errekueratuko dituen arlo zibil (officium palatium) eta eklesiastikoen (apezpiko eta mostegien) bultzada.
  - Toledoko apezpikuensedetik (islamiaren menpe) deslotura eta sede propio berri baten sorrera (“adozionismo” eztabaida teologikoaren testuinguruan)
  - Santiago apostoluaren hilobiaren ustezko aurkikuntza Compostelan; Asturiaseko erresumak, honen bedeinkapenarekin, bisigodoen oinordeko bezala aurkezteko erabili duena
  - Karlomagno eta Luis Errukitsuaren gortearekin kontaktuan dagoen erresuma

Asturiaseko erregeak

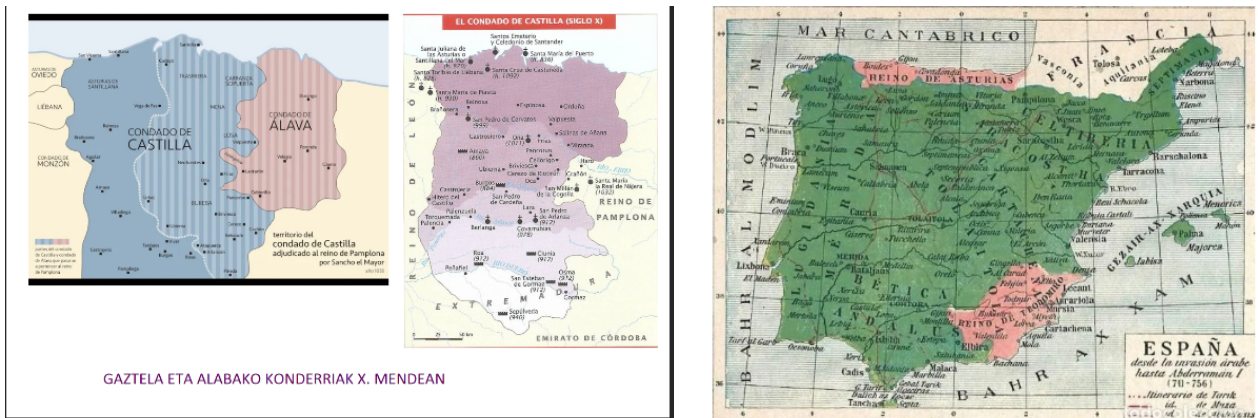

- Karlomagno eta Luis Errukitsuaren gortearekin kontaktuan dagoen erresuma
  - Islamarren aurkako aldizkako erasoaldiak (razzias), bai Dueroko ibarrean, bai Cordobako dokumentuen menpe dauden beste eskualdetan (IX. mendeko bigarren erdialdetik aurrera).
  - Erantzun gogorak izango dituztenak islamiarrendandik, Alaba eta Gaztelako lurraldeetan gauzatuko direnak
- **Alfontso III (866-910): Kantauriar Itsaso eta Duero ibaiaren arteko eremuaren behin betiko antolaketa politiko eta soziala**
  - Errege kroniken lehenengo elaborazioak, Asturiaseko erresuma bisigodoen legatu edo oinordetza aldarrikatzen dutenak.
  - Hiriburuen tokialdaketa Oviedotik Leongo hirira

- Erresumaren lurralde antolaketa konderrietan hauen buruzagiak sendotzen ditu, batik bat eremu periferikoetan (Galizia eta Gaztela)
  - X.mende erdialdea: Gaztela eta Alabako Fernán González, Karolingioen ondorengo konderrien oso antzekoak.

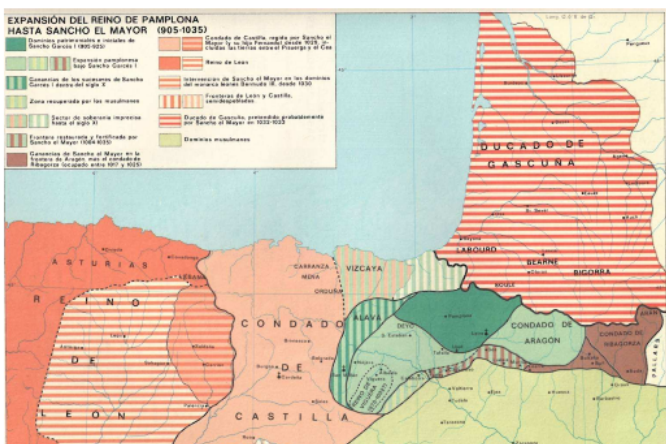
“Eo tempore populantur Primorias, Lebana, Transmera, Supporta, Carranza, Bardulies quae nunc appellatur Castella, et pars maritima Gallaeciae. Alaba namque Bizcai, Alaone et Urdunia a suis incolis reperiuntur semper esse possessae, sicut Pampilona, Degius est, atque Berroza. Itaque supradictus Adefonsus admodum magnanimus fuit, sine offensione erga Deum et Ecclesiam uitam mérito inimitabilem duxit. Baselicas plures construxit et instaurauit. Regnavit annos XVIII. Vitam feliciter in pace finiuit” .

Alfontso III.aren Kronika. Alfontso I.aren garaiko Asturiaseko erresumaren lur hedapena azaltzen duena.

3. 1. Panplonako erresuma (hedapena)

- Islamiarren presentzia gaindituta, Panplonan ezarritako botereak karolingiar eta baskoi elementuak elkartzen ditu.
  - IX.mendea: Inperio Karolingiotik etengabeko distantziamentua eta Ebroko Ibarra domeinatzen duten islamiarrekin famili-aliantza, izaera politikoarekin (Iñigo Arista: lehen aristokrata baskoia eta Banu Qasi-tarrak (hasieran bisigodo aristokaratak, islamera bihurtu zirenak)).
  - 905: dinasti aldaketa. Iñiga dinastiaren bukaera eta Jimenotarren ezarpena.
- **Antso Garcés I (905-925).** (Jimenotarra). Asturiaseko Alfontso III.aren laguntzarekin boterean ezarriko da.
  - Erresumaren finkapena eta lurralde konkistak Errioxan, Ebroko hegoaldean. Banu Qasitarren aliantzaren haustura.
  - Errioxako monastegien erainkuntzari bultzada (San Miguel de Albeda, San Millán de la Cogolla)
  - X.mendeko bigarren erdialdea: Konpostelako Santiago bidearen lehendabiziko erromesak. Merkataritzarako erabiliko den sarea.

Panplonako erresuma. Expansion del reino de Pamplona hasta Sancho el mayor (905-1035)

3.2. Aragoiko konderria

- Pirineo, Canfranc- Siresako ibarrak eta San Juan de la Peñako mendien inguruan
- Menditar eta karolingiar influentzia duen boterea, IX.mende bigarren erdialdean finkatuko dena (Galindo I Azuárez)
- 922: konderriaren bateraketa Pamplonako erresumarekin (Andregoto Galindez kondesaren ezkontza Antso Garcés I.rekin). Mende bateko lotura/ibilbidea, etorriko diren mendeetan berriro gauzatuko dena.

ARAGOIKO KONDERRIAREN HEDAPENA 900. URTE INGURUAN

3.3. Konderri katalanak

- Konderri ezberdietan antolatutako lau eremuak, geroago "Katalunia" deitura hartuko dutenak (XII.mendean)
  - Karolingiar influentzi handiagoa duen eremua
- **IX.mendea: Karolingiar administrazioaren krisia eta lurralde botereen sendotzea.**
  - Bartzelonako konderriaren protagonismo gailentasun gorakorra islamiar frontera
  - Wifredo Bilotsuak (Wilfredo "el Velloso" 840-897) konderri katalanak bere buruan batzea lortzen du (momentuz), Bartzelonako kondearen indarra bultzatuz. Bere ondorengoak ez dira errege frankoen autoritateaz izendatuko.
    - Konderrien banaketa eta oinordetza ondorengoaren artean
- Llobregat ibai ertzeraino zabaltzen den eremua
- Iragan godoarekin harreman gutxiagoa erakusten duen botere Asturiasekoarekin alderatuz.

4. Bikingoen hedapena: Norvegiar, daniar eta suediarrek

- **VIII.mende bukaeran agertzen dira bilingoek bideratutako erasoen lehendabiziko erreferentziak iturri dokumentaletan, monastegien arpilatzea biltzen dituztenak gehienbat.**
  - Akeologiak franko eta bilingoen arteko lehenagoko erlazioen aztarnak aurkitu ditu (frisiar merkatarien bitartekotza)
  - Eraso hauek haien lurraldetako superpoblazioaren eta egoera politikoarekiko haserrearen ondorio dira.
  - **800.urtean bilingoen inkursioen ondorioz Karlomagno kosta zaindaria ezartzen ditu.**

- **Eztabaida esanguratsua mantentzen da oraindik historiografian eskandinaviar lurraldetatik datozen herri ezberdinen ezaugarri eta mugikortasun/migrazio mugimenduen inguruan.**

- Protohistorikoak diren gizarteak, nekazaritza, abeltzaintza, artisautza eta merkataritza jorratzen dituztenak.
- Famili-lotura luzeak dituzten gizarteak, buruzagi batzuen gidaritzapean, kliente eta esklaboak dituztenak.
- “primus inter pares” funtzioa betetzen duen nagusi-gerlaria, bere kontseilu edo batzordean familia buruzagi hauetan aholkua jasotzen duena.
- Erliebearen ezaugarriak erresuma txiki eta anitzen sorrera eta bizikidetz bueltatzen du, nahiz eta hiru nazionalitate historikoen lehenbiziko zirriborro edo hastapenak islatu aldi berean: norvegiarrak, suediarrek, daniarrak...

- **Erasoaldien modalitate edo ezaugarriak:**

- Itsasbidez, 10-12 ontzietan antolatutako taldeak, atlantiar itsasoko kostalde eta ibaiertzetara bideratutakoak.
- Monastegiengandik aberastasunak izango dira gehienbat arpilatzaileen helburu. Horregatik iturri gehienak monastegietakoak ditugu, beraien ikuspuntutik idatziak.
- Eskandinaviar herri bakoitzak hedapen modalitate ezberdinak jarraitu/hartuko ditu

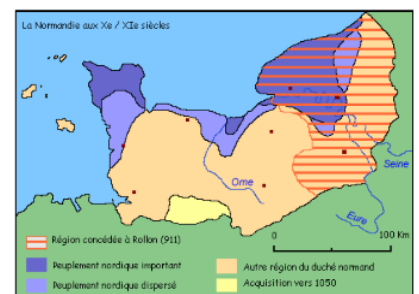
- **Norvegiarrak** (esploratzailea): Atlantiar itsasoko iparraldetik (Amerikako kostaldea), Groenlandia, Islandia, Feroe eta Orcada irlak, ipar Irlanda, Maroko. **864ean islandian ezarri eta 972 groenlandia kolonizatu.**

- **Daniarrak** (konkistatzaile eta arpilatzaileak): Normandia eta Ingalaterran, **980-990 urteetan (Danelag: Northumbria, East anglia eta Mercian).** **850-865era harpillaketa ugari baleares, toscana, provenza, portugai eta Balearesen**

- **Suediarrak** (merkatariak ea mertzenarioak, errusiako inguruan ibiltzen direnka): Baltiko, Beltz eta Kaspiar itsasoetan, Novgorod eta Kiev, baita Bizantzion agertuko direnak.

- **930.urtetik aurrera hedapen mugimenduen gainbehera edo etenaldia**

- Normandoen sendotzea. 991. urtean Rollón buruzagi bikingoak karolingiarren basailu eta kristautasunera bihurtu ondoren Normandiako duketitulua jasotzen du.
- Daniarren finkapena eta autonomiaren sendotzea nahiz eta Wessex-eko ingalaterren menpe gelditu aurrerantzea (954 ERrico I Norvegiarren heriotza Stainmore batailan; Norvegiarren garaile?)

MANUALEKO MAPA

5. Hungariar/Magyarrak

VI.mendean eslaviarrak gaur egungo moravian kokatzen dira baina 803.urte arte abaroen kontrolpean egongo dira, gero karlomagnoren erreinaldian honen herrialde tributarioa da.

Ural mendietako herri ugrofinlandiar (edo finougiar)-etatik datozen nomadak, Errusia inguruan mugituko direnak IX.menderate

- Pechenengoen presioak mendebaldera bultzatzen ditu, avaroen Panomia (Karlomagnok deuseztaturikoa) okupatuz.
- 830-846 urteetan moraviako dukadoa eratzen da.
- 870-94 urteetan Svatopluk (Rastislaoren iloba) bere osaba atxilotzen du eta errege frankoari entregatzen dio honela 874ean Forcheimeko bakea firmatuz
- **60 urteren buruan aldizkako erasoaldiak bideratuko dituzte, bai bizantzio, bai latindar kristandadeko lur eremuetan**
  - 906ean moldavia suntsitua da hungariarren eskutik
  - ca. 895-955: berrogei "razzia" Germania, Italia eta Frantzia; monastegi eta herrixken arpilatzeak bilatzen dituztenak gehienbat finkatze-ahaleginen aurrean
- **Alemaniar dukeen defentsa Panoniaren aurrean hungariaren esadoaldiak gelditzea lortuko du.**
  - 955: Sajoniako Oton I.ak garaipena lortzen du Lech ibaiertzean.
- **Kristatasunera bihurtze eta erresuma (Hungariako Esteban I, 997-1038); beste tribu nomaden aurrean kristandadearen frontera.**
- **1173-96 : Bela III-k anexionatu Dalmazia, Croacia eta Bosnia**

6.

Hungariar zazpi tribuen "odol paktua" irudikatzen duen pintura. IX. mendeko akordioari erreferentzi egiten diona. Almos printzearen eskutik hungariar herriaren finkapena Europan bideraniko duenak.

Beralan Székely-ren pintura (1835-1910), Kecskemét-eko (Hungaria) udalerrian ikusi daitekeena.

Pirata Sarrazenoak

- Mediterraneoan, Al- Andalus eta Ipar afrikako emiratoen autoritatik kanpo finkatuko diren kostaldeko herririkak, “piraten errepublikak” bezela.
- Mediterraneoako kostaldeko hirien arpilatzea bilatzen dute gehienbat, gizon eta emakumeen harrapaketaekin (esklabo bihurtzeko)
- IX-X. mendeetan Pechina (Almeria), Denia (Alicante), Balear uharteetan eta, batik batik, Italiako uharte zein penintsulan izango dira erasoaldi emankorrenak
  - Sizilia, Bari, Erroma, Toscana, guria, Provenza
  - Frantziako Provenzan. Fréjus-eko hirian finkatzea lortuko dute.
- 972: Provenza eta Piamonteko kondeek pirata sarrazenoak kanporatu eta menderatuko dituzte.

ELIZA ETA KULTURA: BERZPIZKUNDE KAROLINGIOA

3.1 Mendebaldeko kristandadearen jaiotza (V-VIII. mendeak)

Gertakari eta ideia orokorrak

312. urtean, Erroma inguruan, Constantino bere ejertzitoarekin zegoen, eta bat-batean bisio bat izan zuen (gurutze distiratsu bat agertu zitzaion. Honek Constantino Jainkoarekin hitzamatara ekarri zuen, eta enperadore bilakatu zen.

Hemendik aurrerako enperadore berriei "Nuevo Constantino" deitzen zitzairen, eta esaten da izendatu aurretik ezaugarri berdin batzuk zituztela:

- Erregin kristau batek bere senarrari kristau bilakatzeko esaten dio

- Honek kristautasuna gutxietsi egiten du
- Kristau bilakatuko dela esaten du Jainkoa agertzen baldin bazaio
- Agertu egiten zaio eta enperadore kristau bilakatzen da

Teorian horrela izanda ere, esaten da praktikan gizon inportanteen oniritzia jaso behar zuela.

- 451-452: Calcedoniako IV. Kontzilio ekumerikoa (Kristoren natura doblearen eztabaida); Leon I Aita Santuaren bitartekotza Atilaren aurrean.
- 754: San Bonifazio misiolariaren heriotza, germaniarren ebankelizatzailea; Pepin Laburraren gantzutea Esteban II Aita Santuaren eskutik.
- Latindar/grekoerromatar Elizaren arteko "dualtasuna" (aldi bereko existentzia) hiru mende hauetan zehar (Mendebaldeko Eliza vs. Bizantzio).
- V. mende erdialdetik-VIII. mende erdialdera: erromatar-germaniar Eliza mendebaldeko kristandadearen sorreraren protagonista. Antolaketa eklesiastikoa, ebangelizazioa, *corpus* kultural baten lanketa.

Antolaketa eklesiastikoa

Mendebaldeko Erromatar Inperioa erori ondoren sare administratiboak berrantolatu zituzten, honekin batera: apezpikuak eta "eliza propioak" (pribatuak), aristokraten areagotu eta harreman sozialen pribatizazioaren ondorioz.

- Apezpikuen indarra hirietako boterearen bermatzaile bezala (apezpiku-sedeak), laikuen interbentzionismoa hauen izendapenetan.
- Apezpiku sare administratiboan handiagotze eta berregokitzapena da Elizaren aurrerapen eta organizazioaren aztarna Mendebaldean: parroquia-elizak, "menpeko" elizak (sufragáneas), eta "eliza propioak" (pribatuak).

Aita Santutzaren sendotze teorikoa: Erromako apezpikuaren lehentasun eta nagusitza

- Erromako apezpikuaren gailentasuna errebindikatzen duen doktrina baten eraketa beste apezpiguengan, garaipena eta irauntzea lortuko duena germaniar erregeen ahultasun politikoaren ondorioz.
- Erromako lehentasuna onartua izango da germaniarrengatik (erregeak), baina zalantzan jarria izango da Bizantziotik: monofisita eztabaida (kontroversia) eta Konstantinoplako patriarkaren eskumikatzea (escomulgar) Felix III.aren eskutik (484).
- Aita Santu zehatz batzuen oinarri eta postulatu oldarkorrak: Gelasio I (492-496). Eklesiastikoen independentzia aldarrikatzen duen iritzia enperadoreen aurrean.
  - Gregorio Magno/Handia (590-604): San Agustin eta greziar filosofoen herentzia; Independentzi doktrinala Bizantzio aurrean (VI.mende bukaeran lombardoan sarrera Italian), Erromako Aitasantutzaren gailentasuna Mendebaldean, "agustinismo politikoa" (aita santuak bere autoritatea maila altuenean bermatzeko zenbait neurri politiko hartzen dituzte, Gregoriorena da esanguratsuena. Aita Santutzak helburu politko/militar batzuk lortzeko ahalmena ematen die errege germaniarrei), *regula pastoralis*.

Europaren bihurtzea

Nori bidalia? Hartzaileak: Erromako elizaren kide bataiatuak, arrianoak eta jentilak (paganoak).

San Agustinen dogma landu edo zehatzearen aldean, ebanjelizazio lanak minimo batzuk lortzera bideratzen dira: Kristautasunaren “folklorizazio” eta “germanizazioa” Mendebaldean jentilei gerturatzeko. Ebanjelizazioaren arrakasta errege boterearen laguntzan/bultzadan izango du elementu erabakigarria (misiolariei laguntzeko legedia)

- a) **Misiolariek zabalduak kristau mezuaren sinplifikazioa:** kristauak eskaintzen zuten Jainkoa jentileek jainkotu zituzten dibinitate eta natura indarrak baino gainekoa/ahalmen handikoa zenaren ideia orokorra; honek ekartzen duen zibilizazioak gailentasun handiagoa duen bezala
  - Nicea-ko Kontzilioak (325) ezarritako kredoaren oinarriak: Jainko kreatora, bekatu originala, Kristoren haragitazioa, gurutzean hiltze eta piztuera.
  - Baliabideak: santuen gurtza mezaren ospakizuna, sakramentu batzuen ezarpen/formalizazioa (bataioa eta penitentzia).
- b) **Europako ebanjelizazioaren protagonistak: monje eta misiolariak**
  - Mediterraneoan III.mendean sortu ziren mugimendu anakorera, zenobitar (cenóbite) eta monarkalen hartze/onarpena
  - V.mendea: Marsellako San Victor, San Patricio, San Jeronimo, Tours-eko San Martin, San Agustin (monastegietan praktikan jartzeko orientazio-idatziak burutzen dituzte)
  - V-VIII.mendeak: oinarritzko izango diren bi tradizio monastikoen hedapena
    - Irlandar Monakotza: San Patricio, San Columba eta San Columbo
    - Erromatar monakotza: San Benito eta beneditar araua (*ora et labora*), eta Casidoro (*Intitutiones*).
- VI eta VII mendeetan eraikitako abadia garrantzitsuenak: Monte Kasino abadia, Trebiñuko eremitegiak, Clonmacnoise abadia (Irlanda) San Ciaran (545), Lerins-eko irla eta abadia (Cannes-Frantzia)

Kristianizazio prozesua errsuma barbaro/germaniarretan eginkizun oso luzea izango da: errege eta eliteen bihurtzetik hasi bataioarekin eta kristau mezuaren egokitzapenarekin jarraitzen du.

Hedapena:

- Italia hegoaldea, Frantziako *midi*-a (hegoaldea) eta Espainia erromatar tradizioko pertsonen arduraren
- Britainiar irlak, Frantziako iparraldea eta Germania: misiolari irlandarrak

Corpus kultural kristau baten lehendabiziko konposaketa

V-VIII. mendeak: kristautasunaren hedapenarekin batera, Eliza mendebaldeko herrien artean zabaltzeko nahi duen *corpus* kulturaqla zein den erabaki behar du

Eztabaida garrantzitsua, doktrina eta moralaren inguruan, baita kezkatua benetako Jainkoa ezagutu ez duten herrien herentzi intelektuala jasotzeko komenigarrotasunaren inguruan.

- San Agustinek kultura klasikoa egokitu egingo du tradizio kristauarekin.
- Marciano Capella-k 7 arte liberalen ezarpena bultzatuko du: gramatika, retorika, dialektika, aritmetika, geometria, musika eta astronomia.
- Greziaren ordezkapena kultur hizkuntza bezala Mendebaldean.
- Eskolen murriztapena: antzinan publikoak zirenak lekua utziko diote monastegi eta apezpiku izaera dituztenei.

Egile eta obra esanguratsuak *corpus* kultural horri forma emango diotenak, Europaren oinarri intelektualak izango direnak:

- Boecio (480-525)
- Casidoro (485-604)
- Gregorio Magno/Handia (543-601)
- Sevillako Isidoro (k.a. 570-636)
- Beda Beneragarria (672-735)

3.2.1. Antzin Erregimeneko Elizaren eraikuntza (VIII-IX. mendeak)

Testuinguru eta ideia orokorrak

- Antzinako Erregimenaren Elizaren eraikuntza: norma teologiko (hirukoiztar eta sakramentalak), moral eta antolatzaileen definizioa: XII.XIII mendeetako sinodoen akordioekin batera (hartutako neurriak halabeharrez), gaur eguneraino iritsiko direnak neurri batean.
- Errenazimendu eta berpizkunde kulturala: eremu kulturean enperadoreak ideia zentralizatzaileak inposatzeko nahia, bere heretzi edo ondorengotzaren alderik iraunkorra. Bultzada aktibitate nabarmena- Karlo Magnoren garaian zehazki.
  - a) Antzin Erregimeneko Elizaren eraikuntza

Aldez aurretik gogoratu beharrekoak

- **Latinaren ezagumen eskasa komunitate eklesiastikoan:** Mundu intelektualean eta administrazio zibilean
  - IX. mendeko kopista askok (abadi eta monastegietan lan egiten zutenak) ez zuten ezagutzen kopiatzen zituzten textuen esanahia, letrak marraztearekin bakarrik konformatuko direnak, kredoak buruz ikasiko dute. Hutsunea latinarekin
- **Inperio Karolingioaren zatiketaren ondoren, elite eklesiastikoaren sustapen edo igoera, botere politikoari helburu batzuk proposatzea lortuko duena**
  - Eskema doktrinal baten eraikuntza bultzatuko duena ere, gaur egunerarte iritsiko zaizkigun ohitura kulturalak sortzen lagunduz.
  - Garapen militar eta jentilen eta fedegabeen bihurtzearekin hedatuko direnak.
- **4 arlo edo eremu nagusi:** pentsamendu teologikoa, organizazio/antolaketa eklesiastikoa (Parrokietan), boterearen teoria politikoa, gizartearen ohitura mental eta materialaren txukunketa edo kontrola.

a)Pentsamendu teologikoa

- **“Adopzionismoaren”** aurkako borroka (Kristoren dibinitasun izaera txikiagotzen zuen interpretazioa, bere aitaren (Jose) seme izatera murrizten zuen bere garrantzia, erredezioaren balio unibertuala zalantzan jartzen zuen). Elipando, Toledoko atzapezpikua, eta Felix, Urgelleko apezpikuaren ideiak (785) Liebanako dohatsu, Osmako Eterio eta Yorkeko Alkuinoren eta beste elizgizon karolingiarren ezezkoa jasoko dute (792-797 urte bitarteko Sinokoak)
- **“Imajinen eztabaida”** (“Querella de las imagenes”): Frankfurteko kontzilioak (794) Niceako kontzilioaren dekretuak (787) ikonoen aldeko neurritz gaineakoak direla kontsideratzen du (“iconódulo”). Azken honek lehen krisi “ikonoklostari” jarri zion bukaera Bizantzioko Inperioan. Honek ez zuen eragin handirik izan mendebaldean.
- **“Predestinazioa”**: Rabano Mauroren postulatuen aldeko jarrera Godscalco-ren aurrean: gizabanakoen aukeramen librea (libre albedrio). Jainkoak ezarri/jakinean duen patuaren ideia aurrean.
- **“Filioque”** ideia defentsa (850-870): Trinitatearen hirugarren pertsonaren jatorria, Espiritu Santua, ez bakarrik Aitarengatik. Aita eta Semearen irudietik. Hau eliza latindar eta Aita Santuak babestu zuten, eta eliza greziarren desadostasunak haustura eragin zuen.

Laburbilduz, eliza karolingiarrak burututako lanek ez dute garapen teologiko handia, preokupazio morala dute, hierarkiaren interes doktrinal eta materialen defentsa egiten dute.

b) Antolaketa eklesiastikoa

- **Diziplina eklesiastikoa**: “*nikolaismoa*” (kargu erlijiosoek ezkontza eta ohaidetza onartzen zuena) eta “simoniaren” aurkako borroka (ondasun sakramental eta espiritualetan salmenta desagertzea).
- **Eliza sekularren antolaketa**: diozesi sinodoen maiztasuna handitu eta parroki sarearen (jurisdikzioaren) mailako ezarpena: hamarreneko eta hasikinen instituzionalizazioa (diezmos y primicias), fededunen behar sakramentalez arduratu.
- **Botere zibilarekiko menpekotasunak**: kargu eklesiastikoen izendapenak eta eliza “propio” edo pribatuak.

c) Monakotzaren berritze ahaleginak

- Aszetismo adierazpen mota ezberdinen industrializazioa, ermita bertsioen mugaketa eta arau unibertsal baten bultzada monastegietan (Luis Errukistaren eskutik).
- 816-817: Akisgraneko sinodoak eta Benito Anianoren ekarpenak. Nursiako Beitoaren arai primitiboa (ora et labora) erregela unibertsal bezela. X. mendean (Borgoina), Evesham (Ingalaterra) eta Bec-eko (Normandia) abadietan jarraituko duena. Botere zibilarekiko independentzia eta Aita Santuaren babes/menpean

d) Teoria Politikoa

- Lehendabiziko Aita Santuei erantsitako edo hauen egiletza aldarrikatzen duten falsifikazioetan aurkitzen da: Isidoro Monjearen “Dekretal faltsuak” (Le Mans c.a. 840-850), Nicolas Laren Proklamak (Aita Santua 858-867 urteen bitartean)
- Gurtza edo kultura zuzenduak dauden Elizaren ondasunen sakarlizazioa, eskumikatizazioaren zigorra izango duena.

- Aita Santuaren irudia berretsi Eliza Kristauaren buruzagi nagusi bezala, bai grekoa, bai erromatarra (863. urteko zisma Nikolas I Aita Santu eta Focio Patriarkaren eskutik).
- Aita Santutzaren autoritatearen jardutea munduko edozein botere espiritual edo denborakoaren gainean.

e) Gizartearen ohitura mental eta materialen ("ekonomikoen") antolaketa bizita

- Sinismen eta praktika erlijiosoak:
  - Aingeruen eta deabruaren hierarquia, purgatorioaren figura aurreratzen duena.
  - Elizaren Aginduen sarrera: gorde/bete beharreko egunak (meza eta atsedena), hamarrenen ordainketa.
  - Sakramentu doktrinaren sendotzea: ezkontza eta aitormen pribatuaren zabalpena (pentsamendu, hitz eta ekintza bekatuak)
- Giza portaerak
  - Lukurreria (usura) eta prezio justusa
  - Ondasun pilaketaren desegokitasuna hauen banaketaren aurrean
  - Esklabotzaren deuzestatzea: debekatua kristauengan, honen abolizioa gomendatua kristauen esku dauden jentilen artean.
  - Fedegabe eta jentilei aurkako gurutzada baina bake ebangelikoaren mezuaren konbinaketarekin,
  - Beste kulturetako erritoak kristaututzeko baliabideak
  - Elikien mirespen/benerazioa

3.2.2. Errenazimendu kultural Karolingiarra

Idea eta norabide orokorrak

- Antzinaroaren herentzia batu eta gordetzeko azken ahalegina, herentzia erromatarrarena, Inperio garaian greziar hizkuntzaren galbidearen ondoren.
- "Errenazimendu" ideia/hitza garaian erabilitakoa da.
- Antzinako tradizio kulturalaren bilketa garaia dugu. V-VIII.mendeen bitartean apezpiku bisigodo eta monje irlandar eta italianoek mantendutako baldintza/terminoetan.
  - *Corpus* latindarrean bildu zen herentzia hori, eta bere egile nabarmenak: Boecio, Casidoro, Sevillako Isidoro, Gregorio Magno, Beda Beneragarria
  - Monastegi eta katedral eskoletako *Scriptori*-ak: Jarrow. York (Ingalaterra); Luxeuil, Saint Denis (Frantzia), Bobbio, Monte Cassino (Italia). Hauek ziren VIII.mendearen erdi aldera tradizioaren babesle nagusiak.
  - Finean, Latindar kultura zen, biblikoa eta humanistikoa, zirkulu aristokratiko-eklesiastiko minorietarrietan emango dena; Karlomagnoren eskutik erresuman eta Inperioan zabalduko dena.
- Elizgizonak botere politikoak babestu behar zituen: "Admonitio generalis" (789): katedral eskolak irekitzeko irizpideak
  - 816-817 Akisgraneko Kontzilioak (Luis Errukitsua eta Anianoko Benito): Kalonje eta monjeei zuzendutako arauak, ikasketen berreskurapena sustatu nahi dituztenak hezkuntzaren aktibitate arrunta bezala.
  - inperioaren helburua elizgizon formatu hauekin administrazio inperiala osatu/antolatzea da.

- Beraien hezkuntza honek bi maila izango zituen:
  - Fundamentala: bertan Karolina estiloaren idazkera eta ahozko erabilera ikasiko zituztena
  - Zazpi arte liberalak ikasiko zituzten aurreragoko maila batean: *Trivium* (gramatika, dialektika eta erretorika) eta *Quadrivium* (aritmetika, geometria, astronomia eta musika).
- Baliabideak.-
  1. Latinaren ezagutza (idatzi eta ahozkoa) : “Karolina ” idazkera estiloa
  2. monastegien liburutegiak: Richeman (500 liburukiko bilduma), Bobbio (600). Corbie eta SAn Gall. (*Erromantze hizkuntzen aurrerapenak; 813.urteanapezpikuek Ebanjelioaren zabaltzea gomendatzen dute hizkuntza “erromantze, rustiko edo germanikoa”*)

➤ **Hiru jakitun/intelektualen belaunaldiak**

- 1) Karlomagnoaren garaian: Teodulfo (Orleans-eko apezpikua), Paulo Diakono (*Historia Longobardorum*), York-eko Alkuino (eskola palatino, monastiko eta katedral eskolen ikasketa ereduaren antolatzailea, 2 maila izango dituen ikasketa planarekin
  - a) Latinezko irakurketa, idazkera eta kantua
  - b) 7 arte liberalak. Trivium (gramatika, retorika eta dialektika) eta Quadrivium (aritmetika, geometria, musika eta astronomia).
- 2) Orleans.eko Jonas I. Lyoneko Agobardo: antzinaroko eskuizkribuen kopiak
- 3) 840. urtetik aurrera, “errenazimendu karolingiarren” gorenaldia: Teologia Rabano Mauro eta Godescalco “*predestinazio*” ideiarengatik polemika. Teoria politikoa (Hinemar, Reims-eko artzapezpiku; *Sacerdocium vs. Imperium*): Filosofia (Juan Escoto Erigena: neoplatonismoa, *De divisione naturae*).

EKIALDEKO GIZARTEAK:

BIZANTZIAR INPERIOA ETA ISLAMAREN HEDAPENA

4.1. Bizantziar inperioa (VI-X. mendeak)

Muga kronologikoak eta gertakari orokorrak

- Erromatar Inperioko zatiketarik (395, Ekialde-Mendebaldea), Teodisio II.an erregealdi (408-450) eta 960. urte bitartean, dinasti Mazedoniarren hiru lehen enperadoreen agintaritza.
- Ekialdeko erromatar Inperioaren jarraitasuna Mendebaldeko botere zatiketaren aurrean (arlotu instituzional, administratibo eta militarretan).
- Antzinaroko gizarte baten biziraupena, aldaketa sakonak jasango dituenak Islamaren inbasioaren ondorioz (VII. mende erdialdean).

1. Justinianoren garaia: Bizantzioko gorenaldia

Erromatar inperioaren oinordetza mantentzen duen gizartea bere ezaugarri propioekin (politika, kultura, administrazio, ekonomia eta erlijioa)

- Ekialdeko Inperioaren ezaugarrien jarraipena 476. urteko beherakadaren ondoren (greziarra, jakintsua, politikoa, hiritarra, merkataritza sareak mantentzen dituenak, kristaua).
- Barne batasuna erakusten duena, Erromatar Inperioko bi alderdiak berreskuratzeko helburua edo xedea erreibindikatuko duena.
- Greziar hizkuntzaren nagusitasuna nahiz eta ekoizpen literario handiko beste hizkuntzekin elkarrekin bizi: koptoera (Egipto), herreeara, siricra (Siria) eta arabiera (hego-ekialde muturrean).
- Erakunde publikoetan oinarritutako sendotasun politikoa: eskunduntza fiskalak (ogasuna), judizialak (epaitegiak) eta militarrek (armada) zentralizatuak dituen administrazioa
- Herrixka ugarietan bizi diren nekazari sare handia, hirien hornikuntza bermatzen dutenak.
- Merkataritza, administrazio eta irakaskuntza guneak diren hiriak: Konstantinopla (500.000 biztanle), Alejandria (300.000), Edesa, Antiokia, Jerusalem eta Efeso (kopurua txikiagotuz).
- Esklaboak inportatzen (eskaera) dituen gizartea, baita Europako mendebaldetik ekarriko dituenak.
- Konstantinoplako patriarka oso mugatua egongo da Enperadorearengatik, modu batean, Aita Santuaren menpeko ere izango dena:
  - Erromako sede apostolikoaren lehentasuna denboran eta mailan.
  - Konstantinoplako sede gertuago egongo da dogma kristauen interpretazio heterodoxoen iturri edo mugimenduetatik: arriarismoa, nostonianismoa, monofisismoa.
  - Ekialdeko probintziak hizkuntza ezberdinekoak, berariazkotasun kulturalak mantendu nahi dituztenak: Antiokia eta Alejandriako sedeak Konstantinoplakoaren lehentasuna zalantzan jartzen dute.
  - Liskar eta desadostasunok Islamaren finkapen aisea azalduko dute neurri batean Siria eta Egipton VII. mende erdialdean.
- Buruzagi militar germaniarren etengabeko nagusitasuna Inperioan: Arcadio (395-408), Teodosio Handia (408-450) *versus* (Aspar +471), Zenon (477-491), Anastasio (491-518), Justino I (518-527).
- Ekialde eta Mendebaldea banatuz dijoazten ezaugarrien etengabeko fijkapena.

1.1. Justiniano enperadorearen erregealdia (527-565)

518: Anastasioren heriotza eta errege guardiaren estatu kolpea, honen buruzagia, Iliria latindarratik datorren Justino I.a (518-527), boterean ezarriz.

- Tronuari lotuta, bere iloba Justiniano Inperioa zuzenduko du lau hamarkadetako denbora bitartean.

Erregealdiaren gertakari esanguratsuenak

Programa politikoa

- Enperadore autokrata ereduaren sendotzea, arlo guztietan erabakitzeko eskudibea aldarrikatzen zuena, hiritar guztien bizitza esparru sekular zein espiritualetan.
- Eliza ortodoxo greziarrak liturgian jasotako gorte zeremoniala, enperadorea Jainkoarekin identifikatzea dijoana.
- Erainkin arkitektoniko esanguratsuenak: Jauregi inperiala eta Santa Sofiako eliza.
- Legedia: erromatar tradiziotik jaso eta kristauarekin bateratua inperioarenei oinarri homogeen bat emateko: *Corpus Iuris Civilis*.
- Kaltzedoniako Kontzilioan (451) egongo da Justinianoren fundamendu ideologikoaren programa: 529 Atenaseko eskolaren itxiera, monofisita, judutar eta manikeoen jazarpena.

Kanpo-politika: Mediterraneoaren berreskuratze ahaleginak

- 532: Pertsiar inperioarekin bake akordia eta "Niké" barne altsamenduaren kontrolak lur hedapena ahalbideratzen du.
- 531-534: Erresuma bandaloaren kanporatzea ipar Afrikatik.
- 535-554: "Guerra Gotikoa" Italian ostrogodoen aurka.
- 554: Atanagildo bisigodoaren kandidatura laguntzeak/bultzatu izateak Balear irlak eta Júcar-Guadalquivir ibaien arteko eremua okupatzea bideratzen du.
- Izaera probisinola izango duten hedapen konkistak: berebereen altxamenduak (Afrika), Italia suntsitu batean hegoaldeko lurren kontrola, bisigodoen erantzuna Hispanian.
  - VI. mende erdialdeko izurritearen erasoaldia.
  - Pertsiar fronteko arriskuaren berpizketa eta herri berrien etorrera/migrazioak Konstantinoplako eremuetara (bulgariarrak, eslaviarrak eta Eurasiatik datozen ávaroak).

2. Biziraupenerako borrokan (VII-IX. mendeak)

Administrazio eta gobernu sistema tradizionalaren krisia "exarka-herrien" sorrerekin (Mauricio enperadorearen eskutik Ravenna eta Kartago): "exarka" gobernari zibil eta militarra bezela.

- Gotorleku sareak Itsaso Gorri eta Eufrates ibaian kolono-soldadu eta buruzagi militarrenpean.

Kanpo frontieretik datozen mehatxu/arriskuak eta Inperioaren berrantolaketa militarista.

- Menpekotasun erlazioen sendotzea lur-jabe/lurdun aberatsen inguruan eta zerutar zaindariei gomendaketa (Jainkoa, Amabirgina, Santuak) imajinen gurtzaren hedapenarekin.
- 610: Kartagoko exarka Konstantinoplan aurkezten da bere seme Heraklio (610-640) Focas enperadorea kendu eta tronu inperialean ezartzeko. **610-717 Heraklida dinastia.**
- VII. mendeko 3. hamarkada: pertsiar frontea Islamari uzten dio leku ekialdeko probintzien okupazio bizkorrarekin.
- Kanpo frontieren behin betiko atzerakada.

Ekialdeko frontea

- 602: Focas-en (602-610) estatu kolpeak Maruzio bazterten du tronutik, pertsiarren erasoak ekarriko du Konstantinopla eta beste ekialdeko probintzietan: 20 urteren bitartean Kapadozia, Armenia, Siria, Palestina eta Egipto galtzen dira.
- 622: Herakliok pertsiar inperioaren erdigunea erasotuz ahaleginduko da galdutako lurraldeak berreskuratzen (626. urtean avaro eta eslaviarren setioa ekarriko du Konstantinoplara).
- 628: pertsiar hiriburuaren konkista (Ctesifonte), galdutako probintzien berreskurapena errege pertsiarren "basileus" titulua hartuz.
- 632: islamiar hedapenaren hasiera, 636. urtean bizantziarrak gaindituak dira Yarmuk ibaian (Siria eta Jordaniaren arteko frontera).
  - Sei urteren bitartean Siria, Palestina eta Egipto galtzen dira, ipar Afrikako lurraldeak eta Armenia 12 urte geroago, Rodas eta Chipreko irlak segituan eroririk.
  - 673 eta 678: Konstantinoplaren setiaketa arabiar flotaren eskutik.

Danubio eta Balkanetako frontea

- 641. urtetik aurrera, eslaviarren etengabeko sarrera hegoalderantz Mazedonian finkatuko direlarik (Esklavinia).
- Avaroen ahulezia hemen mendebalderantz zuzendutako migrazio mugimenduak bultzatuko dituenak (Panonia).
- Turkiar leinu edo jatorria duten herrien etorrera (Asia zentraletik etorritakoak), zaldizko gerlariak direnak.
  - "Jazaro"-ak, X. mende erdialdera arte Volga ibaiko bide baxuan ezarriko direnak.
  - Bulgariarrak: 679. urtetik aurrera Danubio ibaia zeharkatu, Mesian finkatu, eta tronu inperioaleko ondorengotzetan eragina izango dutenak hauen onartzea bilatu/ortu nahian.

Mendebaldeko frontea

- 625-630: bizantziar lurraldeak Hispanian galtzen dira bisigodoen eskuetan.
- VII. mende erdialdea: Afrikako lurraldeak arabiarren menpe eroriko dira.
- Italian jabegoaren murrizketa (lobardoen hedapena): Ravenna, Sizilia eta hegoaldeko kostaldean mantenduko da.

Inperioaren erreforma eta aldaketa administratiboak

- Heraklio enperadoreak bultzaturiko berrantolaketa militarista "*themas*" sistemaren bidez: exarkak herrien sistemak lekua harzen du erromatar garaiko diozesi eta probintzien lurralde antolaketari.
  - Militarren buruzagitza administrazio zibil eta militarrean ("*estratega*").
  - Nekazari-basailuak ("*stratiota*"): lurren lagapena hauen errentak zaldi eta armak finantzatzeko zuzenduak izango direnak: mendebaldeko "feudalismoarekin" antzekotasunak.

- Hiritar sistemaren desegituraketa eta landatarraren sendotzea: demografi eta landatar jabego ertain eta handien gorenaldiarekin.

Isauriar dinastia eta “imajinen eztabaida (717-867)

697-715: Inperioaren oinordetza buruzagi militarren (“*estratega*”) esku, aldikako altxamenduak erregealdi labur eta larriekin.

717-741: Leon III “Isauriarrak”, Anatoliako “*estrategak*”, etenaldi zehatz batzuekin, oinordetza segida baten ezarpena lortzen du bere ondorengoen artean.

“Imajinen eztabaidak” markatutako testuingurua: “ikonoklasten” (imajinen debeku/ezabapenaren aldeko) eta “ikonoduluoen” (hauen benerezaio eta adorazioaren aldeko) liskarrak.

- Arlo eta errealitate ezberdinak lotzen dituen arazoa:
  - Eztabaida intelektual eta teologikoa.
  - Botere eta estratu/klase sozial ezberdinetako lehia.
  - Inperioaren efizientzi administratiboa berreskuratzeko ahaleginak, krisi soziala eta kanpo erasoak garaitzeko.
- Faseak: 726-787: ikonoklastiaren (debekuaren) garaipena.
  - 787: Niceako II. Konkzilioa: imajinen gurtzaren berrezarpena.
  - 815-843: ikonoklastiaren itzulera eta ikonoduluen azken garaipena.
- Faktoreak: Inperioak jasaten ari dituen mehatxuen ondorioz ikonoduliaren hedapena, monastegien bitartez bultzatua, imajinak gurtza eta benerezio objektuak bihurtzen dira (mendebaldeko erlikien aldean).
  - Teologiaren postulaturua: ikonodulia ortodoxiaren parte bezela hartzen da, Elizak babestuko duena mugimendu disidente eta beste erlijioen ikuspegietatik (monofisitak, judutarrak eta islamiarrak).
  - Botere politikoaren postulaturua: enperadoreek ikonoklastiaren aldekoak agertuko zaizkigu.
- Amaiera: ikonoklastiaren aldeko iturri guztien deuzestapena.

Gatazkaren faktore eta gertakari esanguratsuenak:

a) Lehen aldi ikonoklasta

Leon III Isauriarrak (717-741)

- 726: *Eklogé* (testu sortaren) promulgazioa: Justinianoren “*Corpus Iuris Civilis*” legediaren argitalpen laburtua, non ezkontza eta herentzietan inguruko normak ezartzen dituen, enperadorearen irudia Jainkoak inspiratutako legegile bezela aurkeztuz.
- “*Thema*” distrituen handiagotzea lurralde administrazioaren barruan (zatiketa).
- Ikonoklastiaren inposizioa.
  - 726: Kristoren imajina jauregi inperialaren brontzezko atetik kendu eta gurutzaren ezarpena.
  - Imajinen deuzestapen sistematikoa teologia esparrutik ihardetsia izango dena, Juan Damasceno bezelako monjeek.

- Aita Santuaren ikonoklastiaren errefusa, Enperadoreak Italia eta Iliariako diozesiak banatu egiten ditu Erromako patriarkatzatik Konstantinoplan gehitzeko (konpondibe neurria monjeen oposizio izango duena).

Constantino V (741-755)

- 745: imajinen defendatzaileen jazarpena ezartzen duen dekretua.
- Aita Santutzarekin haustura eta Pepin Laburraren interbentzioa Italian.

Irene emperatriz (780-802): jazarpenen etenaldia.

Niceako Kontzilioa (782) ikonoklastiaren bukarea: benerazioa onartua baina adorazioa debekatua.

b) *Bigarren aldi ikonoklasta*

802: tronu inperiallean txanda, agintari militarrek Niceforo ezartzen dute (802-811).

- Arrastakarik gabeko esfortzu eta kanpain militarrek zerga igoera nabarmen baten testuinguruan.
- 811 eta 813: Bulgariarren setiaketak Konstantinoplan.

Leon V Armeniarrak (813-820) tronua okupatzen du eta politika ikonoklastaren itzulera.

815-843: imajinen deuzestaketa berri baten denboraldia baina ikonodulenganako zitakeri xume/lasaia.

Arazo politiko eta sozialen aurren erabiliko den argumentu/aitzakia: hiriburu eta probintzien arteko dikotomia, elite militar eta frontierako tropen arteko lehia (landatar jabegoen hedapena), estremismo erlijiosoaren agerpena ("paulizianoak", imajinak, Gurutzea, sakramentuak eta hierarkia eklesiastikoa ukatzen dituztenak).

- Islamiarregandik aprobetxatuko den inestabilitate politikoa (Kreta eta Sizilia okupatuko dituztenak), veneziarrek bere independentzia bermatzen dijoazen bitartean.
- 837-842: susperraldi ekonomiko, sozial eta kulturalaren aldi laburra.

843: Teodora erreginordeak imajinen kultura berrezartzen du.

860: Errusiar ontziak agertzen dira lehendabizikoz Konstantinoplako harresien aurrean.

867: Focio-ren zismaren bukaera.

3. Bizantziar bigarren errenazimendua (IX-XI. mendeak).

867: Miguel III enperadorearen hilketak eta Basilio I.aren (867-886) igoera, armeniar familia baten kide, Adrianopolisetik etorritakoa.

- **Mazedoniar dinastiaren ezarpena (867-1057)**, finkapen aldia politika eta gizarte arloetan, gorenaldia kulturalan.

Prozesu eta gertakari esanguratsuenak

a) *Autokraziaren garaipena eta Estatuaren berriztatzea*

- Autoritate inperialaren eredu berrikuspena, Jainkoak autaturiko irudia bezela, Kristoren ordezkaria lurrean, probidentziak ezarritakoa Inperioa zuzentzeko, zeruko erresumaren isla kontsideratuko dena.
  - Koroatze zeremonia kristau ikonografiaren kapitulu bezela.
  - Konstantino VII.aren “*Zeremonia liburua*”: auzitegi, audientzi eta jauregi ospakizunetan jarraitu beharreko zeremoniak antolatzen dituen legedia, liturgia erlijiosoaren antzera.
  - Errege mazedonioen legedi berrazterketa: 879 *Epanagogé* (legeen berrezartea) Basilio I.aren eskutik; 886-911 *Basilika* (lege inperialak) Leon VII.aren eskutik; 911-959 “*De las temas*” eta “*De la administración del Inperio*” Konstantino VII. aren eskutik.

b) *Susperraldi ekonomikoa*

- Inperioaren erreforma politiko eta administratiboak gauzatzeko /ahalbideratzeko ogasun baliabiden handiagotzea, arlo zibil eta militarrean.
- Hazkunde ekonomikoari esker posible izango dena, baita administrazioaren efizientzi eta, batik bat, hiritar sistema eta kanpo-merkataritzaren errekueraketari esker.

c) *Errenazimendu kulturala*

- Konstantino VII enperadoreak berak bultzatutako aktibitate kulturala.
- Irakaskuntza goi mailako Inperioean funtzionarioen hezkuntzari zuzendua retorika, filosofia, geometria eta astronomiako katedren sorrerarekin.
- Izaera entziklopedikoa izango duen *corpus* informatibo baten sorrera, jakintza arlo ezberdinetako konpilaketa izan nahi duena (*Themas eta Inperioaren administrazioa*; “*Geoponika*”: nekazal lanak).
- Ondare historiografiko, teologiko eta hagiografiko bat eraikiko duten monastegiak.
- Grekera baliabide linguistiko nagusia bezela, herriak ere erabiliko duena.
- Arkitekturari (gurutzadun greziar planta, kupuladun estalkiak), pinturan (fresko eta mosaikoak) eta arte plastikoetan berrikuntzak.

d) *Bizantziar influentzi eremuaren hedapena bulgariar eta errusiar munduetara*

- 865: Boris erregearen bataioak bihurtzeari ateak zabaltzen dizkio.
- Bulgariarren erasoaldiak Bizantzioren hauen erresuma kondizioaren onarpena bilatzen dutenak (ca. 912 Simeón bulgariarrak “*basileus*” titulua hartzen du).
- X. mendetik aurrera akulturazio eta kristaututze prozesuak
  - 860-875: errusiarren artean apezpiku-hierarki bat eraikitze ahaleginak Bizantzioren gidaritzapean.
  - X. mendea: erresuarrekin merkataritza erlazioak non aliantza eta konfrontazio faseak txandakatzen diren. Igor printzearen erasoalditik Konstantinoplan (941) Olga printzesaren bataio eta bihurtzerarte (957), Bizantzioren enperadorea honen aitabitixi izanik.

4.2. Islamaren hedapena (VII-X. mendeak)

Muga kronologiko eta geografikoak, gertakari eta ideia orokorrak

610 (Mahomaren prediku publikoa)

632 (kalifatoaren sorrera eta hedapena)

X. mendearen erdialde (Kalifato bakarraren zatiketa: Kordobako (omeya) eta El Cairoko (fatimi) kalifatoen sorrera)

Terminologiaren inguruan

- “Arabiarra”: etnia eta hizkuntza
- “Musulmana”/ “Islama”: Mahomaren erlijioa jarraitzaile edo fededuna
- “Musulmana”: erlijioa
- “Islama”: kultura orokorrean

Arabiar penintsula, Islamaren agerpenaren lurraldea (VI.mende bukaera)

VI. mendearen amaieran 3 eremu indibidual nagusi::

Iparaldekoa:

- Siriar eta mesopotamiar influentziarekin erlazionatua. “gassam” eta “lakmi” printzerrien existentzia Bizantzio eta Pertsiar inperioekin izandako harremanak izango dituztenak.
- arabiar alfabetoaren agertokia
- Bakka-ko santutegia peregrinazio gune esanguratsua.

Erdialdeko basamortua:

- Nomada herrien basamortu eremua (artzai beduinoen eta karabana merkatarien ibilbideak zeharkatzen dutena Medina eta MeKako feria eta merkatal gune norabidean)

Hegoaldea:

- Merkataritza arloan emankorrena, ekialdeko munduak hobeto ezagutzen zuena (Egipto eta India)
- “Zorioneko Arabia”, “Sabako erregina”
- Hiri batzuen hedapena, itsasoko komertzioari esker

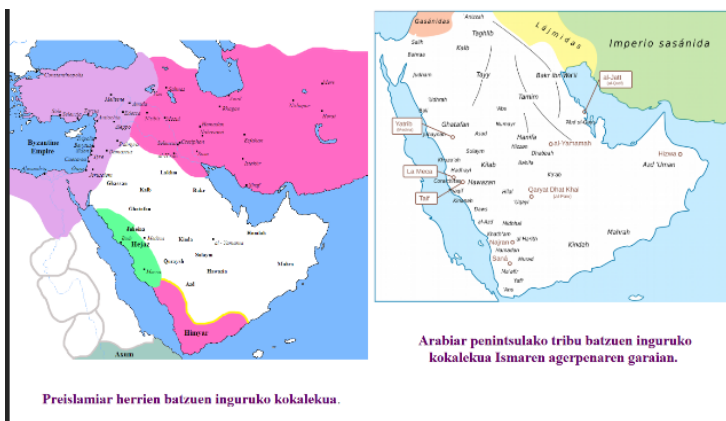
Politika eta gizarte antolaketa: “tribuen” inguruan osatutako gizartea (solidaritate estuko gizonezkoen odolkidetasun loturak)

- “Xeke”-ak (jeques) tribuaren buru edo nagusi.

- Naturaren elementuak gurtzen dituen erlijiotasuna, jainko gorenen ideia lausoarekin (“Ala” da hauetako bat, izaera dibino zehatzik ez zaionari egozten)
- Batasun polito baten gabeziak kanpoko botereen eragina ahalbideratzen du Arabian (Axum-eko kristauak, Etiopia).

“Meka”: merkataritza eta erlijio unea (elkarguneak)

- “Harri beltza” Bekka-ko santutegian. Agar. Abrahamen egipziar esklabua, eta hauen seme, Ismaelek atsedean hartzeko erabilia izan zen harria honek etxetik kanporatu eta gero exilio bidea hartu zutenean.
- Merkatariek ekarritako influentzi anitzen topaleku/elkarlekunea: sasanidar intelektual eta erlijio gizonak, judutarrak eta kristauak
  - Monoteismoreakiko gertutzea tribuen ohiko politeismoaren aurrean
- 570: etiopien aurkako garaipena, azkenez, tradizioaren iritziz. Mahoma profetaren jaiotze leku eta data

Berdekoa (Medina)

Mahoma eta doktrinaren agerpena

Profetaren bizitza tradizio iturri ezberdinei lotua, datu biografiko ziurrak 615-620. urtetik aurrera (Mahomak 45-50 urte zituela).

- ca. 570: Mahomaren jaiotza Mekan, “*haxemi*” klanaren barruan, “*quraysi*” tribuaren behera etorritako adarra
- ca. 610: Gabriel goiangeruaren agerkundea: Mekako eliteen fedegabetasun eta galdebideratzearen aurkako borrokaren zeregina jarraitzea
- 610-619: predikari izatetik profeta bihurtzera. Bibliaren ezaguera ez oso zehatza bere emazte merkatarien harremanen bitartez jasotakoa (monoteismoa)
- 619: giza berdintasun eta izaera iraultzailea duen lehendabiziko komunitatearen sorrera non profeta bezala aurkezten zaigun
  - *Ala* jainko bakarra bezala, Jainkoak bidalitako azken ordezkaria, Abraham, Moises eta Jesus figurak onartuko dituelarik.
  - Hauen mezua laburtu eta osatzeko eginkizunaren arduradun
- 619-622: Mekako merkatarien errefusa, Yatrib (Medina) hirira alde egingo du jarraitzaile talde batekin: “Hegira”. Juduak harkorrangoak izango bait dira.
  - Boterean ezarriko da hiriko lehen magistratu bezala (arlotu zibil, politiko (organizazio politiko baten buru) eta erlijiosoak bere buruan elkartzuz).

→ Boterea indartu: Mekako ateak ireki. Orduetik aurrera Medina, hiriburua politikoa eta Meka erlijio-gune bilakatu

→ Doktrinaren lanketa

- 622ko uztailak 16, "hegira" eguna: egutegi islamiarraen hasiera/abiapuntua (28 eguneko hilabeteak).
- 632: Mahomaren heriotza

Doktrinaren lanketa

- Solidaritate tribalean oinarritutako funtsa sumiso/ontzatasun ("*Islam*") lotuari bati uzten dio leku: *A/a*-ren boluntateari
- Boterearen teoria: xeke edo tribuen buruzagien jardura ezeztagarrien aurrean, hemendik aurrera boterea Jainkotik emana dator (ez dago oposizio politikorik)
- Antzineko tradizio eta doktrina berriaren elementuen bateraketa (tribuen moldaketa edo egokitzapema ahalbideratuko duena).

Lehendabiziko islamiar komunitatearen militarizazio hastapenak: lurralde hedapena eta gerra harrapinak/ospila ($\frac{1}{5}$ profetarentzat).

- Fedegabeen aurkako hedapen militarra, jarraitzaile eta irabaziak emango dizkion garaipenak
- 628: "Hudaybiyyah" akordioa: Medina eta Mekaren arteko bake akordioa, Mahoma eta islamiarren jarraitzaileak azken honetan sartzea ahalbideratuko duena.
  - meka gune erlijioso bezela bilakatuko da, Medina, aldiz, estatu berriaren hirigune politikoa

Islamaren oinarri eta iturri nagusiak: jainkoarekiko sumisioa

Ezaugarri doktrinalak

- Monoteismo zorrotza:
- Fededun edo jarraitzaileen berdintasuna komunitatearen barnean
- Ekintza gupidatsuen erritualismoa
- Fededun komunitatearen antolaketa tenporala arautzen duen irizpide-kodea (ezberdinak izango direnak iturrien interpretazio anitzen ondorioz)

Iturriak

Korana:

- Mahomaren agerkundearen "errezitazio" /ozen irakurketa: jainkoak bere profetaren bidez gizarteari igorritako mezua jasotzen duen liburua
- "Siria" edo bertsetetan antolatutako: teologia eta ohitura eta moralaren (giza "baloreen") inguruko argibideak gizarte bizitzarako
- C.a. 640-650 urteen bitartean idatziz jasoa bi bertsio ezberdinetan: Zayd (ortodoxoa) / Ali (xuten oinarri doktrinala.)

Sunna:

- Tradizioa: Mahomaren ekintza eta esnadakoen bilduma (hadits), egoera zehatz batzuen aurrean profetak erakutsitako konportamenduen kontaketa
- Fededunek egunerokotasuna orientatzko gomendioak
- Beranduago idatziz ezarrita izango dena, lurralde hedapenaren babesean (bertsio anitz asko izango dituenak ondorioz)

Pensamendu eskola teologiko eta juridiko ezberdinen agerpena iturrien interpretazio antizetan oinarritutakoak (adibidez: sunni-tak, gaur egungo islamiar talde nagusia, Koran-az gain, Sunna-rekiko jainera/debozioa dute).

Praktika erlijiosoa 5 gurtzetan: “Islamaren 5 oinarriak”

- Ala jainko bakarra bezala eta Mahoma honen profeta denaren onarpena
- 5 oitizaldu egunean zehar, ordu zehatz batzuetan eta Mwka-ren norabiderantz
- Baraualdia (ayuno) ramada garaian (islamiar ilargi egutegiaren arabera aldakorra): jaki eta haragizko erlazioen abstinentzian (sexua) eguna argitu eta ilundu arte
- Behartsuentzako limosna eta miliziaren mantentzea; denborarekin islamiar inperioko irabazi guztien hamarrenkoa bezala ezarriko dena
- Meka-ra peregrinazio bizitzan aldi bakar batez gutxienez

Lege izaera izango dute ohiturak

- Gerra Santua: doktrinaren hedapena fedegabeen aurrean
- besteak: erdaikuntza: txerri okelaren abstinentzia: alkoholdun edariak; emakumeen aurpegi-beloa: musulmanen arteko agurra: higiene pertsonalerako ekintzak; 4 emakumeetan mugatutako poligamua (ezkontza) eskubideetan berdinak izango direnak (emakumeentzat poligamia bekatua da)

4. Ekialdeko gizarteak: Islamaren hedapena (VII-X. mendeak)

Jainkoaren agindupean edo norbanakoaren ekimenez banatutako karitateak honen ezagutzan daude. Eta zapaltzaileek ez dute izango nork lagundu (270). Karitatea egiten baduzue publikoki, ondo egina dago, baina gorde edo izkutuka egiten baduzue, hau hobea da zuentzat eta ekintza txarren konpentsazio bezala balioko zaizue. Eta Jainkoa egiten duzuen guztiaren jakinean dago (271).

Lukurrerriaren irabaziez jaten dutenak ez dira altxatuko, Satanasek ukituak bezela altxatuko baitira, eta oreka ezingo dute mantendu esanez: “Egia esa, salmenta eta lukurreria berdinak dira”, Jainkoak bidezkoa egin duenean salmenta eta lukurreria debekatu (274).

Koran, II.

وَمَا آتَيْنَاكَ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ مَدْرُورٍ مِّنْ نَّادِرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهَا وَإِن لَّا لَطَّالِحِينَ ۚ مِّنْ أَنْصَارٍ ۖ إِنَّ بُدُوءَ الْفِتْنَةِ قَبِيحَةٌ وَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ۚ وَإِنْ تُخَوَّفُوا وَتَوَلَّوْهَا الْفُرْقَانَهُ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُم مِّن سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۖ ﴿٢٧١﴾ لَيْسَ عَلَيْكَ هُدًى نَّهُمْ وَلَا كَيْفَ اللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ ۗ وَمَا تُدْفِعُوا مِنْ خَبَرٍ فَلَا نَفْسُكُمْ وَمَا تُدْفِعُونَ إِلَّا أَنفُسَكُمْ وَخِزْيَ اللَّهِ وَمَا تُدْفِعُونَ مِنْ خَبَرٍ يُرَوِّفُ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَنْظُرُونَ ۖ ﴿٢٧٢﴾ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَلْبِطُونَ مَصْرَفًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعْقُفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا وَمَا تُدْفِعُونَ مِنْ خَبَرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِدَعْوَانِكُمْ لَشَدِيدٌ ۚ ﴿٢٧٣﴾ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ يَسْرُوْنَ وَلَا يَئُودُهُمْ إِذَا جَرُّهُم مِّنْ رَّحْمَتِهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۖ ﴿٢٧٤﴾

(ez da ikasi behar baina portzi)

1. Kalifa ortodoxoak eta Islamaren hasierako hedapena (632-660)

632: Mahomaren heriotza aurrekusi gabeko ondorengotzarekin

- Estatu berriaren eraikuntzaren inguruko eztabaida doktrina berri baten babesean
  - Tribuen papera eta berregokitzapena: hierarkia vs. berdintasuna
  - Ondorengoaren izendapena: familia vs. defedunen komunitatea
  - Erakunde edo buruzagitza estamentuen autoritate mugaketa

632-660: kalifa ortodoxoen gobernua (Mahomaren taldekideak)

- **632-634: Abu Bakr, Mahomaren aitaginarreba, ondorengo bezeala autatua** ("kalifa" edo Jainkoak bidalitako ordezkaria)
  - Eskunduntza bikoiztasuna: fededun kongregazioaren buru eta estatuaren nagusi autoritate politiko eta militarrekin.
  - Tribuenganako kontradizioak ekarriko duena, lurren hedapen eta garaipen militar bizkorren itxaropenak aridunoko dituenak.

Hedapenaren hasierako urratsak: Abu Bakr (632-634), Umar (634-644), Utman (644-656). 20 urteren bitartean Pertsiar inperioarekin bukatu eta Bizantziokoa heren batean murrizten dute.

- Arabiar penintsularen kontrola
  - Mugakide diren inperioei kendutako lurraldeak
- Pertsia:
- ❖ 637: Quasidiyya-ko bataila. Jurasan probintziaren sarrera eta konkista
  - ❖ 651: Pertsiar sasanidarren azken erregearen heriotza eta inperioaren desagertzea.
- Bizantzio:
- ❖ Egipto eta iparraldeko Afrikako Zirenaikako desertutik
  - ❖ 636: Yarmuk-ekobataila. Palestina eta Siriaren eransketa.
  - ❖ Txipre eta Asia Txikian erasoaldiak.

Hedapena ahalbidetuko duten faktoreak

- Islamiarrak:
  - Tribuek erlijioaren bitartezko batasun eta buruzagitzaz konturatzen dira
  - Nagusitasun militarra: mugikortasun ezaugarriak dituzten erasoaldiak inperioetako tropen gelditasunaren aurrean. Pertsiar eta Bizantzioko inperioen nekealdia hauen artean bizitako gerra egoeren ondorioz.
- Pertsiarak:
  - Enperadoreen egida azkarra, erregealdi laburrak, aurkariak diren barneko alderdien laguntza eskaerari egozten zaio Islamiarren sarrera
- Bizantzio:
  - Konkistatuak diren probintziak botere inperialarekiko aurkakoenak/ tirabira gehienak dituztenak dira.
  - Ortodoxiak baztertutako kristau mugimenduek (monofisita eta nestorianoak) erlijio berri honen antzekotasunetan (ikonoklastian adib.) ikusiko dute Konstantinoplari aurre egiteko aurkera edo laguntza.

Konkista prozedurak

- Kapitulazio akordio/itunak: subiranotasunaren onarpena ohiko adimistrazioa mantentzeko promesaren truke; eliteen laguntza izango dutenak antzinako eskubide eta pribilegioak errespetatuz.
- Zerga iturri berrien sarbidea (lurralde hauetan lehendik jasotzen zirenak), menperatutako populazioarentzat zerga berri baten inposaketarekin.

- Bakar bat ez da musulmanei bideratuko, Koranean aurreikusitako limosna izan ezik.
  - Baliabideen murriztapena
  - Arabiarrek ez diren Islamiar berriak (hierarkia bihurtuen aurrean)
  - Arabiarrek nagusitasun jarrera bat mantenduko dute bihurtuen aurrean: Islamaren irabazi materialetatik baztertzen saiatzen da.

Kalifato ortodoxoaren bukaera

- Garaipen militarrek eta lurralde hedapenaren azkartasunak barne tentsioak izkutzaten ditu konkistatuak izan diren eremuetan
  - Tribuen arteko desadostasunak
  - Arabiar eta konkistatu/bihurtu berriak izan diren taldeen arteko liskarrak
  - Botere kalifalaren legitimitatearen inguruko eztabaida
  - Korana edukiak 2 bertsiotan, momentu honetan idazten direnak
- 644 : Umar kalifaren erailketa, Abu Bakr-en ondorengoa
  - Omeiatar klanaren ezarpena Utman (644-656) kalifaren eskutik: *quraysi* tribuko kidea, Mekan hasiera batean Mahomari predikua gaitzetsi zioten merkataritza taldekoa.
  - Mahomaren jarraitzaileen arteko desadostasunak, honen lehengusu eta suhia den Ali-ren alde egiten dute (oinordeko zuzenean arteko buruzagitza bakarrik aldarrikatzen dutenak).
  - 656: Utman-en erailketa eta Ali kalifaren tronuratzeta.

Ali (656-661)

- *Quraysi*-omeiatarrenganako desadostasunak, konkistatutako lurraldeetan hedatzen hasiak direnak
- Koronaren eta "*hadits*"-en ezarpenean jarrera erlijioso ezberdinen joerak (*jarichi*-en disidentzia)
- 661: Siriako gobernari omeiatarren altxamendua, Ali kalifa hilko duenak boterean ezartzeko
  - Galtzaileak klandestinitatean antolatuko dira *sii*-ten laguntza. Ali kalifaren oinordetza adarra defendatuko dute baliozko bakarra bezala
  - *Sunna* edo "tradizioaren" errefusa Islamiar doktrinaren iturri bezala (gaur egungo Iranen bizirik irauten dutenak.)

2. Omeiatarren dinastia (661-750)

Mu'awija (661-680): koadro administratiboaren antolaketa (zentralizazioa)

- Kalifatoko hiriburuaren lekualdaketa, Medinatik Damaskora
- Autokrazia politikoa: gobernaria errege eta buruzagi militarra bezala arlo erlijiosoko zuzenbidea baztertuz.
- Arabiar populazioaren gailentasuna (minoritaria dena) talde menderatzaile bezala

Abd-al-Malik (685-705), Umar II (717-720) eta Hisham (724-743): ondorengoek bultzatutako erreformak eta estatu-makinariaren garapena

- Arabiera administrazio kalidaleko hizkuntza orokorra bezala
- Txanpon lanketa propioa: "*dinar*" (urrezko), "*dirhem*" (zilarrezko)

- Probintzien eta justiziaren administrazioa: “*emir*”-ak (gobernadoreak) eta “*kadi*”-ak (epaileak).
- Koadro militarrek: gerra irabazietatik zerga arruntean errekarroa/funtsa duten ordainketa sistemara; oinarria tribala duten talde militarrek (*yunds*) menderatutako lurraldeeta, lurren banaketa irabazleen artean azkenekoz
  - 715: konkistatutako populazioaren zerga pertsonala beste zerga orokor bati utziko dio lekua, lurralde-izaera izango duena eta ez erlijioso
- Arabiar minoria gobernatzailearen desadostasuna segidan emango den lurralde hedapenarekin lasaitzen da.
  - Jurasan pertsa Transoxianarantz: Asia Erdirako pasabidea eta turkiarren muga. Indiara iritsi eta 751. urtean txinatar tropengatik menderatuak izango dira Talas ibaian (Kirgizistan).
  - Bizantzio: Asia Txikiko lurraldeak Konstantinoplan arrakastarik gabeko bi erasoaldi (717 eta 726).
  - Afrikako iparraldea eta Hispania:
    - 670: Quariwan-eko hiriaren sorrera eta berebereen gaineko hedapena.
    - 711: iberiar penintsulan sarrera; 721: Toledoko konkista
    - 732: Poitierseko porrota

Yzid (743-744); Yazid III (744), Ibrahim ibn Al-Walid (744), Marwan II (744-750): dinastiaren amaiera

Oposizioa eta estatuaren krisia

- Dinasti gobernarien pietate falta eta luxuekiko zaletasuna
- Arabiarren eksklusibotasuna elite gobernariaren barruan beste etnia batzuen aurrean
- Damaskoren zentralismo beste probintzi batzuen aurrean
- Arabiarrak ez diren fededunen igoera/sustapen sozialen eza
- Desadosatsun eta gaitzusteak konkistatutako lurren banaketaren ondorioz:
  - Aberastasun maila gorakada oso ezberdinak, landa eremuetatik hiiretara zuzendutako migrazio mugimenduak, segidan etorriko diren matxinaden eraketa
  - Berdintasuna aldarrikatzen duten mugimendu erlijiosoak (jarichi-ak eta sii-tak): azken hauek Ali-ren eskubideak erreibindikatuak dutenak, profetaren senidea dena
- 747-750: tribu arabeen arteko desadostasunak, omeiatarren fakzioak, abbasidar mugimendua Jurasaneko lurraldean
  - Kufa-ren (Irak) konkista eta al-Saffah-al-Abbas-en proklamazioa
  - Zab Handiko (Bagdad) bataila eta Marwan II.aren heriotza Damasko bidean ihesi zihoalarik

3. Abasidarren dinastia berria (VIII-X. mendeak)

Dinasti berriaren ezarpena

- *Ala* jainkoaren baliabide bezala aurkezten zaigu dinastia, Islamari dagokion fededunen berdintasuna itzuli diona arabiarren eksklusibotasun eta nagusitasunaren aurrean.

- “Erresuma arabiar” baten ideiarene aurrean, “Islamiar inperioa”, profetaren familiko oinordeko eta ahaide izan nahi duena: Abbas, Mahomaren osaba; kalifaren osagai erlijiosoaren balio handiagotzea
- Hiriburuko tokialdaketa Damaskotik Bagdadera
- Probintzen ezaugarri propioen garapena, botere autonomo bezala ezarriko direnak hiru alderdi edo lur eremuetan: Ekialdea (Iran), Erdialdea (Arabia, Siria, Egipto, Mesopotamia), Mendebaldekoa (Al-Andalus).
- Hiritar lur eremu eta biztanleriaren bilakaera ekonomiko eta kulturala (IX-X. mendea Islamaren urrezko garaia).

Abbasidarren inperioko ezaugarri eta gabezi nagusiak

- Mugimendu separatistak: erresuma edo barruti independenteak (Al-Andalus eta iparraldeko Afrika)
- Administrazio eta burokraziaren handiagotzen beharrezko botere banaketa batera bideratzen duena, doktrinan aurreikusia ez dagoena, beraz, zalantzan jarriko dena: arlo erlijioso (kalifa), arlo politikoa (visirra), arlo judiziala (cadia) eta militarra (emirra)
- legearen interpretazio anitzak eta probintzi/lurraldeetako mugimendu politikoen babes erlijioso
  - ❑ Interpretazio eskola ezberdinetan antolatu edo onartuak izango direnak: *maliki* (Medina), *hunafi* (Kufa), *safi* (Fustat), *hanbali* (Bagdad), *zahiri* (Al-Andalus)
- Islamiar hirien gorakada ekonomikoa, baina batasun eta erakunde publiko batzuen ordezkariarik gabe
  - Bultzada eta kontzentrazio demografikoa: Kordoba eta Fez (100.000 biztanle) Jerusalem, Damasco, Beska, Kufa, Bujara, Samarcanda (ca. 200.000 edo gehiago), Bagdad (1.000.000 biztanle eta 80km²).
- Landatar munduaren antolaketa ureztaketa sistemen garapen esanguratsuekin, espezie propioetako ekoizpena: olibondoa
- Merkatarkitza bultzada azpimarragarria

Islamaren zatiketa politikoa: hiru kalifatoen sorrera

- VIII.mende erdialdea: Kordoba eta ipar emirato independenteen sorrera.
- 809: Harun-al-Rashid-en heriotza eta oinordetza gatazkaren hasiera (809-813)
  - ❑ Al-Mamun-en (813-833) ondorengotzak etengabeko istilu denboraldia ekartzen du mende bateko iraupenarekin
  - ❑ 936: Muhammad ben Ra iq. buruzagi, militar turkiarrak “emirren-emirra” bezela izendatu eta Bagdadeko kalifaren autoritatea indarrez hartzen du
  - ❑ 945: Iraneko buyi-ek kargua okupatzen dute
- Estatuaren administrazio zentralaren ezintasunaren aurrean aristokrazi militar eta landatarraren sendotzea: probintzien presio fiskalaren handiagotzea; errenten laga ia iraunkorra.
- Herritar matxinaden maiztasuna, erlijio kutsua izango dutenak ondorioz.
- X.mendea: Kairo (fatimi) eta Kordoba (omeiatar) kalifatoaren sezesioak. Bagdadetik aske izango diren batasun erlijioso eta politikoa duten erresumak.
  - ❑ 909: Kairo. Ubayd Allah, Fatima, Mahomaren alaba eta Ali-ren emaztearen ondorengo bezela aurkezten dena.

- 929:Kordoba:
  - Kristandade eta Islamaren arteko frontera
  - Bereber kopuru handia jasoko duena segidan emango diren inbasioetan
  - Omeiatarren iraunkortasuna
  - “Maliki” eskola, *sunnt* ortodoxia

3. ATALA: Europa feudala (XI-XIII. mendeak)

GIZARTE FEUDALAREN SORRERA ESKLABUTZAREN GAINBEHERATIK FEUDOAREN INSTITUZIONALIZAZIORA

5.1. Esklabotzaren biziraupen eta desagertzea mendebaldeko Europan (IV-XI. mendeak)

Esklabotzaren desagertzea humanitateak ezagutu duen transformazio handietako bat izan da (Marc Bloch)

1. Proposatutako gaiaren inguruko errebisionismo bibliografikoa.

Aldaketa; Esklabotzaren desagertzea Erdi Aroko garaipen bezala (esanguratsua); birmoldaketa bat da bere ezaugarri bereziekin, errealitate ezberdina izango duena.

Marc Bloch-en hasierako hipotesi eta emaitzak

Esklabotzaren biziraupena germaniar inbasioen ondoren, erromatar hasierako baino kopuru handiagoan.

- Merkatuen hornikuntza Goi Erdi Aroko fronte militarretan atzitutako gerlari edo populazioarekin
- Behartsuen edo gizartearen beheko mailen pobrezia hauen (norbanakoaren) salmenta bultzatuko duena
- Sistemaren ahultze edo gainbehera, Karolingioen garaian argi egiaztatu daitekeena.

Faktoreak:

- Eliza eta erlijioa: jarrera kontrajarri edo kontraesankorrenekin. (Jainkoaren begietan denak berdina vs. esklabotzari legitimitatea ematea)
- Militarra: V. mendeko testuinguru militarrek esklabotzaren jarraipena errazten dute
- Ekonomikoa: errentagarritasun ezaren ideia. Goi Erdi Aroko ustiapen sistemaren aldaketa (“manso” : morroi edo mirabeak mantentzeko eginbeharrek gabeko lur eremua)

Charles Verlinden eta Jean Pierre Poly-ren arteko ikerkuntzak

- Jarraipen argirik gabeko ikerkuntza gaia, March Blockleren ondoren.
- Charles Verlinden-ek argitaratutako lanen kritika: testuinguru kronologikoak, ikuspuntu juridikoari erreparatzen diona gehienbat, arlo ekonomiko eta antropologikoak jorratu gabe.

Historia Sozialak landutako sintesien irakurketa: Historialari esanguratsuenen hipotesi eta ondorioak (Duby, Fosier, etab.)

- Oso kritikoak edo aurkakoak Elizaren influentziaren inguruan esklabotzaren desagertze prozesu honetan.
- Demografi eta faktore militarren zailtasunak aurkezten dituzte errentagarritasun ezaren argudioaren alde: lursail esklabisten krisia eta "manso" ertain edo txikien hedapena.
- Kronologia: XI. mendea esklabotza sistemaren amaiera muga bezala.

Marxistak (bi korronte): Marx-ek proposatutako ereduaren aldekoak/ produkzio-prozesu eta klase-borrokaren aldeko planteamenduak.

- Bi korrontek germaniar inbasioetan kokatuko dute sistemaren bukaera Goi Erdi Aroko errealtatea antzeman gabe.

Egileak proposatutako ondorio eta ideiak errebisionismo honen inguruan

- Bukaera ezberdinen alde egiten du, maila edo momentu ezberdinak dituen iraupen luzeko prozesu batean.
- Estatuaren garantzia azpimarratzen du sistemaren bizi iraupenean: legedia. Oinordekoa da azken hau ala testuinguru ezberdin batean sortutakoa?
- Arazo historiografiko honekin berriko jarduteko irizpideak
  - ❑ Iturri historikoen errebisionismoa/ustiaketa: legeak, doktrinak, "mancipia", "servi" eta "ancillae" terminoen bilaketa.
  - ❑ Eskualde-ikerkuntzen bultzada (Doktoretza tesiak).
  - ❑ Metodologia konparatiboa:kronologi eta lurralde ezberdinetakoak, baina baita ezaugarri juridiko, ekonomiko eta antropologikoen inguruan.

PARTIDA CUARTA. Título XXI. De los Siervos.

Ley VII. Cómo las ganancias que fazen los siervos deven ser de los señores.

Ley VIII. Cómo judío nin moro non puede aver christiano por siervo.

PARTIDA CUARTA. Título XXII. De la libertad.

Ley III. Por cuáles razones el sirvo se faze libre por bondad que fizo, maguer el señor non quiera

Merescen a las vegadas los siervos pro sí mismos ser aforados, por bondades que fazen, maguer non los aforen sus señores. E esto puede ser por quatro razones. La primera es, quando algun siervo faze saber al rey, o alguno de los que judgan por él, cómo forçó o llevó robada alguna muger virgen. La segunda quando descubre a ome que faze moneda falsa. La tercera es, quando descriebre alguno que es puesto por cabdillo de cavalleros o de otros omes en frontera o en otro lugar por mandado del rey, si los deseamparon sin otorgamiento del rey. Esso mismo sería si descubriese a cavallero que dasamparasse en tal lugar al rey, o a otro su cabdillo. La quarta es quando acusase al que oviese muerto su señor o lo vengase o descriebriese traición que quisiesen fazer al rey o al reyno. Pero en las tres razones primeras, el rey o el otro señor ante quien las descriebriese dever dar al señor tanto precio, quanto vale el siervo.

Ley IIIII. Cómo la sierva se torna libre quando su señor la pone en la putería por ganar con ella.

Ley V. Cómo el siervo por razon de casamiento puede ser libre.

Ley VI. De cómo el siervo se faze libre faziendose clérigo o recibiendo ordenes sagradas.

Ley VII. En qué manera por tiempo puede el siervo tornar a libertad

Ley IX. Por qué razones puede el señor tornar a servidumbre aquel que oviese aforrado.

2. "Esklavo" terminoaren inguruko definizioari dagkion testuinguruan

- Esklabotzaren biziraupenaren egiaztapena germaniar erresumetako testu juridikoetan oinarriturik: frankoen adibideak.
- Aristoteles eta Platonek ezarritako definizioa: "ahotsa duen tresna, animaliairen parekoa"
- Esklaboen zigor modalitateak: kolpeak, mutilazioak eta heriotza.

- Debeku-kasu egoera anitzak libre eta esklaboen arteko harreman sexualen inguruan: “naturaren kontrakoa”.
- Jabetza eta ondasunak izateko debekua, eskubiderik gabe semeengan (jabearen esku daude, saldu ditzazkelerik). Ganadua bezala.
- Desozializatua da
- Biologiak ezarritako kontraesanak:
  - ❑ Legeak (Estatuak) hauek zigortzeko aurreikusitako neurriak dauzka hauen jabeen gainerik.
  - ❑ Sexu harreman errepresiboak emakume libreen kasuan bakarrik
  - ❑ Esklaboen arteko lotura libreen ezkontzaren antzekoa bezala ikusiko da kasu batzuetan.
  - ❑ Dirua erabiltzeko gaitasuna; transakzioak-salerosketak/erreskatatuak ere izango direlarik.

3. Esklabotzaren inguruan eragina duten faktoreen analisia: erlijioaren ikuspegia, errekrutatze arazoak, ekonomiaren influentzia eta konfliktibitatea.

a. Erlijioaren ikuspegia

- Esklabotzaren aldeko iritzia hasiera batean eta doktrinaren interpretazioa legitimazio argumentu bezela (nahiz eta doktrinan bertan kontraesanak aurkitu): San Pablu apostulu, San Agustin, Sebillako Isidoro, York-eko Alkuino, Rabano Mauro eta beste erlijiojizongiz-pentsalarien idatziak.
- Kontzilio lege eta akordioen aurkako iritzia esklaboen ihesaldien inguruan; manumisio ekintzak liturgiaren barruan sartu nahi direlarik (ekitalki erlijiosoa bezala).
- Jabego eklesiastikoaren barruan dauden esklaboen askatasuna debekatua egongo da (Elizaren erakundea esklabo kopuru handien jabe da).
- Kristautasunaren hedapena: erlijio-mezuak esklabuak duen humanitatearen izaera defendatzen du aldi berean, fededuna bezala, sakramentuak jasoko ditu.

b. Errekrutatze arazoak

- Etengabeko gerrate testuinguruek esklaboen hornikuntza ahalbideratzen dute (V-VIII. mendeetan Ingalaterra eta Frantzia garbi ikus daitezkeen errealitateak dira).
- Errekrutatze ekintzak geografikoki gertuago emango dira, hurbilago dauden gerra frontieren ondorioz. (germaniar erresumetako gerrak gertuago)
- Miseriak esklabu bihurtzeko modu emankorra jarraitzen izaten du (bizirauteko azken instantzia)
- Zorren ondorioz menpekotasunean eroritakoak (Hispania) hartzekodunen eskuetan (acredor)
- Haurren salmenta (Karolingiarrak)
- Norbanakoaren entrega bizirik irauteko/ gosetea saihesteko (bisigodoak)
- Epaitegietan ezarritako kondenak (Kataluniako konderrak 988, Leongo erresuma 994).

c. Ekonomiaren influentzia

- Aurrerapen teknikoak: ur-erroten hedapena, gurdi-abereen arraste sistemen hobekuntza, burdinezko lanabesak (langile kopuru gutxiago eskatuko dituzten aurrerapenak).
- Ekoizten/lanean jarri berri diren lurren hadiagotzearen arrasto edo seinaleak iturri dokumentaletan (“nekazal alodioa”, ezaugarri ezberdinak dituen produkzio sistema, eraginkorragoa).
- Nekazari talde behartsu baino libreen ekimena hasiera batean, produktibitate eta eraginkortasun etekinak hobetu nahi dituenak.
- Erregeek bultzatutako populatze-defentsa politikak konkistatuko lurraldeetan (“*presura*” eta “*aprisia*” sistemak hispaniar erresumetan).

d. Konfliktibitatea: esklaboen ihesaldi eta errepresioa

- Esklaboen matxinadak VIII. mendeko erresuma ezberdinetan: Asturias, Frantzia iparraldea, Italiako lonbardoan legedian aurreikusitakoa.
- Garaiko legediek esklabo ihesaldi garrantzitsuen testuingurua aurkezten digu, erresumetako administrazioarentzat garaitezin edo kontrolaezinak bihurtzen hasiak direnak. Aldi berean, esklaboen kontratazioa libreen lurraldeetan oztopo handirik gabe aurreikusten da.
- 998: Oton III.aren azkeneko ahalagina esklabotzaren mantenteze eta berrezarpenean.

4. Ondorio edo konklusio gisa esklabotzaren kronologi baten ezarpena

- Prozesu luzea, mailakatua, non aztertutako faktore guztiek bat egingo duten : erromatar Behe Inperiotik XI. mendera arte.
- Estatu eta botere publikoen etengabeko ezintasuna errepresioa eta sistemaren biziraupena mantentzeko.
- Elizaren talde zehatz batzuk, eliteen artean egondakoak ere, abolizioaren alde egingo dute (Lyoneko Agobardo apezpikua).
- XI. mende bukaeran “esklabo” esanahia duten terminoen desagertzea gariko dokumentu historikoetan.
- Esklabotza eta sistema feudalaren arteko jarraitasun eza, errealitate berri baten ondorio: menpekotasun harreman eta lotura berriak, ezaugarri guztiz ezberdinekin.

5.2. Feudalismoaren hedapen eta instituzionalizazioa

1. Menpekotasun loturen justifikazio eta definizioa: pertsonetara jauntza edo jabetza muga zehatz batzuekin (“*señorío*”)

- Zigor fisikoen mugaketa.
- Bizitza baldintza minimo batzuen prestazioa.
- Morroien ondasun eta irabazi guztien jabetza jaunen esku.
- Kristauen defentsa beste erlijio batzuetako jaunen aurrean.
- Askatasuna irabazi edo lortzeko prozedurak.

“Sistema mugikorra” klase estratuen artean jaitsi edo igotzeko aukera

2. Legearekiko eskubide ezberdinak giza talde eta norbanakoaren “izaera klasearen” arabera: menpekotasun, erlijio eta genero ezberdintasunen kodifikazioa.

3. Basailutza loturak: maila gorenago batean, libreen artekoa, esparru militarra segurtatu eta antolatzeke emango dena.

PARTIDA CUARTA. Título XXI. De los Siervos.

Siervos son otra manera de omes que han debdos con aquellos cuyos son por razon del señorío que han sobre ellos [...].

Ley I. Qué cosa es servidumbre e onde tomó este nome e cuántas maneras son d'ella.

Servidumbre es postura e establecimiento que fizieron antiguamente las gentes por la qual los omes que eran naturalmente libres se fazen siervos e se meten a señorío de otro contra razon e natura. E siervo tomó este nome de una palabra que llaman en latin servare, que quier tanto dezir en romance como guardar. E esta guarda fue establecida por los emperadores. Ca antiguamente todos quantos cativavan matavan. Mas los emperadores tuvieron por bien e mandaron que los non matassen mas que los guardasen e se sirviesen d'ellos. E son tres maneras de siervos. La primera es de los que cativan en tiempo de guerra seyendo enemigos de la fe. La segunda es de los que nasçen de las siervas. La terçera es quando alguno es libre e se dexa vender. E en esta terçera ha menester cinco cosas. La una es que el mismo consienta de su grado que lo vendan. La segunda que tome parte del precio. La tercera que sea sabidor que es libre. La quarta que aquel que lo compra crea que es siervo. La quinta que aquel que se faze vender que aya de veynte años arriba.

Ley VI. Qué poderío han los señores sobre sus siervos

Llenero poder ha el señor sobre su siervo para facer d'él lo que quisiere, pero con todo esso no lo deve matar nin lastimar, maguer le fiziese, porque a menos demandamiento del juez del lugar, nin lo deve ferir, de manera que sea contra razon de natura, nin matarlo de fambre. Fueras ende si lo fallase con su muger o con su fija o fiziesse otro yerro semejante destes. Ca estonce bien lo podria matar. Otrosi dezimos que si algun ome fuese tan cruel a sus siervos que los matasse de fambre, o les firise o le diesse tan gran lazerio, que non lo podiesen sofrir, que estonce se pudedan quexar los siervos al juez. E él de su oficio deve pesquerir en verdad si es asi, e si lo fallare por verdad, develos vender e dar el precio a su señor. E esto deve fazer de manera que nunca puedan ser tonados en poder nin en señorío de aquel a cuya culpa fueron vendidos.

PARTIDA CUARTA. Título XXI. De los Siervos.

Siervos son otra manera de omes que han debdos con aquellos cuyos son por razon del señorío que han sobre ellos [...].

Ley I. Qué cosa es servidumbre e onde tomó este nome e cuántas maneras son d'ella.

Servidumbre es postura e establecimiento que fizieron antiguamente las gentes por la qual los omes que eran naturalmente libres se fazen siervos e se meten a señorío de otro contra razon e natura. E siervo tomó este nome de una palabra que llaman en latin servare, que quier tanto dezir en romance como guardar. E esta guarda fue establecida por los emperadores. Ca antiguamente todos quantos cativavan matavan. Mas los emperadores tuvieron por bien e mandaron que los non matassen mas que los guardasen e se sirviesen d'ellos. E son tres maneras de siervos. La primera es de los que cativan en tiempo de guerra seyendo enemigos de la fe. La segunda es de los que nasçen de las siervas. La terçera es quando alguno es libre e se dexa vender. E en esta terçera ha menester cinco cosas. La una es que el mismo consienta de su grado que lo vendan. La segunda que tome parte del precio. La tercera que sea sabidor que es libre. La quarta que aquel que lo compra crea que es siervo. La quinta que aquel que se faze vender que aya de veynte años arriba.

Ley VI. Qué poderío han los señores sobre sus siervos

Llenero poder ha el señor sobre su siervo para facer d'él lo que quisiere, pero con todo esso no lo deve matar nin lastimar, maguer le fiziese, porque a menos demandamiento del juez del lugar, nin lo deve ferir, de manera que sea contra razon de natura, nin matarlo de fambre. Fueras ende si lo fallase con su muger o con su fija o fiziesse otro yerro semejante destes. Ca estonce bien lo podria matar. Otrosi dezimos que si algun ome fuese tan cruel a sus siervos que los matasse de fambre, o les firise o le diesse tan gran lazerio, que non lo podiesen sofrir, que estonce se pudedan quexar los siervos al juez. E él de su oficio deve pesquerir en verdad si es asi, e si lo fallare por verdad, develos vender e dar el precio a su señor. E esto deve fazer de manera que nunca puedan ser tonados en poder nin en señorío de aquel a cuya culpa fueron vendidos.

PARTIDA CUARTA. Título XXI. De los Siervos.

Ley VII. Cómo las ganancias que fazen los siervos deven ser de los señores.

Ley VIII. Cómo judio nin moro non puede aver christiano por siervo.

PARTIDA CUARTA. Título XXII. De la libertad.

Ley III. Por quáles razones el sirvo se faze libre por bondad que fizo, maguer el señor non quiera

Merescen a las vegadas los siervos por sí mismos ser aforados, por bondades que fazen, maguer non los aforen sus señores. E esto puede ser por quatro razones. La primera es, quando algun siervo faze saber al rey, o alguno de los que judgan por él, cómo forçó o llevó robada alguna muger virgen. La segunda quando descubre a ome que faze moneda falsa. La tercera es, quando descubre alguno que es puesto por cabdillo de cavalleros o de otros omes en frontera o en otro lugar por mandado del rey, si los deseamparon sin otorgamiento del rey. Esso mismo seria si descubriese a cavallero que dasamparasse en tal lugar al rey, o a otro su cabdillo. La quarta es quando acusase al que ovise muerto su señor o lo vengase o descubriese traición que quisiesen fazer al rey o al reyno. Pero en las tres razones primeras, el rey o el otro señor ante quien las descubriese dever dar al señor tanto precio, quanto vale el siervo.

Ley IIII. Cómo la sierva se torna libre quando su señor la pone en la putería por ganar con ella.

Ley V. Cómo el siervo por razon de casamiento puede ser libre.

Ley VI. De cómo el siervo se faze libre faziendose clerigo o recibiendo ordenes sagradas.

Ley VII. En qué manera por tiempo puede el siervo tornar a libertad

Ley IX. Por qué razones puede el señor tornar a servidumbre aquel que oviese aforado.

PARTIDA CUARTA. Titulo XXIII. Del estado de los omes.

Ley II. En cuántas cosas se departe la fuerça del estado de los omes.

La fuerça del estado de los omes se departe en muchas maneras, ca otramente es judgada segund derecho la persona del libre que non la del siervo, como quier que segund natura, non aya departimiento entre ellos. E aun de otra manera son honrados e judgados los fijosdalgo que los otros de menor guisa, e los clerigos que los legos, e los fijos legitimos que los de ganancia, e los crhistianos que los moros nin los judios. Otrosi de mejor condicion es el varon que la muger en muchas cosas e en muchas maneras, assi como se muestra abiertamente en las leyes de los titulos d'este nuestro libro que fablan en todas estas razones sobredichas.

PARTIDA CUARTA, Titulo XXV, Leyes I-IV De los vasallos.

Ley II. Quántas maneras son de señorío e de vasallaje.

De señorío e de vasallaje son cinco maneras. La primera e la mayor es aquella que a el rey sobre todos los de su señorío: a que llaman en latin *merum imperium*, que quiere tanto dezir como puro e esmerado mandamiento de judgar, e demandar los de su tierra. La segunda es la que an los señores sobre sus vasallos por razon del bien fecho, e de honra que dellos reciben, asi como de suso diximos. La tercera es la que los señores an sobre sus solariegos, o por razon de behetria o de devisa según fuero de Castilla. La quarta es la que an los padres sobre sus fijos, e d'esta fablamos complidamente de suso en las leyes del titulo que habla en esta razon. La quinta es la que an los señores sobre sus siervos, segund que es dicho de suso, en las leyes que fablan en esta razon.

PARTIDA CUARTA, Titulo XXV, Leyes I-IV De los vasallos.

Ley I. Qué cosa es señor, e qué cosa es vasallo

Señor es llamado propiamente aquel que a mandamiento e poderio sobre todos aquellos que biven en su tierra. E a este a tal deven todos llamar señor, tambien sus naturales como los otros que vienen a él o a su tierra. Otrosi es dicho señor todo ome que a poderio de armar e de criar por nobleza de su linaje, e a este a tal non le deven llamar señor sinon aquellos que son sus vasallos e reciben bien fecho d'él. E vasallos son aquellos que reciben honra o bien fecho de los señores, asi como cavalleria o tierra o dineros por servicio señalado que les ayan de fazer".

Ley IIII. Cómo se puede fazer un ome vasallo de otro.

Vasallo se puede fazer un ome de otro segund la antigua costumbre de España en esta manera, otorgandose por vasallo de aquel que lo recibe e besandole la mano por reconocimiento de señorío. E aun y a otra manera que se faze por omenaje, que es más grave, porque por ella non se torna ome tan solamente vasallo del otro, mas finca obligado de cumplir lo que prometiere como por postura. E omenaje tanto quiere dezir como tornarse ome de otro, e fazerse suyo, por darle seguridad sobre la cosa que prometiere de dar o de fazer que la cumpla. E este omenaje non tan solamente ha lugar en pleyto de vasallaje, mas en todos los otros pleytos e posturas que los omes ponen entresi con entencion de cumplirlos.

CUARTA PARTIDA, TITULO XXVI. DE LOS FEUDOS.

Ley I. Qué cosa es feudo e onde tomó este nome e cuántas maneras son d'él.

Feudo es bien fecho que da el señor a algund ome porque se torne su vasallo e él faze omenaje de le ser leal. E tomó este nome de fe que deve siempre el vasallo guardar al señor. E son dos maneras de feudo. La una es quando es otorgado sobre villa o castillo o otra cosa que sea rayz. E este feudo a tal non puede ser tomado al vasallo a fueras ende si fallesciere al señor las posturas que con él puso, si'l fiziese algund yerro tal porque lo devisese perder asi como se muestra adelante. La otra

manera es que dizen feudo de camara. E este se faze quando el rey pone maravedis a algund su vasallo cada año en su camara e este feudo a tal puede el rey tollerle cada que quisiere.

Ley II. Qué departamento ha entre la tierra e el feudo e honor.

Tierra llaman en España a los maravedis que el rey pone a los ricos omes e a los cavalleros en logares ciertos. E honor dizen aquellos maravedis que les pone en cosas señaladas que pertenescen tan solamente al señorío del rey e dadgelos él por les fazer honra, asi como todas las rentas de alguna villa o castillo. E quando el rey pone esta tierra e honor a los cavalleros e vassallos non faze ninguna postura. Ca entiendese segund fuero de España que lo han a servir lealmente e non los deven perder por toda su vida si non fizieren porqué. Mas el feudo se otorga con postura, prometiendo el vasallo al señor de fazerle servicio a su costa e a su mision con cierta contya de cavalleros o de omes u otro servicio señalado en otra manera qu'él prometiese de fazer.

ELITE LAIKOAK: NOBLEAK ETA ZALDUNAK

PARTIDA SEGUNDA, TITULO XXI. DE LOS CABALLEROS

Hiru estamentuen justifikazio eta instituzionalizazioa: Hasiera batean elizak arlo teologikoan proposatutako gizarte antolaketa erresumetako lege eta erakundetan izango du isla.

- Legediak eskubide eta zigor zehatzak ezarriko ditu gerlari taldeari, momentuko aristokrazia bihurtzen ari dena: *“militēs”* terminoaren hedapena *“nobilis”* terminoaren aurrean garaiko dokumentuetan. Erromantze hizkuntzetan adiera anitzak.
- Noblezia lemutik jasotzen den izaera da, garaiko legediak aurreikusi eta definitzen duena. Zaindu beharreko kondizio edo gaitasuna da aldi berea, maila edo graduak dituen, mantendu eta ondorengoei transmititzea eskatzen dena:

“Fidalguia es nobleza que viene a los omes por linaje. E por ende deven mucho guardar los que han derecho en ella que non la dañen, ni la mengüen. Ca pues que el linaje faze que la ayen los omes assi como herencia, non deve querer el fidalgo que él aya de ser de tan mala ventura que lo que en los otros se començò e heredaron mengue o se cabe en él. E esto es quando el menguasse en lo que los otros acrescetarón caando con villa, o la fidalgo con el villano. Pero la mayor parte de la fidalguia ganan los omes por honra de los padres. Ca maguer la madre sea villana e el padre fidalgo, fijodalgo es el fijo que dellos nasciere. E por fijodalgo se puede contar, mas no por noble”.

- Gerlarien estamentu edo klaseak barne hierarkia bat ere badu, figura, kode eta betebeharrak zehatz batzuekin talde itxi bat.
- Zaldunak goi mailan:
  - Erregea bera izango da zaldun tronura iritsi baino lehen: *“e tanto encarecieron los antiguos la orden de cavallería que tuvieron que los Emperadores ni los reyes non deven ser consagrados ni coronados fasta que cavalleros fuesen”*
  - Baldintza zehatz batzuk (bertuteak) dituzten gizonak: zentzutasuna, sendotasuna, neurritasuna, justizia, jakintsuak, ohitura onekoak, trebeak, leialak eta gerra armamentuan adituak. **Merkatariek debekua izango dute.**
  - Hauek izendatzeko gaitasuna taldeko kideen artean bakarrik, erregeen autoritatea ere zalantzan jartzen delarik: *“Ca dignidad ni orden nin regla non puede ninguno tomar por si si otro non ge la da”*. Zeremonia zehatz batean burutzen da (zalduna izendatu eta ezpata eskatzen duen aitabitxi baterik).
  - Gazte eta hasiberrien hezkunza eskatzen duena: ezkutari lehendabizi, 14 urte beteak, jantzi mota eta kolore zehatz batzuekin, gerra zein bake testuinguruan entrenamendua jasoko dutenak:
  - Gizartearen ohore eta errespetua jasoko dutenak: meza ospakizunetan lehenak, iraundu ahal izateko eskubidea zaldun eta nobleen artean, etxe eta

ondasun bortxaezintasuna, zorren ondorioz atxiloketatik libre, tormentuaren salbuespena izango dute, etab.

Ley XX Cómo ante los cavalleros deven leer las estorias de los grandes fechos de armas cuando comieren

- Erdi Aroko nobleen gaztaroa:
- Hezkuntza: bidai eta tomeoak.
  - Gatazkak: familiaren barnean, baita gizartearengan.
  - Oinordeko aberats baten bila.
  - Zaldunen eleberriak: literatura epikoa

↳

Apuestamente tuvieron por bien los antiguos que fiziessen los caballeros estas cosas que dichas avemos en ley ante d'esta. Por ende, ordenaron que assi como en tiempo de guerra aprendiessen fecho de armas por vista o por prueva, que otrossi en tiempo de paz la prisiesen por oyda por entendimiento. E por esso acostumbravan los caballeros quando comian que les leyesen las estorias de los grandes fechos de armas que los otros fizieran e los sesos e los esfuerços que ovieron para saberlos vencer e acabar lo que querian. E alli do non avian tales escrituras fazianlo retraer a los cavalleros buenos e ançianos que se en ellos acercavan. E sin todo esto aun fazian más que non consentian que los juglares dixessen ante ellos otros cantares sinon de guerra o que fablasen en fecho de armas. E eso mismo fazian que quando non podian dormir cada uno en su posada se fazia leer e retraer estas cosas sobredichas. E esto era porque oyendolas les cresçian las voluntades e los coraçones e esforçavanse faziendo bien e queriendo llegar a lo que los otros fizieran o passaran por ellos.

Euskal Herriko zaldunak

Titulo de cómo fue conde e señor de Vizcaya don Lope Díaz de Aro, que fue el XIII señor de Vizcaya, e de la su muerte e fechos:

E muerto este don Diego López, fue con de e señor de Vizcaya don Lope Díaz de Aro, que fue el XIII señor d'ella. Este don Lope Díaz fue mucho privado del rey don Sancho de Castilla en el tiempo que era infante, que ovo después que reinó mucho más privança e poderio con él, ca le dio tanto poder en el reino que todos los grandes les pesava. E porque trató cosas contra él en mucho su daño e le buscava cada día mu más, matolo en Alfaro, como dicho es en sus fechos.

Lope García de Salazar, *Bienandanzas e fortunas*, Libro XIX.

Don Pero López de Ayala, chanciller mayor de Castilla, fue un caballero de grant linaje, ca de parte de su padre venia de los Haro, de quien los de Ayala deçienden; de parte de su madre viene de Cavallos, que es un gran solar de cavalleros. Fue este don Pero López de Ayala alto de cuerpo, e delgado e de buena persona, onbre de grant discriçion e abtoridad, e de grant consejo, ansi de paz como de guerra.

Ovo grant lugar açerca de los reyes en cuyo tiempo fue, ca seyendo moço fue bien quisto del rey don Pedro, e después del rey don Enrique el segundo fue de su consejo e muy amado d'él. Pasó por grandes fechos de guerra e de paz. Fue preso dos vezes, una en la batalla de Nájera e otra en Aljubarrota. Amó mucho la çiencia, diose mucho a los libros e estorias, tanto que como quier que él fuese asaz caballero e de grant discriçion en la plática del mundo [...], grant parte del tiempo ocupava en el leer, e estudiar, non obras de derecho, sino filosofia e estorias. Por causa d'él son conoçidos algunos libros en Castilla que antes non lo eran, ansi como el Tito Libio, Sant Grigorio, el Esidro, el Boeçio, la Estoria de Troya.

Él ordenó la estoria de Castilla desde'l rey don Pedro fasta el rey don Enrique el terçero. Amó mucho mujeres, más que a tan sabio caballero como él se convenia. Murió en Calahorra, en hedad de setenta e cinco annos; anno de mill e quatroçientos e siete annos. (Fernán Pérez de Guzmán, *Generaciones y semblanzas*)

Zaldunen izaera ez duten beste gerlariak:

- Osteen gidariak (adapid)
- Peioen buruzagiak
- Peoiak

ELIZAREN GARAPENA. ELIZAREN ERREFORMA ETA MONAKOTZA BERRIA

Idei orokorrak eta aurrekariak

- Elizaren nolanahikotasuna eguneroko bizitzako esparru guztietan
- Mendebaldeko edo "Europako" nozio geografikoa unitate edo batasun baten inguruan: "Christianitas"
- Aita Santutzaren sendotzea
- Eliza "sistema feudalaren" kontzientzia bezala

1.Elizaren barne indartzea

- Kristau eremuaren handiagotzea iparraldeko pagano eta jentilen bihurtzearekin (Polonia, Hungaria, Noruega eta Bohemiako erresuma berriak)
- Beste gizarte edo geografi eremuekiko mugaketa espaziala (Islama eta Bizantzio): 1054 Ekialdeko zisma
- Georgiar erreforma (Gregorio VII 1073-1085)
- Arlo edo alderdi espiritual, juridiko eta doktrinalen finkapena

Barne berritze mugimendua erakundearen sendotze juridiko eta antolatzailearekin

- Kleroaren ohituren erreforma

- Laikoen menpekotasunetik Eliza askatzeko neurriak (eliza pribatu edo propioak): sakratu eta profanoaren banaketa, lehendabizikoaren gailentasuna bigarrenaren.
- Erantzun konplexua, arazoaren alderdi guztiak hartu nahi dituen
  - Doktrina
  - Kleroaren morala
  - "Elizaren pobrezia" inguruko eztabaida (pobrea ala aberatsa karitateari laguntzeko)
  - Kontraesana: eliz ohiturak (beneficios eclesiásticos)

Lorpen eta aurrerapenak

- Enrike III enperadorearen (1039-1056) laguntza eta babesela Elizaren erreforman: Aita santuaren izendapena kardinalen esku (Leon IX 1059)
- Gregorio VIII (1073-1085) eta erreformen sendotzea: "Dictatus papae" (1075): laikoen aurreko askatasuna, zentralizazio eta juridizio gailentasuna
- Urbano II eta Guruzada Santuaren prediktua (1095)
- "Worms-eko konkordatu" (1122): apezpikuen inbestidura bideratzeko akordioa Aita Santu eta Enperadorearen arteko akordioa
- Ondorengo Enperadore eta Aita Santuaren borondatea bere ikuspuntuak ezartzeko (Italiako testuinguru politikoa): Federiko I (1152-1190), Alejandro III (1159-1181)
  - Dialektika (pentsalarien testuak)
  - Palestinara zuzendutako bigarren Guruzada (1145)
  - Italiar hiri-estatuen liskarrak Inperioen aurka
  - 1179 Letran-eko III. Kontzilioa: katoliko eta baldotarren (valdense) heresia, Aita Santuaren izendapena.

Elizaren sendotze instituzional eta espirituala: Gregorio VII (1073-1085)- Alejandro III (1159-1181)

Elizaren egituraketa monarkiaren eredu jarraituz: 4 oinarri nagusi

- Gune anitzatetsia: Aita Santua, kardinalak, regular eta sekular adarrak
- Lurraldea: "geografia eklesiastikoa": parrokia, artziprestazgoa, diozisia
- Gobernu eta administrazio baliabideak: hierarkia eta zerga-sistema
- Zuzenbide kanoniko kodea: Boloniako Graziano, "Grazianoren dekretua" (1140)

Elizaren berritze espirituala: bide anitzak

- Banakako mugimenduetan: eremitar
- Taldeko mugimenduetan: klunitar, zisterar, kamuldense eta kartusiarrak (cartijos)
  - 910 Cluny-ko abadia, san Benitoren erregela
  - 1084 Chartreuse (Grenoble): Kartusiarrak (san benitoren erregela)
  - 1119 Permonte (Laon), Tanten-eko Norberto: premonterrak (san Agustinen erregela)
  - 1098 Citeaux; Molesmeko Roberto, Harding-eko Esteban (1120 "Carta caritatis"), Claraval-eko Bernardo (1091-1152). San Benitoren erregela
- Ordena militarrik: ospitalekoak (hospitalarios), tenplarioak, teutio zaldunak, Calatrava, Santiago eta Alcantara.

Doktrina baten definizioa: Inozentzio III.aren aitasandutza (1198-1216): eskeko fraideen ordenak, inkisizioa, Letran-eko IV.kontzilioa.

Eskeko fraideen ordenak: Domingotarrak, frantziskotarrak, karmeldarrak, agustindarrak

- 1216.- Domingo de Guzman eta Langedoc-eko heresi kataroa
- 1209-1223.- Frantzisko Asisekoa
- 1209.- Monte Carmeloko Karmeldarrak
- 1244.- Agustindarrak (Esteban de Cataste, Hugo de Corbaria, Guido de Rosia, Pedro Lupocavo): ermita taldeak

Inkiszioaren hastapenak: kataro heresiaren errepresioa eta dominikoen ardura inkiszio eginkizunetan 1232 (hirarkia eklesiastikoa onartzen ez zuen mugimendua)

Doktrinaren definizioaren bidean: Letran-eko IV. Kontzilioa (1215): santuen izendegia, sakramentuak, meza ospakizunak, kultu formak (erlikien gurtza)

Erresistentziak: behartsuak, milenieristak, kataroak

- Pobrezi boluntarioen mugimenduak: Milaneko Pataria matxinada (ca. 1050)
- Pedro Valdo eta baldotarrak (ca.1175)
- Joaquin de Fiore eta milenieristak (1215)
- Heresi kataroa

HIRIAREN LORALDI BERRIA

Idea orokorrak eta aurrekariak

- **Kristandade latindarraren hedapena:** "Europako" erresumek frontierak zabaltzeko gaitasuna erakusten dute populatze politika ahalbideratuz. Hiru testuinguru geografikoetan garbi ikus daitekeen dinamika:
  - Iberiar penintsulako "*Errekonkista eta birpopulaketa*" prozesua
  - Dang Nach Osten (Ekialdera zuzendutako alemaniarren ibilbide/hedapena)
  - Gurutzadak
  - (Ehun Urteko Gerra Ingalaterra eta Frantziaren artekoa)
- **XI-XIV mende bitartean, hazkunde ekonomikoak Europako biztanleria bikoiztea ahalbideratuko du**
- **Antzin Erregimeneko momenturik oparoena hirien sorrera edo eraikuntzan:** "europako lehendabiziko urbanizazio prozesua"
- **Garaiko sistema edo gizarte feudalaren barnean izaera juridiko zehatz bat izango duten guneak:** pribilegiatuak
- **Erakunde eta eskuduntza propio edo autonomiekin, botere guneak izango dira:** frontera, juridikzio eremu eta lege zehatzekin, udalbaltzekin (udaletxeak) igorritakoak
- **Merkatal gune babestuak dira aldi berean, errege, jaun edo apezpikuen jaurgotik eratorritakoa:** hiritar biztanleriaren babesa defendatuko duen legedia

Hirigune berrien sorrera: gorenaldia

Ekimen/iniziatiba lokala, erregearena edo jaunarena

Foru eta populatze gutun ("*fueros*" y "*cartas pobla*")

Jaca (1076), Donostia/San Sebastian (1180), Gasteiz/Vitoria (1181), Castro Urdiales (1163), Shagún (1084), Logroño (1095), Toledo (1001), Sevilla (1248), La Rochelle (1175), etab.

Harresiak: zerga-sistema propioa

Botere zelula eta gune ekonomiko berriak: udalbatza eta hiritar estatutua (“burgúes”/ “vecino”)

BILBAO (1300). Diego Lopez de Haro V

Foruaren egitura:

- Hiri estatutu eta izaeraren emate aktura
- Biztanleen eskubide eta salbuespenak (landa eremuetan ordaindu beharreko zergak eta beste ordainak/kontraprestazioak)
- Oinarri gisa ezarriko den foru eredua: Logroño
- Udalbatza kargu berrien ezarpena
- Hiriko mugen ezarpena: mendi, ibai, eta lurralde anitzen gaineko eskubideekin
- Morroiak edo menpeko ziren nekazariak libre bihurtzen dira
- Azoka ospatzeko eguna
- Hiriaren jabegoan egongo den eliza
- Emandako eskubide eta askatasunak mantentzeko promesa

4. ATALA. Mendebaldeko Europaren krisi eta hedapena (XIV-XV. mendeak)

“IZURRITE BELTZAREN” KOLPE DEMOGRAFIKOA

XI-XIII. mendeko hazkunde demografikoa gelditu egingo da. Izurrite beltzaren (1348) ondorioz. XIV-XVI. mendeetan ere ‘rebrote’ batzuk egongo dira.

Yersina pestis baziloa, arratoiek eramandako arkakusoen ziztada gizakiak kutxatzeko prozesura

Epidemia

- **1333-1347:** Txinatik irten eta, Indiatik hedatu eta gero, Itsaso Beltzera iristen da
- **1347ko** udazkena: Messinako portuan agertzen da genoar merkatariek ekarritako merkantzian. Urtea bukatu baino lehenago Reggio, Calabria eta Genovako hirietara hedatzen da
- **1349** urte bukaera: Italia, Espainia, Frantzia, Ingalaterra, Alemaniako hegoaldea, Suitza eta Austria hartu ditu
- **1350** Eskozia eta Ipar Itsaso Baltikoko lurraldeetan hedatu egin da
- **1350:** Polonia eta Errusia

Aldikako berragertzeak

- Italia eta Espainian: 1360-1363, 1371-1374, 1381-1384, 1388-1390, 1398-1400.
- Europako beste erresumetan antzeko berragertzeak.
- Errusian: 1363-1365, 1374-1377, 1387-1390, 1396
- XV eta XVI. mendeetan aldikako berragertzeak emango dira, baina zitalkeri gutxiagorekin: 1347 eta 1534 urte bitartean 17 izurrite bolada dokumentatu daitezke, 11 urtetan leko batz bestekoarekin

- XV. mende erdialdean Europak biztanleriaren herena galdu du: lurralde zehatz batzuetan %60-80ra iritsiz

Biztanleri kopuru estimaketak (milioietan)

	1200	1340	1470	1620	1740	1800
Frantzia	12	21	14	21	17	27
Ingalaterra	2,2	4,5	3	5	6	9
Alemania	8	14	10	16	18	24
Guztira	22,2	39,5	27	42	441	60

Bilboko udalbatzaren neurriak peste bubonikoari aurre egiteko (1507)

“Por parte del conçejo, justicia, regidores, caballeros, escuderos e omes hijosdalgo de la villa de Vilvao me fue fecha relacion que el anno pasado de mill e quinientos e siete annos avia abido grand pestilencia en la dicha villa e en sus comarcas, la qual avia durado mucho tiempo, e que por ello los vezinos de la dicha villa acordaron de la dexar e se yr fuera d’ella, e que la dicha villa avia quedado muy desanparada. E que como sea muy populosa e poblada e de poco suelo, para la guarda de las haziendas que en ella quedan e por causa del fuego e temiendo que fuese robada abian puesto muchas guardas en ella e puesto medicos e çirujanos e boticarios salariados que curasen los enfermos e diesen medezinas a los pobres.

E que abian asimismo puesto personas que enterrasen los que muriesen; e que porque la dicha pestilencia se abia començado en un hospital qu’está junto con la dicha villa, en que avia mas de noventa pobres, porque no se dannasen más las dicha villa y la tierra los abian sacado a los montes, e que alli les avian fecho otras casas e choças e les avian dado de comer e las otras cosas que ovieren menester asi a ellos como a los que los curaban, que abian probeydo de otras personas que linpiasen las casas e calles donde abian muerto de pestilencia al tiempo que çesaban, porque los vezinos de la dicha villa no querian entrar en ellas nin linpiarlas, e que en ello la dicha villa avia fecho grandes gastos e costas.

Iturria: Imanol Vitores Casado: *Poder, sociedad y fiscalidad...* pp. 544-545.

**ERREGE,
ERRESUMA
LURRALDE**

ETA

ERAKUNDEEN GAILENTASUNA

Erresumetan eraikuntza politiko eta lurralde antolaketa

Zelula edo nukleo politikoaren identifikazioa hiru elementuetan: biztanleria, lurraldea, printze baten autoritatea

Buruzagitza monarkiko baten aintzatespena

- Familia eta oinordetza adar/segida baten onarpena errege buruzagitzaren jardutean
- Komunitate talde baten egituraketa lurralde loturetan oinarritutakoa, lotura pertsonalen gainekoa.
- Errege familien ahalegina bere maila/izaera segurtatzeko antzeko baliabideen bidez: gaitasun militarra, nobleekiko loturak, oinordetza hereditarioa, doktrika politikoak (“Jaunaren dohainaren bidez, erre”/“Por la gracia de Dios, rey”)

Erresumetako jarduera baliabideak

Basailutza loturen egokitzapena (militar, finantzari eta konseilularitza justizi administrazioarako) erresumetako hiru baliabide nagusien abiapuntu:

- Ogasuna: Erresuma-Hazienda bilakaera
- Milizia: aldikako osteetatik armada irankurretara

- Justizia: justizi publikoaren administrazioa
- Administrazioa: Gortea eta erresumaren lurralde antolaketa: merindade, aurreratu, korrejidore, apezpiko, hiriak, etab

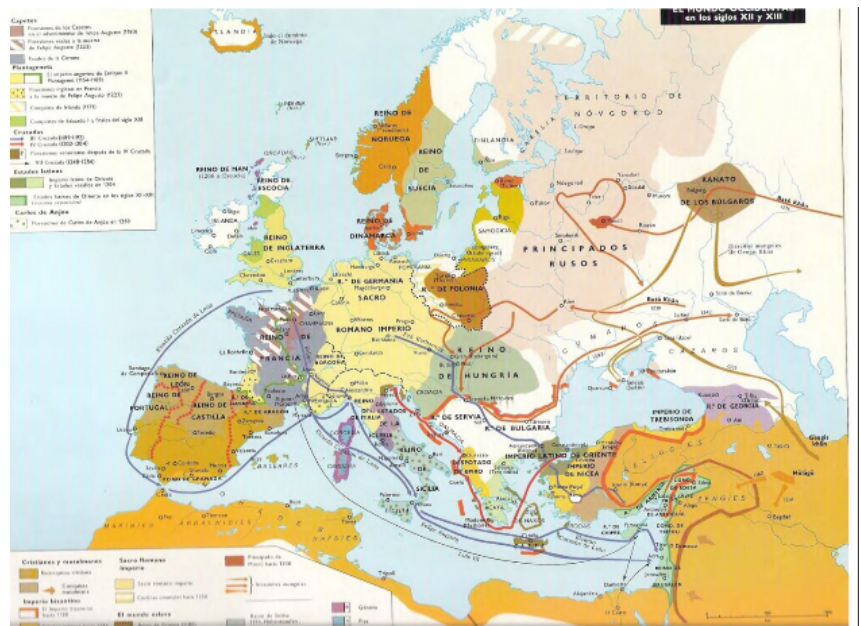
Ordenamendu juridiko anitzeb murrizketa eta antolaketa: ohitura/tradizioaren idatzizko bilketa eta barreiaturik zeuden neurrien birmoldaketa

- Hirietan hedatutako eredu foralak
- Erresumetako bilduma legegile orokorrak

Komunitatearen ordezkartza-sistema berriak: estamentuen ordezkapena ahalbidetzen duten biltzarrak

- Errege lurraldeetan bizi diren biztanleen aintzatespena eta jarduera erabakiak hartzeko momentuan hauen finantzaketa eta laguntza eskatzeko
- Errege eta komunitatearen arteko negoziazio-eztabaidaren instituzionalizazioa
  - 1188: Leon, ca. 1211 Gaztela, 1214 Katalunia, 1246 Aragoi
  - 1213-1265: Ingalaterra, jarrai Portugal, Valentzia, Nafarroa
  - XIV. mendea: Frantziako Estatu Orokorrak, Alemaniako Dieta
  - XIV-XV.mendeak: probintzi eta eskualdeko biltzarrak: Euskal lurraldeetako Batzar Nagusiak (Bizkaia, Gipuzkoa, Araba) Kantauriar Itsasoko beste lurraldeetan bezala (Asturias, Galizia, "Knatabria", Lapurdi etab). Ezaugarri propioak izanngo dituztenak.

Bizantziar eta Islamiar munduan existitzen ez diren ordezkartza-sistemak

KONSTANTINOPLAREN ERORKETA ETA ONGAILUEN HORNIKUNTZARAKO ITSASBIDE BERRIEN BILAKETA- LEHIA

1261-1453: Paleologoek dinastiatik Konstantinoplako erorketara arte

- Erresuma eta botere anitzetan banatu egin den testuingurua: Bulgaria, Serbia, Veneziaarren ezarpena (Kreta, Eubea, Naxos eta itsasoaren domeinua)
- Gengis kan-en heriotzaren ondoren turkiar seldjuziden Rum-eko sultanerria mongolen basailutzarenpean (1242, Kosedagh-eko bataila). 1258. urtean Bagdad-eko kalifato abbasidarra deuzestutzen dute.
- 1250: Egipton, islamiar botere independente baten sorrera, mamelukoen dinastia
- C.a. 1354: Turko otomanoen ezarpena eta hedapena erresuma bezala (Orharn I.a, 1324-1360)
- Moehmet II (1451-1481): Konstantinoplaren konkista eta islamiarren nagusitasuna mediterraneoan

1300. Urteko testuingurua

